

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
ŽMOGAUS IR VISUOMENĖS STUDIJŲ FAKULTETO
EDUKOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS

DOVILĖ MENČINSKAITĖ
(VAIKO TEISIŲ APSAUGOS IŠTĖSTINĖS MAGISTRANTŪROS STUDIJOS)

**BENDROJO UGDYMO MOKYKLOS VAIDMUO VAIKO TEISIŲ
APSAUGOS SISTEMOJE**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas:
Prof. dr. Brigita Kairienė

Vilnius, 2024

TURINYS

IVADAS.....	3
1. TEORINIAI VAIKO IR VAIKO TEISIŲ APSAUGOS SAMPRATŲ ASPEKTAI	7
1.1. Vaiko raidos socialiniai ir psichologiniai aspektai	7
1.2. Vaiko teisių bei vaiko teisių apsaugos samprata	11
2. VAIKO TEISIŲ APSAUGOS SISTEMA	18
2.1. Vaiko teisių apsaugos reglamentavimas taptautiniu ir nacionaliniu lygmeniu	18
2.2. Vaiko teisių apsaugą įgyvendinančios institucijos, jų funkcijos	24
3. ŠVIETIMO SISTEMOS VAIDMUO VAIKO TEISIŲ APSAUGOS SISTEMOJE	31
3.1. Švietimo sistema, jos struktūra	31
3.2. Bendrojo ugdymo mokyklų funkcijos ir atsakomybės.....	35
4. VILNIAUS RAJONO BENDROJO UGDYMO MOKYKLŲ VAIDMUO VAIKO TEISIŲ APSAUGOS SISTEMOJE, SOCIALINIŲ PEDAGOGŲ POŽIŪRIU, TYRIMAS	42
4.1. Tyrimo metodologija	42
4.2. Tyrimo duomenų analizė	46
DISKUSIJA.....	65
IŠVADOS	67
REKOMENDACIJOS	69
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	70
SANTRAUKA (SUMMARY).....	78
PRIEDAI	80
AKADEMINIO SĄŽININGUMO DEKLARACIJA	90

IVADAS

Temos aktualumas. Vaiko teisių klausimai yra aktuali tema tiek tarptautiniu, tiek nacionaliniu lygmeniu, nes bendra visuomenės supratimo ir įsipareigojimo gerbti vaiko teises, raidą yra esminis veiksnys ugdant sveiką, laimingą ir produktyvų jaunimą (Smith, 2018). Svarbu, jog vaikai galėtų džiaugtis laiminga vaikyste, turėtų galimybę naudotis numatytomis teisėmis bei laisvėmis visose gyvenimo srityse, įskaitant ugdymosi procesą.

Vaiko teisių pokytis pastaraisiais dešimtmečiais yra akivaizdus tiek teisinėje, tiek socialinėje srityje. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos (toliau – VTK) priėmimas 1989 m. žymėjo svarbų žingsnį pripažįstant vaikų teises kaip svarbų žmogaus teisių segmentą (Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija, 1989). Nuolatinis teisinių reglamentų stiprinimas, tokių kaip nacionaliniai vaiko teisių apsaugos įstatymai bei kiti dokumentai, rodo įsipareigojimą užtikrinti vaikų gerovę ir saugumą visuomenėje.

Remiantis Bronfenbrennerio ekologinės sistemos teorija, kuri apibūdinama kaip sistema, kurioje glaudžiai susiję tokie elementai kaip: biologiniai, socialiniai, emociniai bei pažintiniai, kurių visuma sudaro vieningą sistemą sąveikaujančią tarpusavyje (Bronfenbrenner, 1979), galima teigti, jog vaiko teisių apsauga apima ne tik teisinį aspektą, bet ir psichologinį, socialinį bei institucinį kontekstą. Todėl švietimo institucijų, ypač bendrojo ugdymo mokyklų, vaidmuo tampa esminiu užtikrinant vaiko teisių įgyvendinimą ir apsaugą. Švietimo įstaigos ne tik turi teisines ir praktines atsakomybes užtikrinti vaikų teises mokykloje, bet ir turi svarbų vaidmenį formuojant vaikų supratimą apie jų teises ir pareigas visuomenėje, taip užtikrinant sąveiką su kitomis institucijomis atsakingomis už vaiko teisių apsaugą.

Lietuvos ugdymo įstaigos pradėjo aktyviai domėtis vaiko teisių apsauga po Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo, kai 1990 m. buvo inicijuota švietimo sistemos reforma, kuri rėmėsi Vakarų Europos šalių patirtimi įgyvendinant vaiko teises ir vaiko teisių apsaugą. Tame laikotarpyje, vaiko teisių apsaugos srityje buvo nuveikta daug: Lietuvos Respublikos Seimas (toliau – LR Seimas) 1995 m. ratifikavo VTK, o 1996 m. priėmė LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą (toliau – VTAPI) (2024). Dar po poros metų, 1998 m. priimtas LR Vaiko globos įstatymas, kuris galiojo iki 2001 m. Šios permainos vaiko teisių apsaugos sistemoje Lietuvoje yra svarbios tuo, jog vaikas pradėjo įgyti nepriklausomumą nuo suaugusių asmenų politiniu ir ekonominiu aspektu, švietimo sritis turi būti orientuota į vaiko gerovę, vaikai turi turėti galimybę nevaržant jų teisių ir laisvių saugiai ir efektyviai mokytis, mokymosi aplinka turi būti saugi, ugdymo įstaigos įgyja pareigą bendradarbiauti su kitomis institucijomis siekiant užtikrinti vaiko teises ir teisėtus interesus.

Remiantis Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos (toliau – KĮ) 2023 m. veiklos ataskaita, švietimo tikslas – „suteikti vaikui galimybes, ugdant jo (jos) įgūdžius, žinias ir kitus gebėjimus, žmogiškąjį orumą, savigarbą ir pasitikėjimą savimi“ (Kontrolieriaus įstaigos 2023 m. veiklos ataskaita, 2023, p. 69). Svarbu švietimą suprasti ne tik kaip formalųjį lavinimą, bet ir procesą apimančią sritis, tokias kaip: gyvenimo patirtis, mokymosi procesą, kurie padeda vaikams ugdyti asmenybes, talentus bei kitus gebėjimus, prisideda prie visaverčio gyvenimo kūrimo (Kontrolieriaus įstaigos 2023 m. veiklos ataskaita, 2023).

Vaiko teisė mokytis ir įgyti išsilavinimą, tai yra ne tik galimybė, todėl siekiant įgyvendinti šią teisę, svarbus ir turinys, kuris turi būti sukurtas taip, kad būtų ugdomi bei tobulinami vaiko gyvenimo įgūdžiai, gebėjimas naudotis visomis žmogaus teisėmis, vertybių suvokimas, pasitikėjimas savimi. Tai atsispindi ir Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto bendruosiuose komentaruose (– toliau JT Vaiko teisių komiteto bendrieji komentarai) (2018). Bendrajame komentare Nr. 1 (2001) „Dėl švietimo tikslų“ nurodoma, jog remiantis VTK 29 straipsnio 1 dalimi vaiko lavinimo tikslas turi būti:

- Įvairiapusiškas, ugdant vaiko asmenybę, jo talentus, protinius, fizinius gebėjimus;
- Pagarbos žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms ugdymas, principams, kurie paskelti Jungtinių Tautų įstatuose;
- Vaiko pagarbos tėvams, kalbai, vertybėms, kultūriniam identitetui ugdymas;
- Vaiko parengimas sąmoningam gyvenimui visuomenėje, kuris pagrįstas supratimu, taika, lygiateisiškumu, visų tautų, nacionalinių ir religinių grupių, vietinės kilmės asmenų draugystės principais;
- Pagarbos gamtai ugdymas (JT Vaiko teisių komiteto bendrieji komentarai, 2018).

Atsižvelgiant į tai, kiekvienas vaikas turi teisę ne tik į formalųjį, bet ir į socialinių įgūdžių, asmenybės identiteto ugdymą, už tai yra atsakingos institucijos, kurios bendru siekiu turi įgyvendinti vaiko teises, ugdymo įstaigos taip pat turi būti palankios vaikams bei gerbti vaiko orumą lankantis nustatytų pagrindinių VTK principų:

1. Atsisakymas diskriminuoti (2 straipsnis);
2. Svarbiausia – vaiko interesai (3 straipsnis);
3. Teisė į gyvenimą ir vystymąsi (6 straipsnis);
4. Teisė būti išklausytam (12 straipsnis) (Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija, 1989).

Remiantis šiais 4 principais, kiekvienam vaikui turi būti suteikta galimybė gauti kokybišką švietimą, kuriame būtina užtikrinti kokybišką mokymosi aplinką, mokymą ir mokymosi procesus, medžiagą ir rezultatus.

Pasak Kvieskienės (2003), ugdymo įstaiga vaikui yra antroji bendruomenė po šeimos, kurioje jis socializuojasi bei įgauna tam tikrus įgūdžius. Ugdymo įstaigoje pasireiškia vaiko turimi gabumai, todėl svarbu vaiką įgalinti vaiką šioje bendruomenėje, kurioje jis nebūtų varžomas ugdytis, reikšti savo mintis, tobulėti. Anot Kairienės (2017), bendrojo ugdymo mokykla, tai vienas iš svarbiausių institutų, kuriame socializuojasi vaikai, todėl svarbu užtikrinti vaikui saugią ir palankią socialinę, psichologinę bei fizinę bendrojo ugdymo mokyklos aplinką.

Kalbant apie vaiko teisių apsaugos užtikrinimą, bendrojo ugdymo mokyklos atlieka itin svarbų vaidmenį. Atliktus mokslinės literatūros analizę galima teigti, jog ši tema yra tikrai aktuali, kadangi nėra plačiai tirta. Daugiausiai ugdymo įstaigos vaidmenį vaiko teisių apsaugos sistemoje analizuoja užsienio autoriai: Freeman (2014), Tsapogas (2019), Lansdown (2005), Erhart (2020), šių autorių darbuose nagrinėjamos įvairios temos, kurios yra susijusios su vaiko teisių apsaugos užtikrinimo ugdymo įstaigose tema, tačiau nėra tiesiogiai plėtojama. Lietuvos autoriai: Kairienė (2017) atliko tyrimą siekiant išsiaiškinti, kaip apibrėžtos mokinių pareigos bendrojo ugdymo mokyklų Mokinio taisyklėse ir kokios galimybės jas įgyvendinti. Dromantienė, Šalaševičiūtė (2006) atliko tyrimą susijusį su socialinių pedagogų vaidmeniu vaiko teisių apsaugos srityje, Tamošiūnas, Želvytė (2010) nurodo, kad tarp įstaigų bei institucijų trūkta bendradarbiavimo, todėl kyla sunkumų užtikrinant vaiko teises, Žiobienė (2022) taip pat rašo apie institucijų kokybiško bendradarbiavimo svarbą vaiko teisių apsaugos sistemoje. Valackienė, Kairienė (2019) analizavo mokinių, kaip aktyvių mokyklos bendruomenės narių, įsitraukimo galimybes į mokyklos transformacijos procesą.

Mokslinė problema. Atliekant mokslinės literatūros analizę pastebėta, kad yra nepakankamai tyrimų, kurie nagrinėtų bendrojo ugdymo mokyklų funkciją vaiko teisių apsaugos sistemoje. Tačiau, KĮ 2021, 2022, 2023 metų ataskaitose minima, jog vis dar kyla problema dėl nepagarbaus mokytojo – mokinio santykio atvejų, nėra sudaromos mokiniams sąlygos reikšti savo nuomonę priimančioms sprendimus, kyla sunkumų įgyvendinant tinkamą mokinių individualių poreikių užtikrinimą, susiduriama su įvairaus pobūdžio galimais vaiko teisių pažeidimais, netinkamo arba neveiksmingo reagavimo į smurtą, retai vaikų elgesio problemoms spręsti yra pasirenkama pozityvaus skatinimo sistema, aktuali išlieka ir patyčių tema. Atsižvelgiant į tai, manoma, kad ugdymo įstaigose ne visais atvejais yra laikomasi konkrečių VTK nustatytų principų. Taip pat pastebėta, jog nėra tyrimų, kurie būtų skirti Vilniaus rajono bendrojo ugdymo mokyklų vaidmeniui vaiko teisių apsaugos sistemoje atskleisti.

Atsižvelgus į mokslinę problemą kylantys probleminiai klausimai: Kaip bendrojo ugdymo mokyklos įgyvendina vaiko teisių apsaugą? Kaip bendrojo ugdymo mokyklose vertinamas vaikas ir ar

laikomasi nustatytų VTK principų? Kaip bendrojo ugdymo mokyklos bendradarbiauja su kitomis už vaiko teisių apsaugą atsakingomis institucijomis?

Tyrimo objektas – bendrojo ugdymo mokyklos vaidmuo užtikrinant vaiko teisių apsaugą.

Tyrimo tikslas – ištirti bendrojo ugdymo mokyklos vaidmenį vaiko teisių apsaugos sistemoje.

Darbo uždaviniai:

1. Remiantis mokslinė literatūra apžvelgti vaiko, vaiko teisių bei vaiko teisių apsaugos sampratas.
2. Išnagrinėti, remiantis tarptautiniais ir nacionaliniais teisės aktais, vaiko teisių apsaugos efektyvumą.
3. Išanalizuoti vaiko teisių apsaugos institucinę sistemą Lietuvoje.
4. Atlikti tyrimą atskleidžiant Vilniaus rajono bendrojo ugdymo mokyklų vaidmenį vaiko teisių apsaugos sistemoje, socialinių pedagogų požiūriu.

Darbo teoriniai ir empiriniai metodai:

Teoriniai. Mokslinės literatūros ir teisės aktų, bei kitų dokumentų analizė.

Empiriniai. Kokybinis tyrimas. Duomenų rinkimo metodas – pusiau struktūruotas interviu su kriterinės atrankos būdu atrinktais Vilniaus rajono bendrojo ugdymo mokyklų socialiniais pedagogais. Renkant duomenis, imties dydį lėmė empirinis duomenų prisotinimo principas.

Duomenų analizės metodas – kokybinė (Content) turinio analizė.

1. TEORINIAI VAIKO IR VAIKO TEISIŲ APSAUGOS SAMPRATŲ ASPEKTAI

1.1 Vaiko raidos socialiniai ir psichologiniai aspektai

Norint suvokti, kas yra vaiko teisės, pirma reikia aptarti, suprasti ir išskirti, kas yra vaikas, kokie požymiai būdingi išskiriant vaikus kaip visuomenės dalį, kokia yra vaiko psichologija. Vaiko raida yra sudėtingas procesas, kuriam įtaką daro skirtingi socialiniai ir psichologiniai veiksniai. Reikalinga suprasti ir vaikystės tarpsnį, kada ji prasideda ir kada baigiasi, kodėl vaikystei yra teikiamas išskirtinis dėmesys. Visuomenės supratimas ir požiūris į vaiką yra viena iš dedamųjų dalių, kuri yra susijusi su vaiko padėtimi visuomenėje, tiesioginiais suaugusių veiksmais vaiko atžvilgiu. Žvelgiant istoriniu kontekstu, požiūris į vaiką kito, tuo pačiu kito ir suaugusių asmenų elgesys vaiko atžvilgiu. Analizuojant mokslinę literatūrą siekiama pabrėžti socialinių ir psichologinių veiksnių svarbą siekiant suprasti vaiko raidą, kaip socialiniai santykiai, kultūrinės aplinkybės, ugdymo procesas ir psichologiniai veiksniai veikia vaiko vystymąsi.

VTK 1 straipsnyje (Vaiko teisių konvencija, 1995) nurodoma, jog vaiku yra laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18-os metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau. VTK – pirmas tarptautinis dokumentas, kuriuo suteikiamos vaikui žmogaus teisės ir vaikas pripažįstamas autonomišku individu. VTAPI, vaikas taip pat apibrėžiamas, kaip „žmogus iki 18 metų, išskyrus atvejus, kai Lietuvos Respublikos įstatymuose numatyta kitaip. Jeigu asmens amžius nežinomas ir yra priežasčių manyti, kad jis yra nepilnametis, toks asmuo laikomas vaiku, iki bus nustatyta priešingai“ (Vaiko teisių pagrindų įstatymas, 2024).

Visuotinėje Lietuvių enciklopedijoje (2024) bei Lietuvių kalbos žodyne (2009), vaikas apibrėžiamas kaip berniukas arba mergaitė, nurodomas kaip asmuo kilęs iš tėvų, taip pat kaip žmogus, turintis tam tikros aplinkos arba kito žmogaus bruožus. Šiuose šaltiniuose vaikas nėra įvardijamas kaip atskiras subjektas, turintis teisinį statusą. Pasak Kairienės (2012), vaiko teisių įgyvendinimo problemos yra susijusios su suaugusių asmenų požiūriu, vaikas neįvertinamas kaip lygiavertis sąveikos dalyvis. Vaiko, kaip atskiros bei socialiai pažeidžiamos grupės, išskyrimą lemia vaiko fizinis ir psichinis nesubrendimas, dėl to atsiranda poreikis apsaugoti tokį asmenį nuo aplinkos žalingo poveikio (Žukauskienė, 2012).

Socialinis vystymasis vaikystėje yra svarbus viso žmogaus vystymosi aspektas, o kūdikystė ir ankstyvoji vaikystė yra lemiami etapai kognityvinių ir socialinių įgūdžių formavimuisi. Bendrojo ugdymo mokyklos atlieka lemiamą vaidmenį vaikų visapusiškame vystymosi procese, apimant socialinius ir psichologinius aspektus. Vaikai įveikdami bendrojo ugdymo mokyklose esančius

socialinius dinamikos iššūkius, įtraukiami į procesą, kuris skatina ne tik kognityvinį augimą, bet ir puoselėja tarpasmeninius įgūdžius bei emocinį intelektą. Suprantant socialinio vystymosi svarbą ugdymo įstaigoje, pedagogai, politikai gali įgyvendinti strategijas, kurios kurtų vaikų įtraukias ir palaikančias aplinkas, skatinančias teigiamas socialines sąveikas tarp mokinių.

Socialinis vystymasis daro įtaką skirtingose srityse. Pasak Danilane (2023), vaikų įtraukimas į ugdymo įstaigų bendruomenę prisideda prie ekonominės, socialinės, kultūrinės integracijos, kuris laikui bėgant išauga į ilgalaikį socialinį vystymąsi. Efektyvios strategijos socialinio vystymosi skatinimui bendrojo ugdymo mokykloje yra esminės, siekiant kurti palankią mokymosi aplinką ir palengvinti mokinių ugdymosi procesą. Remiantis Robottom (1996), Danilane (2023), Awang, Jindal-Snape (2019) atliktais tyrimais, pastebima, jog dominuojančios teorijos, tokios kaip: taikomoji elgesio analizė, socialinio kapitalo teorija, ekologinės sistemos teorija, į kultūrą reaguojantis klasės valdymas, pabrėžia daugialypio požiūrio į teigiamo elgesio stiprinimo mokyklose svarbą. Šių teorijų supratimas yra svarbus pedagogams kuriant aplinką, kuria būtų siekiama skatinti socialinį vaikų vystymąsi. Pasitelkę šių teorinių struktūrų išvalgas, pedagogai gali įgyvendinti pritaikytas strategijas, atitinkančias įvairius mokinių poreikius, galiausiai prisidedant prie įtraukesnės ir palankesnės ugdymo aplinkos, palankios socialiniam augimui ir vystymuisi.

Mokytojų nuolatinio profesinio tobulėjimo kintanti veiklos sritis, kaip pabrėžiama Jungtinės Karalystės vyriausybės ir švietimo tarybų inicijuotais pokyčiais, pabrėžia poreikį suderintam struktūriniam pagrindui, skatinančiam socialinių pokyčių procesų integraciją su individualiu mokytojų įgalinimu (Patrick, Forde, McPhee, 2003). Remiantis Latvijos pavyzdžiu, kur teikiama išsami parama Ukrainos gyventojams, bendrojo ugdymo mokyklose palaikant migrantus ir pabėgėlius, tampa būtinos įtraukios švietimo praktikos, kurios palengvina jų socialinę-kultūrinę integraciją ir pereinama nuo humanitarinės pagalbos prie visuomeninio įtraukimo (Danilane, 2023). Šių tikslų įgyvendinimas pabrėžia mokyklos pagrįstų požiūrių svarbą, kurie pirmenybę teikia vaiko socialiniams ir psichologiniams vystymosi aspektams, atsižvelgdami į mokinių įvairiapusių poreikius švietimo aplinkoje.

Dėl šių išvardintų aspektų, galima daryti išvadą, kad bendrojo ugdymo mokyklos atlieką svarbų vaidmenį vaikų socialinio vystymosi aspektu. Nagrinėjant įvairius veiksnius, tokius kaip bendraamžių sąveika, popamokinė veikla ir palanki aplinka, akivaizdu, kad šios mokyklos vaidina lemiamą vaidmenį ugdant socialinius įgūdžius, emocinį intelektą ir bendrą mokinių gerovę. Tyrimai rodo, kad holistinis požiūris į švietimą, apimantis ne tik akademinį, bet ir socialinį vystymąsi, yra būtinas studentų augimui ir sėkmei. Pedagogams ir politikos formuotojams siekiant gerinti ugdymo rezultatus, bendrojo ugdymo

mokyklose būtina teikti pirmenybę mokinių socialiniam vystymuisi. Įgyvendindami strategijas, kurios stiprina socialinę sąveiką, ugdo empatiją ir kuria bendruomeniškumo jausmą, galima sukurti įtraukesnę ir palankesnę aplinką, kuri įgalintų vaikus vystytis tiek akademinio aspektu, tiek socialiniu.

Psichologinis vystymasis bendrojo lavinimo mokyklose taip pat atlieka svarbų vaidmenį formuojant vaiko socialinius ir psichologinius vystymosi aspektus. Nagrinėjant įvairių psichologinių veiksnių, tokių kaip pažinimo raida, emocinis reguliavimas ir socialinė sąveika, vaidmenį, galima geriau suprasti, kaip šie aspektai daro įtaką bendram vaiko vystymuisi ir gerovei iki kol vaikas sulaukia pilnametystės. Tyrimai rodo, kad vaiko psichologinis vystymasis gali turėti didelę įtaką jo akademiniai sėkmei ir socialiniam prisitaikymui. Todėl svarbu atsižvelgti į vaiko vystymosi psichologinius aspektus siekiant skatinti teigiamus rezultatus bendrojo ugdymo mokyklose (Hollander ir kt. 2019).

Navaitis (2016) nurodo, jog per pirmuosius savo gyvenimo metus, vaikas savo šeimoje patiria santykių hierarchiją, kuris tampa viso ko suvokimo pagrindu. Dar ikimokykliniame amžiuje vaikas sužino apie tradicijas, perima šeimos vertybes, valstybines šventes. Pasak autoriaus, mokykla taip pat užima svarbų vaidmenį, kadangi ugdo vaiko pilietiškumą, vaikas jaunimo organizacijų veikloje įtraukiamas į opozicinę ar oficialią veiklą.

Siegel (2011), vaiko sąvoką apibūdina kaip dinamišką ir sudėtingą. Vaikai yra ne tik pasyvūs priimančios informaciją, tačiau ir aktyvūs, nuolat besimokantys mokiniai, vaiko protas yra kintantis ir prisitaikantis prie socialinės aplinkos. Autoriaus teigimu, vaiko protinė raida yra neatsiejama nuo emocinio ir socialinio vystymosi (Siegel, 2011).

Piaget (2013) nagrinėja vaikų intelektualinį vystymąsi, pažintinį procesą. Piaget išnagrinėjo vaiko kalbą ir mintis. Autoriaus teigimu, vaiko kalba glaudžiai susijusi su vaiko mąstymo raida. Dar autorius rašė apie tai, kaip vaikas konstruoja supratimą apie pasaulį per pažintinius procesus. Piaget (*The construction of reality in the child*, 2013), vaiko sąvoką aprašo kaip dinamišką ir nuolat kintantį konstrukta, kurį vaikas formuoja per sąveiką su pasauliu ir kitais žmonėmis. Autorius pabrėžė, kad vaikų supratimas apie pasaulį yra aktyvus procesas, kurio metu vaikas konstruoja savo pažinimo struktūras, kurios apibendrina ir interpretuoja gaunamą informaciją. Todėl svarbu, jog vaikas pažintinio vystymosi metu pradėtų įsisavinti ir suprasti save patį, kaip teises turintį ir lygiavertį suaugusiam asmeniui.

Psichologine prasme, vaiko apibrėžimą apima sąsaja tarp žmogaus amžiui ir raidai būdingų požymių. Daug garsių psichologų savo teorijose kalbėjo apie vaiko raidos stadijas. Froido požiūris į vaikystę yra grindžiamas psichoseksualiniu vystymusi, kurį apima penkios stadijos, pabrėžia Elkataweh (2013). Šias stadijas vaikas praeina nuo gimimo iki paauglystės:

1. Oralinė stadija (nuo gimimo iki maždaug 1 metų);

2. Analinė stadija (nuo maždaug 1 iki 3 metų);
3. Fališkojo komplekso stadija (nuo maždaug 3 iki 6 metų);
4. Latentinė stadija (nuo maždaug 6 iki 11 metų);
5. Genitalinė stadija (nuo paauglystės iki suaugusiųjų).

Ketvirtoje ir penktoje stadijose vaikas jau suvokia pasaulį, socializuojasi, įgyja žinių, taip pat fokusuojama į susidomėjimą priešinga lytimi, asmenybės pilnatvė (Elkatawneh, 2013).

Gopnik, Bonawitz (2014) nurodo konceptą, jog vaiko mintys yra panašios į laboratoriją. Koncepto idėja ta, jog vaikas yra aktyvus mokymosi subjektas ir eksperimentuoja su pasauliu ir kuria supratimą apie jį per asmeninę patirtį. Autorė nurodo, jog vaikas stebi, eksperimentuoja ir mokosi apie pasaulį taip, lyg mokslininkas laboratorijoje. Skiriama daug dėmesio ir bendradarbiavimui tarp vaiko ir suaugusių asmenų, kaip esamas bendradarbiavimas skatina vaiko supratimą ir mokymąsi. Ši idėja aktuali šiuolaikiniame kontekste, kadangi vaikas ugdydamasi su suaugusių asmenų pagalba suvokia save kaip asmenybę. „Bajesto“ vaiko raidos modelis yra skirtas padėti vaikui suprasti pasaulį, geriau jį pažinti, įgyti žinių. Šio modelio pagalba sprendžiamos vaiko raidos, mokymosi, pasaulio pažinimo problemos (Gopnik, Bonawitz, 2014).

Pasak Gudžinskienės (2013) socialinių įgūdžių ir kompetencijų ugdymas, integruotas į mokymo programas, atlieka nemažą vaidmenį formuojant mokinių elgesį ir savijautą. Taip pat Šinkūnienė (2012) pabrėžia bendruomenės kūrimo ir bendradarbiavimo svarbą. Remiantis Seth-Smith (2006), mokytojai bei mokyklos bendruomenė, kaip vyraujančios figūros mokinių gyvenime, daro įtaką vaiko vaikų emociniam intelektui per teigiamus mokytojo-mokinio santykius.

Taigi, vaiko raidą galima išskirti dvejais aspektais – socialiniu ir psichologiniu. Socialiniu aspektu – vaikas yra asmuo nuo gimimo iki 18 metų amžiaus, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau. Psichologiniu aspektu, vaikas pirmaisiais gyvenimo metais patiria šeimos hierarchiją, vėliau perima šeimos vertybes, tradicijas, vaikas pradeda suvokti pasaulį. Apie vaiko raidą ir psichologiją yra rašoma plačiai tiek užsienio, tiek Lietuvos autorių. Autoriai išskiria požymius būdingus vaiko raidai, amžiui, išskiriamos ir stadijos būdingos vaikui nuo gimimo iki paauglystės. Vaiko formavimuisi turi įtakos paties vaiko asmeninė patirtis. Nors žmogaus vystymasis, socialiniu ir psichologiniu aspektu, nesustoja ties pilnametyste, tačiau supratimas apie vaiko raidą bendrojo ugdymo metu yra svarbus ir reikalingas, siekiant atliepti vaiko poreikius. Tiek socialiniu, tiek psichologiniu aspektu, ugdymo įstaigos taip pat atlieka svarbų vaidmenį vaiko raidoje, stiprina socialinę sąveiką, ugdo empatiją ir kuria bendruomeniškumo jausmą, padeda sukurti įtraukesnę ir palankesnę aplinką, kuri įgalintų vaikus kaip pilnaverčius ugdymo įstaigų bendruomenės narius. Socialinio bei psichologinio

vystymosi metu vaikas, sąveikaujant su ugdymo įstaiga, gali pasiekti geresnių akademinių pasiekimų bendrojo ugdymo metu, kuris yra pagrindas vaiko ateičiai.

1.2. Vaiko teisių bei vaiko teisių apsaugos samprata

Šiuolaikiniame pasaulyje vaiko teisių bei vaiko teisių apsaugos samprata neabejotinai formuoja visuomenės požiūrį į vaiką. Vaiko teisių pripažinimas ir įgyvendinimas yra būtinas siekiant užtikrinti vaikų interesus. Svarbu atkreipti dėmesį į istorinį kontekstą, norint suvokti vaiko teisių reikšmę šiuolaikiniame pasaulyje bei išskirti, kaip bendrojo ugdymo mokykla sąveikauja su vaiko teisių ir vaiko teisių apsaugos samprata.

Istoriniu aspektu, ilgą laiką visuomenės požiūris į vaiką buvo kaip į asmenį, kuriam yra svarbu suaugti fiziškai. Tačiau po ilgo laiko tarpsnio požiūris į vaiką ir vaiko padėtis visuomenėje pradėjo kisti ir tik XX a. pabaigoje vaikas įgavo teisių turėtojo statusą. Požiūris keitėsi per amžius, pradedant senovės laikais ir baigiant moderniu laikotarpiu. Autorius atskleidžia, jog vaikai senovės laikais buvo dažnai traktuojami kaip suaugusiųjų nuosavybė arba kaip būtybės, kurių asmenybė ir savarankiškumas buvo nepripažįstamas (Aries, 2020). Atkreipiamas dėmesys į tai, kad tik nuo tam tikro istorinio momento pradėtas pripažinti vaikų asmeninės savivokos ir individualumo svarba, vaikams pradėta suteikti tam tikras teises ir jų gyvenime pradėtas vertinti kaip svarbią gyvenimo stadiją, o ne tik kaip būtiną praeinamą etapą prie suaugusiųjų gyvenimo (Aries, 2020). Tai atsispindi per daugelį istorinių dokumentų, kuriuose aprašoma, kaip vaikai buvo suprantami, auklėjami ir integruojami į visuomenę.

Analizuojant vaiko emocinę, psichologinę gerovę bei požiūrį į vaiko teisių apsaugą išryškėja poreikis gerbti vaiko asmenybę, tačiau visuomenėje esantys klaidingi įsitikinimai apie vaikystę ir vaikų auklėjimą gali sukelti žalą vaikų emocinei bei psichologinei gerovei (Miller, 1981). Todėl svarbu atkreipti dėmesį į vaikų poreikius, jų teisinį statusą siekiant išvengti neatlygintinos žalos vaikui.

Vaikai turėtų augti tokioje aplinkoje, kurioje jie gali gyventi ir vystytis be jokių trikdžių, tobulinti savo sugebėjimus ir pasitikėjimą savimi, o galiausiai – tapti aktyvia savo šeimos ir bendruomenės dalimi (Covell ir kt. 2018). Neretai vaikai yra įvardijami kaip labiau pažeidžiami asmenys ir juos reikia apsaugoti ir ginti. Tačiau didžiausiam poslinkiui link vaiko teisių apsaugos turėjo tik XX amžiaus antroje pusėje Europos Tarybos žmogaus teisių konvencija (toliau – ŽTK), kuri buvo priima 1950 metais Romoje, o įsigaliojo 1953 metų rugsėjo 3 dieną. ŽTK pirmame straipsnyje nurodoma, jog „Aukštosios susitariančios šalys garantuoja kiekvienam jų jurisdikcijoje esančiam žmogui teises bei laisves, apibrėžtas šios Konvencijos pirmame skyriuje“ (Europos Tarybos žmogaus teisių konvencija, 1950). Kiek vėliau, 1989 metais, buvo priimta plačiausiai pasaulyje pripažinta VTK. LR Seimas VTK ratifikavo

1995 metų liepos 3 dieną. VTK nurodoma, jog tarp šalių vyriausių ir suaugusių asmenų turi vykti bendradarbiavimas, siekiant užtikrinti, jog kiekvienas vaikas be išimties galėtų naudotis savo teisėmis. Visos teisės, kurios yra nurodytos VTK, yra tarpusavyje susijusios, į jas reikia žvelgti kaip į visumą. VTK nustatomos tokios vaiko teisės kaip: teisė į gyvybę, teisė į sveikatą, teisė į švietimą, teisė į saugumą ir kt. Šie du svarbūs dokumentai paskatino suvokimą, jog visuotinės žmogaus teisės yra taikytinos ne tik suaugusiems, bet ir vaikams.

Esančios vaiko teisės nesuteikia automatinės apsaugos, todėl būtina, jog Valstybėms susitarus dėl vaiko sąvokos ir kokios yra jo teisės, būtų priimami sprendimai kas ir kokias būdais užtikrina vaiko teises. Šie susitarimai turi būti įtvirtinti įstatymuose bei kituose teisės aktuose. Stripeikienė (2021) teigia, jog „teisingumas neturėtų eiti priekyje vaikų, nes jie gali nespėti paskui jį ir juo nesekti; taip pat teisingumas neturėtų eiti vaikams iš paskos, kad vaikams nebūtų užklausta atsakomybė vesti teisingumą; teisingumas turėtų tiesiog eiti greta vaiko ir būti jo draugas“ (Stripeikienė, 2021, p. 34). Šiuos žodžius autorė pateikia kaip Lietuvos Respublikos bei kitų Europos Tarybos narių, 46 valstybių, pažadą sukurti vaikams draugišką teisingumą. Straipsnyje nurodoma, kad „Lietuvos teisės sistemoje vaikystė – konstitucinė vertybė, o nepilnamečių vaikų apsauga – Konstitucijoje įtvirtinta teisėkūros kryptis. Konstitucija ne tik gina vaiko teises, bet ir pripažįsta jo privilegijuotą padėtį“ (Stripeikienė, 2021, p. 17). Taip pat pasak autorės požiūris į vaiką ir jo teises kito teisiniu aspektu, atsirado suvokimas apie vaiko teises, todėl teisiniu aspektu vaiko geriausius interesus atitinkančio teisingumo prielaida, tai yra reikiamo statuso vaikui suteikimas (Stripeikienė, 2021). Taigi, teisinio statuso vaikui suteikimas turi ypatingą reikšmę siekiant vaiko teisių apsaugos įgyvendinimo. Tačiau vien teisinio reglamento neužtenka. Už vaiko teisių įgyvendinimą atsakingos institucijos bendradarbiaudamos turi nuolatos stebėti esamą vaiko situaciją, kad teisės aktuose numatytos priemonės būtų veiksmingos ir įgyvendinamos.

Prie vaiko teisių įgyvendinimo svarbu paminėti ir vieną svarbiausių pokyčių įvykusių po prisijungimo prie VTK – tai yra pasikeitęs vaiko teisinis statusas. Atsižvelgiant į tai, vaikams yra svarbu ne tik įstatymuose numatyta apsauga, bet ir galimybė naudotis savo teisėmis, kuriomis atsižvelgiant į vaiko amžių jie gali naudotis savarankiškai arba padedant atstovams pagal įstatymą. „Konvencijoje vaikas pripažintas savarankišku teisės subjektu, kurio teisės apibrėžtos atskirai nuo šeimos, dėl to atsirado galimybė autonomiškai vertinti vaiko poreikius ir interesus. Be to, konvencijoje numatytos prielaidos lygiaverčiam vaiko bendravimui su suaugusiuoju – teisė išsakyti savo nuomonę, dalyvavimo teisė. Vaikas įgijo ne tik teisių turėtojo statusą, bet ir galimybes dalyvauti įgyvendinant ir ginant savo teises bei interesus.“ (Kairienė, 2012). Tam, kad vaiko teisės būtų įgyvendinamos, svarbu suaugusių asmenų sąveika siekiant minimas teises įgyvendinti. Visų pirma, svarbiausias aspektas yra vaiko

artimiausioje, namų, aplinkoje esančių asmenų požiūris į vaiką, į jo kaip atskiro subjekto teises, teisių įgyvendinimą. Vaikas neturi būti ignoruojamas, ignoruojami jo poreikiai bei teisėti interesai. Jeigu pradedant vaikui artima aplinka, jo teisės nėra įgyvendinamos, sutrinka šeimos dinamika, artimųjų įtaka vaiko tolimesniam vystymuisi. Todėl atsižvelgiant į istorinį kontekstą, vaikai ir suaugę asmenys yra lygiaverčiai, vaikas tapo savarankišku subjektu teisiniu kontekstu, nėra suvokiamas kaip atstovų pagal įstatymą nuosavybė. Tačiau, nepaisant to, jog vaikas įgijo tiesinį statusą ir pats gali dalyvauti įgyvendinamas savo teises, vaiko teisės vis dar pažeidžiamos. Anot Kairienės (2012), „vaikai patiria fizinę, psichologinę, seksualinę smurtą, nepriežiūrą, vaikai išskiriami kaip pažeidžiamiausia visuomenės socialinė grupė“ (Kairienė, 2012, p. 1445). Šios vaiko teisių įgyvendinimo problemos turi būti analizuojamos, siekiant užtikrinti vaiko teisinio statuso įgyvendinimą, o įgyvendinimą užtikrina vaiko teisių apsaugos sistema.

Moksliniuose literatūros šaltiniuose, vaiko teisių apsauga ir jos sistema įvardijama ir suvokiama kaip organizacija sudaryta iš tam tikrų kintamųjų. Sistemą sudaro tokie kintamieji kaip: struktūra, aplinka, žmonių santykiai, vertybės, metodinė literatūra bei strategija (Petrylienė, 2011). Lietuvoje ši, vaiko teisių apsaugos, sistema apibūdinama kaip „aiški“, kuri atlieka šias pagrindines funkcijas:

1. Reaguoja į galimus vaiko teisių pažeidimus susijusius su vaikų nepriežiūra bei smurtu;
2. Dirba su šeimomis, kurias ištiko krizė arba kyla problemos;
3. Stiprina globėjų paiešką, teikia pagalbą jiems;
4. Kuria vienodą, vaikui draugišką tarnybos aplinką;
5. Ugdo ir skatina visuomenę reaguoti į galimus vaiko teisių pažeidimus (Raupienė ir Kavaliauskienė, 2019).

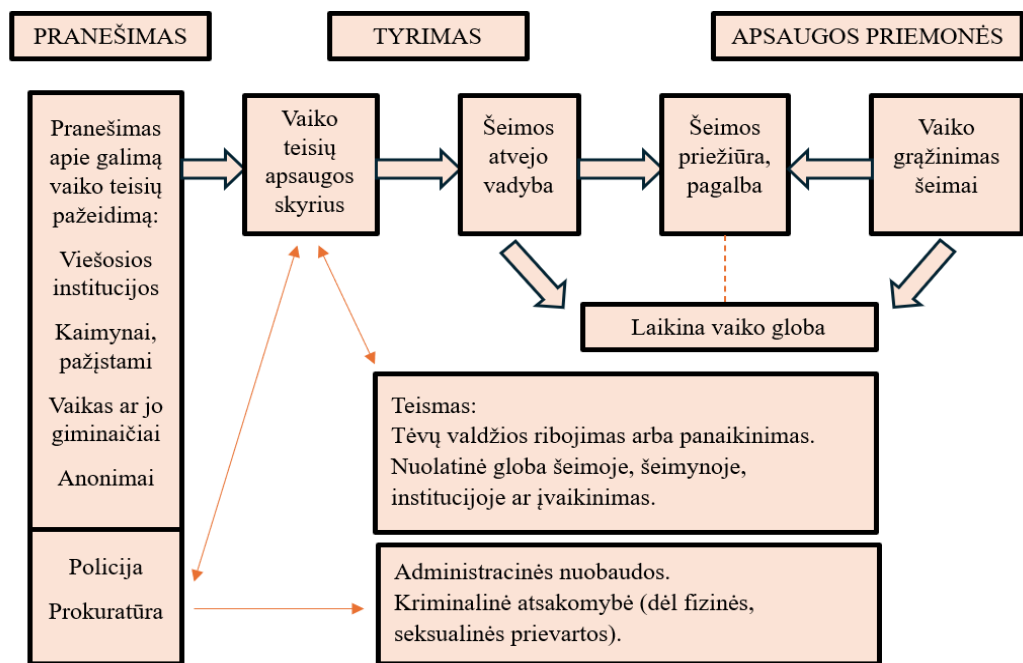
Taigi apibendrintai galima teigti, jog vaiko teisių apsaugos sistema Lietuvoje apima nuolatinį darbą, reagavimą bei prevencinių priemonių organizavimą skatinant visuomenę reaguoti į netinkamą elgesį vaikų atžvilgiu, taip pat mažina atstumą tarp vaiko ir pačios vaiko teisių apsaugos sistemos.

Tačiau vaiko teisių apsauga gali būti nukreipta ne tik į vaiką, tai gali apimti visą šeimą, pagalbą arba paslaugas tėvams (Tamutienė, 2018). Šiuo atveju gali kilti tam tikrų iššūkių, kurie gali atsispindėti tokiais atvejais, kai susitelkiama į vaiko poreikius, išauga didesni standartai tėvams, o jeigu sistema pakrypsta į šeimos ir teikiamų šeimai paslaugų pusę, gali kilti rizika, jog vaikui kylantis pavojus bus laiku nepastebėtas, nepaisant to, jog „pripažįstama, kad šeima yra geriausia vieta vaikui augti“ (Tamutienė, 2018, p. 27). Autorė nurodo, jog veiksmingą vaiko apsaugą sudaro šie 8 principai:

1. Sistema turi būti nukreipta į vaiką: kiekvienas, įsitraukęs į vaiko apsaugą, turi pripažinti vaikus kaip asmenis, turinčius teises, įskaitant dalyvavimą priimant su jų gyvenimu susijusius sprendimus, priklausomai nuo jų amžiaus ir brandos;
2. Šeima yra geriausia vieta vaikui augti, bet svarbūs ir sunkūs sprendimai kartais turi balansuoti ties vaiko teise augti šeimoje ir vaiko teise būti apsaugotam nuo prievartos ir nepriežiūros joje.
3. Pagalba vaikams ir šeimoms – tai darbas su jais, o ryšiai tarp vaiko ir šeimos ir profesionalų daro tiesioginę įtaką teikiamos pagalbos veiksmingumui;
4. Vaikui geriau ankstyva pagalba: taip mažesnis žalojančios patirties periodas ir geresnis apsaugos poveikis vaikui;
5. Vaiko poreikiai ir aplinkybės įvairūs, todėl sistema turi atitinkamai reaguoti;
6. Gera profesinė praktika yra paremta žiniomis, gautomis iš naujausių mokslo tyrimų, o ne tik remiantis intuicija;
7. Netikrumas ir rizika yra vaiko apsaugos proceso bruožai: valdant riziką ji gali tik sumažėti, tačiau nebus pašalinta;
8. Vaiko apsaugos sistemos veiksmingumo matas tiek nacionaliniu, tiek vietos lygmeniu yra atsakymas į klausimą, ar vaikas gauna veiksmingą pagalbą (Tamutienė, 2018).

Vadovaujantis šiais principais, kurie yra nukreipti tiek į vaiko poreikius, tiek į suaugusių problemų sprendimą, galima užkirsti kelią galimiems vaiko teisių pažeidimams, tuo pačiu metu suteikiant reikiamą pagalbą visai šeimai.

Praktinis vaiko teisių apsaugos įgyvendinimo procesas pavaizduotas schemeje (žr. 1 pav.).

1 pav. *Vaiko teisių apsaugos įgyvendinimo procesas.* (sudalyta darbo autorės pagal Tamutiene, 2018)

Ši schema parodo, jog pranešimas apie galimus vaiko teisių pažeidimus gali būti gautas iš skirtingų šaltinių, tuomet pradedamas nagrinėti Vaiko teisių apsaugos skyriaus, teritoriniu principu. Schema atspindi veiksmų, smurto atveju, eigą. Vaiko teisių apsaugos skyrius bendradarbiauja su teisėsaugos institucijomis, teikia joms informaciją. Esant poreikiui šeimai inicijuojamas atvejo vadybos procesas, jei šios priemonės neužtenka, Vaiko teisių apsaugos skyrius gali kreiptis dėl tėvų valdžios ribojimo arba panaikinimo, tačiau atvejo vadybos procesas vykdomas toliau. Situacijai šeimoje pagerėjus, vaikas gali būti grąžinamas atgal į šeimą. Nors mokslinėje literatūroje aprašoma, jog vaikui geriausia aplinka gyventi ir vystytis yra šeimoje, tačiau valstybei tenka ne ką mažesnė atsakomybė sudarant vaikui tinkamas sąlygas skirtingose gyvenimo srityse (Kairienė ir Žiemienė, 2007), viena iš jų ugdymosi procesas.

Bendrojo ugdymo mokykla, yra ta aplinka, kurioje skatinama, kad vaiko teisės būtų įgyvendinamos, gerbiamos. Mokykloje vaiko teisių apsauga apima ne tik švietimo proceso užtikrinimą, bet ir mokyklos kultūros formavimą. Kuriant palankią aplinką, mokyklos gali prisidėti prie vaikų supratimo apie savo teises, juos ugdant. Šiai sąveikai įtaką daryti gali įvairūs išoriniai veiksniai, įskaitant ir teikiamas švietimo bei socialines paslaugas, jų kokybę. Pripažindamos svarbų poveikį vaiko socializacijos procesui, mokyklos gali įgyvendinti strategijas, kurios skatintų saugumo bei gerovės jausmą, galiausiai padėtų vaikams siekti jų teisių įgyvendinimo (Butvilas ir Razgūnienė, 2008).

Mokykla, kaip švietimo įstaiga, atsižvelgiant į visuomenės socialinius užsakymus, vaikų bei jų atstovų pagal įstatymą poreikius yra įgaliota teikti ne tik edukacines paslaugas, bet ir socialines – vaikų teisių apsaugos – paslaugas (Trakšėlys ir Martišauskienė, 2016). Tai reiškia, jog į mokyklose esančias programas yra įtrauktas ir vaiko teisių apsaugos aspektas, vaikų supažindinimas su jų teisėmis, ugdomas suvokimas kaip jomis pasinaudoti, todėl galima teigti, jog mokykla yra vaiko teisių apsaugos sistemos dalis, kuri atlieka tokią pat svarbią funkciją kaip ir šeima, kurioje auga vaikas. Apsauga ugdymo įstaigoje, tai apsauga nuo galimos žalos ir išnaudojimo. Ši nuostata reiškia, kad vaikai turi turėti galimybę naudotis esminėmis paslaugomis ir pagalba, kurios įgalina jų visapusišką vystymąsi. Vaiko teisių apsaugos sistema vadovaudamasi numatytais tikslais ir principais gali veiksmingai įgalinti vaikus ir jų dalyvavimą, o švietimo sistema tuo metu, atlieka esminį vaidmenį, siekiant šio tikslo.

Taigi, suvokimas apie vaiko teises ir jo teisinį statusą kito. Vaiko teisių apsauga apima veiksmus ir politiką, skirtą užtikrinti, kad šios teisės būtų paisomos ir vykdomos visuose vaiko gyvenimo aspektais. Tai apima teisės aktų leidimą, kuris apsaugo vaikus nuo smurto, išnaudojimo, diskriminacijos, taip pat užtikrina jų teisę į švietimą, sveikatos priežiūrą ir kitas svarbias paslaugas. Vaiko teisių apsaugos samprata taip pat apima socialinius ir edukacinius veiksmus, skirtus didinti visuomenės sąmoningumą apie vaiko teises ir skatinti jų įgyvendinimą praktikoje. Reikšmingiausias pokytis įvyko priėmus VTK, kada vaikas tapo lygiavertis su suaugusiais asmenimis, vaikas tapo atskiru subjektu.

Apibendrinant galima teigti, jog vaiko, vaiko teisių apsaugos samprata ir vaiko teisinis statusas kito istoriniu kontekstu, įsigalėjus tarptautinėms konvencijoms ir nacionaliniams įstatymams. Anksčiau vaikai buvo traktuojami kaip suaugusiųjų nuosavybė arba būtybės, kurių asmenybė ir savarankiškumas buvo nepripažįstamas. Tačiau tik pradėjus keistis požiūriui į vaiką, ypač nuo XX a. pabaigos, vaikas įgijo teisinį statusą, jo teisės ir poreikiai įtvirtinti tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose. Vaikas tapo suvokiamas kaip savarankiškas subjektai turintis savo teises ir poreikius, o ne kaip priklausantis nuo suaugusių asmenų valios. Šie pokyčiai pasireiškia tiek teorinėje, tiek praktinėje vaiko teisių apsaugos srityje. Tai reiškia, kad svarbiausias vaiko raidos ir teisių apsaugos aspektų supratimas yra daugialypis: jis apima tiek psichologinius, tiek socialinius, tiek teisinius ir politinius elementus. Dėl šių priežasčių vaiko teisių apsauga yra nuolat besivystanti sritis, grindžiama kintančiu supratimu apie vaiko vaidmenį visuomenėje ir teisinius bei politinius pokyčius, įtvirtintus tarptautinėje ir nacionalinėje teisėje. Itin svarbus visuomenės informavimas tinkamomis priemonėmis apie vaiko teises ir jų puoselėjimą. Tuo metu bendrojo ugdymo mokykloje skatinama, kad vaiko teisės būtų įgyvendinamos, gerbiamos. Bendrojo ugdymo mokykloje vaiko teisių apsauga apima ne tik švietimo proceso užtikrinimą, tačiau ir

mokyklos kultūros formavimą. Kuriant palankią mokyklos aplinką, prisidedama prie vaikų supratimo apie savo teises, jų įgalinimo sprendžiant su jų gerove susijusius klausimus, skatinant sėkmingą ateitį.

2. VAIKO TEISIŲ APSAUGOS SISTEMA

2.1. Vaiko teisių apsaugos reglamentavimas tarptautiniu ir nacionaliniu lygmeniu

Įvykus reikšmingam pokyčiui vaiko teisių apsaugos srityje, kai buvo priimta VTK ir LR Seimas ratifikavo šį svarbų dokumentą 1995 metais, vaikas tapo ne atstovų pagal įstatymą nuosavybe, o atskiru subjektu. Lietuva po VTK ratifikavimo taip pat kaip ir kitos šalys prisiėmė atsakomybę ir pareigą, kad VTK įvardintos nuostatos būtų įgyvendinamos. Valstybės pareiga tapo gerinti vaikų padėtį šalyje.

Lietuvoje vaiko teisių apsaugą reglamentuoja įvairūs teisės aktais, įskaitant tarptautinius susitarimus, nacionalinius įstatymus ir kitus teisės aktus. Šie dokumentai nustato teises ir praktines priemones, skirtas užtikrinti vaikų teisių gerbimą, apsaugą ir įgyvendinimą.

Remiantis Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – VVTAIT) 2023 m. pateikta informacija, yra keli tarptautiniai teisės aktai, kuriais siekiama užtikrinti vaiko teisių apsaugą (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Tarptautiniai vaiko teisių apsaugą reglamentuojantys teisės aktai

Dokumento pavadinimas	Dokumento priėmimo data
Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija	1989-11-20 Priimta Generalinės Asamblėjos 44/25 rezoliucija pagal Trečiojo komiteto pranešimą (A/44/736 ir Corr. 1). Lietuvoje ratifikuota 1995-07-21, Nr. 60-1501
Konvencija dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje	Haga, 1993 m. gegužės 29 d. Lietuvoje ratifikuota 1997-11-07, Nr. 101-2550
Europos konvencija dėl sprendimų, susijusių su vaikų globa, pripažinimo ir vykdymo bei vaikų globos atnaujinimo	1980 m. gegužės 20 d., Liuksemburgas. Lietuvoje ratifikuota 2002-12-31, Nr. 126-5732
1961 m. Konvencija dėl valdžios institucijų įgaliojimų ir taikytinos teisės nepilnamečių apsaugos priemonių srityje	1980 m. spalio 25 d. Hagoje. Lietuvoje ratifikuota 2001-08-31, Nr. 75-2640
1980 m. Konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų	1980 m. spalio 25 d. Hagoje. Lietuvoje ratifikuota 2002-09-01 Nr. 51-1932
1996 m. Konvencija dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje	1996 m. spalio 19 d. Hagoje. Lietuvoje ratifikuota 2003-09-26, Nr. 91(1)-4125

(sudaryta darbo autorės pagal Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybą, 2023)

Šie, 1 lentelėje nurodyti teisės aktai yra tarpusavyje tiesiogiai susiję, kadangi akcentuojama, jog Konvencijas pasirašiusios valstybės yra tvirtai įsitikinusios, jog sprendžiant su vaikais susijusius klausimus, svarbiausi yra vaikų interesai. Taip pat minima, jog tarptautinius teisės aktus pasirašiusios valstybės turi užtikrinti vaikams saugumą siekiant apsaugoti juos nuo žalingų padarinių, kuriuos kaip pavyzdys sukelia: neteisėtas vaikų išvežimas ir laikymas iš valstybės, kurioje vaikai nuolat gyvena

(Konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų, 2002 Nr. Nr. 51-1932); „daugėja atvejų, kai vaikai netinkamai išvežami į kitas valstybes, ir kad sunku tinkamai spręsti tokiais atvejais kylančias problemas“ (Europos konvencija dėl sprendimų, susijusių su vaikų globa, pripažinimo ir vykdymo bei vaikų globos atnaujinimo, 2002). Be to šiuos dokumentus lydi ir tarptautinės sutartys su skirtingomis valstybėmis dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose. Tarptautinės sutartys reguliuoja šiuos tris pagrindinius sutartyse nurodytus aspektus (Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba, 2023):

1. Tėvų ir vaikų tarpusavio teisinius santykius;
2. Įvaikinimą;
3. Globą ir rūpybą.

Tai parodo, jog dar prieš priimant VTK buvo ieškoma būdų apsaugoti vaikus nuo tiesioginės daromos žalos jų gerovei.

Tarptautinis lygmuo turi didelę reikšmę vaiko teisės į mokslą kontekste, kadangi švietimo sistemoje vadovaujamosi tarptautiniais principais, kurie tiesiogiai susiję su vaiko teisėmis švietimo sistemoje, tai yra „4A“ principai (angl. „4A“ – availability, accessibility, acceptability, adaptability), kurie yra:

1. Tinkamumo principas;
2. Pritaikomumo principas;
3. Esamumo principas;
4. Pasiekiamumo principas.

Šių principų esmė, jog valstybė įpareigota užtikrinti nemokamą mokslą vaikams, suteikti tam reikiamas sąlygas, tokio mokslo pasiekiamumą, atitinkamus, visų subjektų teises gerbiančius, ugdymo metodus, specialiuosius poreikius turintiems vaikams užtikrinti ugdymosi galimybes (Margevičiūtė, 2016).

Tarptautiniai teisės aktai yra svarbus tuo, jog nustato atsakomybių mechanizmą, kuriuo turi vadovautis tarptautinius teisės aktus pasirašiusios šalys. Kaip pavyzdys, remiantis Margevičiūtė (2016), valstybės įgyja pareigą periodiškai teikti išsamias ataskaitas, kuriose būtų nurodoma, kokios priemonės buvo naudojamos arba kokia pažanga buvo pasiekta siekiant įgyvendinti tam tikro teisės akto nuostatas. Tokiu būdu šalys yra skatinamos vadovautis teisės aktais, įgyvendinti juos.

Nacionaliniuose teisės aktuose, Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (toliau – LR Konstitucija) (1992) nurodoma, jog „Valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę“ (38 straipsnis), „Tėvų teisė ir pareiga – auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės

juos išlaikyti“ (38 straipsnis). Nors LR Konstitucijoje nėra vaikai išskiriami kaip atskira grupė, nėra įvardinamos konkrečios priemonės, kuriomis bus užtikrinamos vaiko teisės, konkretus vaiko teisių įgyvendinimas, tačiau 39 straipsnyje nurodoma, jog „Nepilnamečius vaikus gina įstatymas“, todėl galima teigti, kad vaikų teisės užtikrinamos teisės aktų nustatyta tvarka. LR Konstitucijoje pripažįstamos ir garantuojamos pagrindinės asmens teisės, kurios taip pat apima vaikų teises. Konstitucija nustato, kad visi žmonės, įskaitant vaikus, turi teisę į gyvybę, orumą, laisvę, sveikatą, švietimą ir kt. Nors LR Konstitucijoje vaikai nėra išskiriami kaip atskira grupė, tačiau jų teisės nėra ignoruojamos, valstybė įsipareigoja užtikrinti, kad šeimos ir vaikų teisės būtų gerbiamos ir saugomos, o įstatymai yra skirti šių teisių realizavimui ir apsaugai.

Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas (toliau – LR CK) 3 knygoje „Šeimos teisė“ reglamentuoja įvairias vaiko teises, ypač susijusias su jų teisinės padėties ir santykių su tėvais bei globėjais aspektais (Civilinis kodeksas, 2023). Keli svarbūs aspektai, kurie apibrėžia vaiko teises pagal LR CK, nurodyti lentelėje (žr. 2 lentelę)

2 lentelė. *Vaiko teisių reglamentavimas LR CK*

Vaiko teisė	Reglamentavimas LR Civiliniame kodekse
Teisė į asmeninę neliečiamybę	Kodeksas garantuoja vaiko teisę į asmeninę neliečiamybę, tai yra, jo fizinės ir emocinės sveikatos apsaugą nuo bet kokių fizinės ar psichinės žalos arba smurto
Teisė į paveldėjimą	Kodeksas nustato taisykles dėl paveldėjimo, kurios apima ir vaikus. Vaikai turi teisę į paveldėjimą po savo tėvų ar kitų artimų giminių, kai pastarieji miršta
Teisė į asmens duomenų apsaugą	Kodeksas apibrėžia teisės į privatumą ir asmens duomenų apsaugą principus, kurie taikomi ir vaikams
Teisė į išlaikymą	Kodeksas reglamentuoja tėvų įsipareigojimus suteikti išlaikymą savo nepilnamečiams vaikams, kurie neįgalūs arba yra priklausomi nuo jų finansinės paramos
Teisė į turtą	Kodeksas nustato taisykles dėl nekilnojamojo ir kilnojamojo turto perdavimo ar dovanų suteikimo vaikams, taip pat dėl vaikų teisių į turtą apsaugos

(sudaryta darbo autorės pagal Civilinį kodeksą 2023)

LR CK nustato teisės aktus, kurie yra svarbūs vaiko teisių apsaugai ir jo teisinės padėties užtikrinimui. Tačiau reikia paminėti, kad anksčiau nurodytos vaiko teisės nėra visos, kurias apima LR CK, LR CK apima ir kitas nuostatas, kurios tiesiogiai ar netiesiogiai veikia vaikų teises ir teisinę padėtį. Šis dokumentas yra vienas iš sudedamųjų dalių vaiko teisių apsaugos sistemoje, kadangi jame įtvirtinamos ir garantuojamos teisės ir pareigos susijusios su vaiko teisėmis ir gerove.

Dar vienas teisės aktas, kuris tiesiogiai nereguliuoja vaiko teisių, tačiau nustato nusikaltimus ir baudžiamąją atsakomybę už nusikalstamos veikos padarymą – Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas (toliau – LR BK). LR BK yra nuostatų, kurios skirtos apsaugoti vaikus nuo skirtingų nusikaltimų arba nustatyti atskiras nuostatas, susijusias su nepilnamečių asmenų dalyvavimu

nusikaltimuose arba jų apsaugą nuo neteisėto veikimo. Remiantis šiuo teisės aktu išskiriamos šios vaiko teisės (Baudžiamasis kodeksas, 2024):

1. **Vaikų pornografija:** BK nurodyti straipsniai, kurie nustato baudžiamąją atsakomybę už vaikų pornografiją ir seksualinę eksploatavimą, siekiant apsaugoti vaikus nuo seksualinio išnaudojimo ir smurto.
2. **Seksualinis išnaudojimas:** BK nustatytos baudžiamosios atsakomybės už seksualinį išnaudojimą, įskaitant nepilnamečių asmenų seksualinį išnaudojimą, kuriomis siekiama apsaugoti vaikus nuo seksualinio smurto.
3. **Nusikaltimų prieš vaikus prevencija:** BK taip pat yra nuostatos, kurios skirtos nusikalstamumo prevencijai ir teisinės pagalbos teikimui nepilnamečiams, siekiant užkirsti kelią vaikų dalyvavimui nusikalstamoje veikloje ir užtikrinti jų apsaugą.
4. **Kiti vaikų teisių pažeidimai:** Jei koks nors asmuo padaro nusikaltimą prieš vaiką, pvz., smurtauja arba žaloja vaiką, baudžiamasis kodeksas nustato baudžiamąją atsakomybę už tokį veiksmą.

Taigi, LR BK nustato baudžiamąją atsakomybę už veiksmus, kurie gali kelti grėsmę arba pažeisti vaikų teises, taip prisidedant prie jų apsaugos ir saugumo ir yra neatsiejamas nuo vaiko teisių apsaugos sistemos.

1996 m. kovo 14 d. buvo priimtas VTAPI. VTAPI reglamentuoja įvairias vaiko teises ir apibrėžia teisinę bei institucinę bazę, kurioje užtikrinamas vaikų gerbimas ir saugus vystymasis. Šis įstatymas yra vienas iš svarbiausių dokumentų, nustatančių principus ir procedūras, skirtas vaiko teisių apsaugai. Taip pat įstatymas nustato ir institucijas bei procedūras, skirtas vaikų teisių apsaugai ir įgyvendinimui. Įstatymo pirmame skyriuje, bendrosiose nuostatuose nurodoma įstatymo paskirtis: „užtikrinti vaiko teisių ir laisvių įgyvendinimą, gynimą ir apsaugą, stiprinti tėvų ir kitų vaiko atstovų pagal įstatymą atsakomybę ir galimybes rūpintis vaiku, užtikrinti vaiko interesus, nustatyti pagalbos vaikui ir šeimai ar kitiems jo atstovams pagal įstatymą organizavimo pagrindus, atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos Konstitucijos, VTK, jos fakultatyvių protokolų ir Jungtinių Tautų vaiko teisių deklaracijos nuostatas, apibrėžti vaiko teisių užtikrinimo ir apsaugos mechanizmus, vaiko teisių apsaugos sistemos institucijas, jų veiklos teisinius pagrindus ir bendrąsias atsakomybės už vaiko teisių pažeidimus nuostatas.“ (Vaiko teisių pagrindų įstatymas, 2024). VTAPI antrame skyriuje, nurodomas pagrindinių vaiko teisių ir laisvių įgyvendinimas, įstatyme išvardintos vaiko teisės nurodomos lentelėje (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. *Pagrindinės vaiko teisės ir laisvės*

Įstatymo straipsnis	Reikšmė
6 straipsnis. Vaiko teisė gyventi ir sveikai vystytis	„Kiekvienas vaikas turi neatimamą teisę gyventi ir sveikai vystytis.“
7 straipsnis. Vaiko teisė turėti tėvus	„Kiekvienas vaikas turi prigimtinę teisę turėti tėvą ir motiną.“
8 straipsnis. Vaiko teisė mokytis	„Vaikui garantuojamas nemokamas mokymas valstybinėse ir savivaldybių mokyklose pagal priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio, vidurinio ugdymo programas ir profesinio mokymo programas, skirtas pirmajai kvalifikacijai įgyti. Vaikui iki 16 metų mokslas yra privalomas.“
9 straipsnis. Vaiko teisė į identiškumą ir jo išsaugojimą	„Vaikas turi teisę į vardą, pavardę, tautybę ir pilietybę, teisę į šeimos bei kitus giminystės ryšius bei jų išsaugojimą, teisę puoselėti savo kalbą, kultūrą, papročius, tradicijas ir teisę į religijos laisvę.“
10 straipsnis. Vaiko teisė į privatų gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę, kitas teises	„Vaikas turi teisę į privatų asmeninį ir šeiminių gyvenimą, bendravimo privatumą, asmens duomenų apsaugą, susirašinėjimo slaptumą, garbę ir orumą, asmens neliečiamybę ir laisvę.“
11 straipsnis. Vaiko teisė būti išklausytam	„Vaikas, gebantis suformuluoti savo nuomonę, turi būti išklausytas visais su juo susijusiais klausimais ir į jo nuomonę turi būti atsižvelgiama, jeigu tai neprieštarauja vaiko interesams.“
12 straipsnis. Vaiko teisė gyventi ir bendrauti su savo tėvais ir giminaičiais	„Vaikas turi teisę gyventi su savo tėvais. Vaikas turi teisę bendrauti su skyrium gyvenančiais tėvais (vienu arba vieninteliu iš jų), išskyrus atvejus, kai tai prieštarauja vaiko interesams.“
13 straipsnis. Vaiko teisė į tinkamas gyvenimo sąlygas	„Vaiko teisė į gyvenimo sąlygas, būtinas jo fiziniam, emociniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi.“
14 straipsnis. Vaiko teisė į socialinę apsaugą ir valstybės finansinę paramą	Vaikas, negaunantis pakankamo išlaikymo iš tėvų ar kitų jo atstovų pagal įstatymą, turi teisę į socialinę apsaugą ir valstybės teikiamą finansinę paramą.
15 straipsnis. Vaiko teisė į gyvenamąsias patalpas	„Vaiko teisė į gyvenamąsias patalpas nustato ir saugo šis ir kiti įstatymai. Likęs be tėvų globos vaikas, neturintis gyvenamųjų patalpų, apgyvendinamas Civilinio kodekso ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka.“
16 straipsnis. Vaiko teisė gauti viešąją informaciją	„Tėvai ar kiti vaiko atstovai pagal įstatymą, taip pat bendrojo ugdymo mokyklos ar profesinio ugdymo įstaigos ir kiti asmenys užtikrina vaikui galimybę naudotis viešąja informacija, kuri prisideda prie vaiko gerovės ir skatina jo fizinį, protinį, dvasinį, emocinį, dorovinį vystymąsi.“
17 straipsnis. Vaiko turtinės teisės	„Vaikas turi teisę į nuosavybę, kurią saugo ir gina Konstitucija ir įstatymai.“
18 straipsnis. Vaiko teisė į saviraiškos laisvę, poilsį ir laisvalaikį	„Vaikas turi teisę į poilsį ir laisvalaikį, atitinkantį jo amžių, sveikatos būklę ir poreikius.“
19 straipsnis. Vaikų su negalia teisės	„Vaikai su negalia turi lygias teises su kitais vaikais įgyvendinti visas žmogaus teises ir pagrindines laisves.“

20 straipsnis. Vaiko teisė būti apsaugotam nuo smurto	„Tėvai ar kiti vaiko atstovai pagal įstatymą, valstybės ir savivaldybių institucijos bei įstaigos turi užtikrinti vaiko apsaugą nuo smurto. Draudžiamas visų formų smurtas prieš vaiką.“
21 straipsnis. Vaikų, priklausančių Lietuvos Respublikos tautinėms bendrijoms (mažumoms), teisės	„Vaikai, priklausantys Lietuvos Respublikos tautinėms bendrijoms (mažumoms), turi teisę puoselėti savo kalbą, kultūrą, papročius ir tradicijas.“
22 straipsnis. Vaiko užsieniečio prieglobsčio prašytojo, pabėgėlio, nelydimo nepilnamečio užsieniečio teisės	Vaikas, kuris yra prieglobsčio prašytojas ar kuriam yra suteiktas pabėgėlio statusas arba papildoma apsauga, ar nelydimas nepilnametis užsienietis turi teisę į pagalbą ir apsaugą.

(sudaryta darbo autorės pagal Vaiko teisių pagrindų įstatymą, 2024)

Remiantis VTAPI, galima daryti išvadą, jog įstatyme atsispindi tai, kad vaikas yra atskiras subjektas įgijęs teises, kurios yra numatytos įstatymo, šioms teisėms įgyvendinti sukurta vaiko teisių apsaugos sistema, paskirtos atsakingos institucijos, kurios bendradarbiaujant siekia bendro tikslo – vaiko teisių apsaugos įgyvendinimo. Tačiau, pasak Žalimienės ir kt. (2020), vaiko teisių apsaugos sistemoje dirbantys specialistais susiduria su dilema, kai ginant ir saugojant vaiką, jo interesai bei poreikiai skiriasi nuo tėvų interesų. Skirtingi atvejai, skirtingi šeimų lūkesčiai kelia iššūkius specialistams.

Taip pat kalbant apie vaiko teisių apsaugos reglamentavimą, svarbu paminėti ir Lietuvos Respublikos švietimo įstatymą (toliau – LR Švietimo įstatymas). Šio įstatymo bendrosiose nuostatuose nurodoma šio įstatymo paskirtis: „Šis įstatymas nustato Lietuvos Respublikos švietimo tikslus, švietimo sistemos principus, švietimo sistemos sandaros, švietimo veiklos, švietimo santykių pagrindus, valstybės įsipareigojimus švietimo srityje“. LR Švietimo įstatymas apibrėžia ir garantuoja svarbias vaiko teises, susijusias su švietimu. Šiomis teisėmis yra nustatoma siekiamybė užtikrinti vaikų teisę į kokybišką ir prieinamą švietimą, kuris yra svarbus vaikų vystymuisi ir ateities sėkmei. Įstatyme nurodoma, jog vaikai turi šias teises:

1. **Teisė į privalomą ir nemokamą pradinį švietimą:** tai reiškia, kad kiekvienas vaikas turi teisę gauti pradinį išsilavinimą, kuris yra būtinas tolimesniam mokymuisi.
2. **Teisė į kokybišką ir įvairiapusišką švietimą:** tai apima teisę gauti skirtingų dalykų mokymą, kuris skatintų vaiko kūrybiškumą ir protinį vystymąsi.
3. **Teisė į specialųjį švietimą:** tai apima teisę į specializuotas mokyklas, specialiuosius pedagogus ir kitas pagalbos priemones.
4. **Teisė į kultūrinį ir kalbinį identitetą:** tai reiškia, kad vaikai turi teisę gauti mokymą savo gimtąja kalba ir būti supažindinti su savo tautine kultūra.

5. Teisė į informaciją ir dalyvavimą švietimo procese: tai apima teisę gauti informaciją apie mokymo programas, taisykles ir tėvų dalyvavimą švietimo sprendimų priėmime.

Žinoma, be šių išvardintų aspektų, kokias teises turi vaikai vadovaujantis LR Švietimo įstatymu, dar svarbu paminėti, kad įstatyme aptariama pagalba vaikui. Minima psichologinė, sveikatos priežiūros teikimo pagalba, apsauga nuo smurto ugdymo įstaigoje, pranešimai apie patyčias ar draustiną skleisti informaciją kibernetinėje erdvėje (Švietimo įstatymas, 2024).

Be to, nepaisant apžvelgtų teisės aktų, yra ir kitų svarbių teisės aktų, kurie prisideda prie vaiko teisių apsaugos užtikrinimo skirtingose srityse:

- Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas;
- Lietuvos Respublikos darbo kodeksas;
- Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas;
- Lietuvos Respublikos socialinės paramos mokiniams įstatymas;
- Kiti teisės aktai.

Ugdymo įstaiga, kaip pagrindinė institucija, privalo užtikrinti švietimo prieinamumą, švietimo įvairovę bei kokybę. Švietimas turi būti viską apimantis, ne tik akademinis bet ir socialinis, taip pat įgalinantis vaiką dalyvauti visuomenės gyvenime, mokėti naudotis savo teisėmis, o esant poreikiui mokyklos privalo suteikti vaikui reikalingą pagalbą atitinkančią geriausius vaiko interesus. Visi šie aspektai turi būti įtvirtinami mokyklos nuostatuose, tvarkos aprašuose.

Taigi, svarbus teigiamas pokytis įvyko Lietuvai ratifikavus VTK, bei priėmus VTAPI, kuriame reglamentuojamos vaiko teisės ir apibrėžiama teisinė bei institucinė bazė, kurioje užtikrinamas vaikų gerbimas ir saugus vystymasis. Svarbu paminėti, kad apžvelgus teisės aktus reglamentuojančius vaiko teisių apsaugą tarptautiniu ir nacionaliniu lygmeniu, matoma, jog vyksta bendradarbiavimas su kitomis valstybėmis, teisės aktai yra redaguojami siekiant sukurti teigiamą pokytį vaiko teisių apsaugos sistemoje. Teisės aktuose aiškiai apibrėžiamos vaiko teisės, bei kas atsakingas už šių teisių įgyvendinimą.

2.2. Vaiko teisių apsaugą įgyvendinančios institucijos, jų funkcijos

Lietuvoje vaiko teisių apsaugą vykdo kelios institucijos, kurios atlieka skirtingas funkcijas, siekdamos užtikrinti vaikų gerovę, saugumą ir teises. Šios institucijos yra įgalios spręsti skirtingus vaiko teisių pažeidimo atvejus, teikti pagalbą vaikams ir jų šeimoms bei vykdyti prevencines priemones. Reikšminą vaidmenį atlieka vaikais besirūpinančios bei jiems pagalbą teikiančios institucijos, kadangi

jų darbas yra mažinti grėsmę labiausiai pažeidžiamai visuomenės daliai – vaikams (Tamošiūnas, Želvytė, 2010). Lietuvos vaiko teisių užtikrinimą galima išskirti į lygmenis: nacionalinį ir savivaldos.

Pagrindinė institucija, atsakinga už vaiko teisių apsaugą Lietuvoje, yra VVTAIT, kurios misija yra „Saugoti ir ginti kiekvieno vaiko teises ir teisėtus interesus.“ (Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba, 2023). Vaiko teisių apsaugos tarnyba atlieka funkcijas, susijusias su vaiko teisių pažeidimų prevencija, tyrimu ir sprendimų priėmimu. Tarnyba taip pat teikia pagalbą ir paramą vaikams ir jų šeimoms, kurioms gresia pavojus arba kurios jau patyrė vaiko teisių pažeidimus.

Taip pat vaiko teisių apsaugą nacionaliniu lygmeniu užtikrinančios institucijos yra šios:

1. **Lietuvos Respublikos Seimas** – dalyvauja kurti vaiko teisių apsaugos politiką, priima įstatymus ir kitus teisės aktus, reguliuojančius vaiko teisių apsaugą, ir vykdo jų įgyvendinimo parlamentinę priežiūrą.
2. **Vaiko teisių apsaugos kontrolierius** – užtikrina ir stebi vaiko teisių bei jo teisėtų interesų įgyvendinimą ir apsaugą, laikantis įstatymų numatytos tvarkos, tiria pažeidimų atvejus, siekiant tobulinti vaiko teisių apsaugos sistemą Lietuvoje.
3. **Lietuvos Respublikos Vyriausybė** – užtikrina, kad būtų įgyvendinta vaiko teisių apsaugos politika, organizuoja ministerijų ir Vyriausybės įstaigų bendradarbiavimą, siekiant vykdyti įstatymus ir kitus teisės aktus, reglamentuojančius vaiko teisių apsaugą.
4. **Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija** – dalyvauja kuriant vaiko teisių apsaugos politiką, yra atsakinga už jos vykdymą ir koordinavimo procesą, bei formuoja šeimos politiką ir užtikrina jos įgyvendinimą.

Be to, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija:

- 1) bendradarbiauja su kitomis valstybės ir savivaldybių institucijomis bei organizacijomis, siekiant užtikrinti, kad būtų laikomasi įstatymo nustatytų vaiko teisių apsaugos standartų ir reikalavimų;
- 2) atlieka valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų pateiktos informacijos analizę vaiko teisių apsaugos klausimais, įvertina šalies vaiko teisių apsaugos būklę;
- 3) teikia finansavimą šeimų stiprinimo, vaiko geroves užtikrinimo programoms;
- 4) bendradarbiauja su kitomis institucijomis vaiko teisių apsaugos užtikrinimo klausimais.
5. **Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija** – dalyvauja vaiko teisių apsaugos politikos formavime, teikia išvadas dėl įstatymų projektų atitikties vaiko teisėms ir laisvėms, įgyvendina priemones, užtikrinančias valstybės garantuojamos teisinės pagalbos teikimą

vaikams, užtikrina vaiko teisių apsaugą jos valdymo sričiai priskirtose institucijose ir įstaigose (Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba, 2023).

6. **Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija** – užtikrina formaliojo ir neformaliojo švietimo, švietimo pagalbos prieinamumą ir švietimo kokybę, koordinuoja švietimo pagalbos teikimą mokiniui, mokytojui, šeimai, mokyklai, tvirtina vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros priemonių ar auklėjamojo poveikio priemonės įgyvendinimo savivaldybėje organizavimo, koordinavimo ir kontrolės rekomendacija, įstatymų nustatyta tvarka įgyvendina švietimo priemones, kuriomis siekiama apginti vaiką nuo vaiko teisių pažeidimų, rengia rekomendacijas dėl smurto prevencijos įgyvendinimo mokyklose (Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba, 2023).
7. **Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija** – vaiko teisių apsaugos politiką sveikatos priežiūros srityje formuoja ir įgyvendina tokiais būdais:
 - 1) užtikrina sveikatos priežiūros paslaugas vaikams, jų prieinamumą ir tinkamumą;
 - 2) rengia ir vykdo programas skirtas vaikų sveikatos būklės gerinimui;
 - 3) užtikrina, kad institucijos ir įstaigos, atsakingos už jos valdymo sritį, vykdytų vaiko teisių apsaugą vykdant sveikatos priežiūros veiklą.
8. **Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija** - aktyviai įsitraukia į vaiko teisių apsaugos politikos formavimą, vykdamą jos reguliavimo sritį. Tai apima įvairias veiklas, tokias kaip duomenų rinkimas ir analizė apie vaikų nusikaltimus, programų įgyvendinimas vaikų nusikalstamumo prevencijai, užtikrinimas, kad policijos pareigūnai turėtų reikiamų žinių ir gebėjimų dirbti su vaikais, taip pat įsipareigojimas užtikrinti skubų ir efektyvų veiksmą pavojingose situacijose, kai vaiko saugumas yra pavojinguose sąlygose.
9. **Tarpžinybinė vaiko gerovės tarnyba prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės** – yra kolegialaus pobūdžio institucija, skirta koordinuoti veiklą tarp valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų, siekiant gerinti bendradarbiavimą su nevyriausybėmis organizacijomis ir užtikrinti teisės aktų įgyvendinimą vaiko teisių apsaugos srityje. Tarnybos pagrindiniai uždaviniai yra: analizuoti vaiko teisių apsaugos situaciją ir teiki rekomendacijas Vyriausybei ir ministrams pagal jų atsakomybės sritis, taip pat savivaldybių institucijoms ir įstaigoms, siekiant geriau įgyvendinti praktiką vaiko teisių apsaugos politikos priemonių kūrimo, taip pat dalyvaujant įstatymų ir kitų teisės aktų projektų rengime ar pakeitimų procese, reglamentuojant vaiko teises ir interesus; analizuoti teisės aktus, susijusius su vaiko

teisių apsauga, siekiant užtikrinti, kad jie atitiktų vaiko teises ir laisves, joms neprieštarautų (Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba, 2023).

Priminė atsakomybė už vaiko teisių apsaugą, pasak Tamošiūno ir Želvytės (2010), atitenka valstybinėms tarnyboms, kurios gavusios pranešimus, juos nagrinėja, priima atitinkamus sprendimus. Nors visos išvardintos institucijos turi skirtingus įgaliojimus bei atsakomybes, tačiau bendradarbiavimas yra svarbus siekiant užtikrinti vaiko teisių apsaugą. Valstybės institucijų sąveiką gali skirti į kelias sritis: politikos formavimą bei vykdymą, įstatymų ir teisės aktų vykdymą, duomenų rinkimą bei jų analizę, finansavimą bei resursų paskirstymą, mokymus ir kvalifikacijos tobulinimą. Kiekviena institucija atlieka svarbų vaidmenį formuojant vaiko teisių apsaugos sistemą, požiūrį į vaiko teisių apsaugą. Sąveika tarp institucijų padeda užtikrinti, kad visa sistema veiktų suderintai bei efektyviai, siekiant bendro tikslo. Tačiau, pasak Žalimienės ir kt. (2020), dėl didėjančio darbo krūvio tarnybose, specialistai nėra pajėgūs tinkamai ginti bei atstovauti vaiko teises. Dėl šios priežasties imtasi didinti specialistų skaičių, stiprinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą.

Savivaldybių lygmeniu, savivaldybių įstaigos bei institucijos atlieka šias funkcijas:

- Organizuoja ir teikia finansavimą reikalingų paslaugų vaikui ir jo šeimai, tokių kaip: socialinės, sveikatos priežiūros, tarpininkavimo prieinamumą, kompleksškumą, teikia prioritetą, kad paslaugos būtų teikiamos bendruomenėje;
- Atlieka vaiko gerovės būklės savivaldybėje analizę, planuojant siekia užtikrinti vaiko teisių apsaugos priemonių įgyvendinimą;
- Aktyviai dalyvauja vykdamas valstybinės vaiko teisių apsaugos funkcijas ir bendradarbiauja su VVTAIT bei jos teritoriniais skyriais, kitomis valstybės ir savivaldybių institucijomis bei įstaigomis, taip pat nevyriausybėmis organizacijomis, dirbančiomis vaiko teisių apsaugos srityje;
- Užtikrina pirminę informacinę ir konsultacinę paramą vaikui ir šeimai, koordinuoja socialinių paslaugų ir kitos pagalbos teikimą šeimai, taip pat užtikrina, kad socialinių paslaugų įstaigų ar kitų įstaigų, turinčių savivaldybės suteiktus įgaliojimus teikti socialines paslaugas šeimai tam tikroje savivaldybės teritorijoje ar jos dalyje, atvejo vadovai laiku paskirtų atvejo vadybininkus ir, jei reikia, kitus atvejo vadybos specialistus, siekiant užtikrinti, kad būtų teikiamos pagalbos planuose numatytos priemonės ir paslaugos;
- Užtikrina, kad paslaugos šeimoms, kurių vaikai turi specialiųjų poreikių, taikomos koordinuotai, taip pat organizuoja, koordinuoja ir stebi, kaip vykdomos minimalios

priežiūros priemonės vaikams savivaldybėje, kurie vengia mokyklos, nukrypsta nuo įstatymų arba turi kitų sunkumų. Tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatorius atsiskaito savivaldybės administracijai už vaiko minimalių ir vidutinių priežiūros priemonių arba auklėjamojo poveikio priemonių įgyvendinimą, jų vykdymo procesą ir rezultatus;

- Skatinamos ir remiamos nevyriausybinų organizacijų bei bendruomenių veiklos susijusios su vaiko teisių apsauga;
- Seniūnai įpareigojami skatinti tėvus tinkamais būdais rūpintis vaikų gerove, priežiūra ir auklėjimu, rūpintis vaiko teisių apsauga seniūnijos lygmeniu;
- Vienija vietos bendruomenių tarybas, šeimų tarybas, švietimo tarybas, bendruomenines vaiko teisių apsaugos tarybas, neformalius šeimų judėjimus, aktyvius bendruomenių narius ir nevyriausybines organizacijas, veikiančias vaiko gerovės srityje, siekiant bendradarbiauti ir veikti kartu vaiko labui;
- Koordinuoja aktyvumą ikimokyklinio, priešmokyklinio, bendrojo ugdymo, profesinio mokymo ir orientavimo srityse, taip pat vaikų neformalųjį švietimą. Planuoja ir vykdo neformaliojo vaikų švietimo programas per mokinių atostogas;
- Planuoja ir vykdo vaikų gyvenančių savivaldybėje registravimą bei siekia, kad visi vaikai dalyvautų privalomojo švietimo programose;
- Organizuoja ir koordinuoja paramą mokiniams, mokytojams, šeimoms ir mokykloms švietimo srityje, be to vykdo minimalias ir vidutines priežiūros vaikams priemones;
- Garantuoja, kad visi vaikai, kurie turi specialiųjų ugdymo poreikių galėtų pilnai realizuoti savo teises bei turėtų galimybę ugdytis;
- Sudaro ir patvirtina sąrašą asmenų, šeimų bei institucijų, pasirengusių bet kuriuo metu priimti vaikus be tėvų globos;
- Užtikrina organizuotą paslaugų teikimą tiems, kurie siekia tapti globėjais ar įtėviais, taip pat tiems, kurie jau globoja ar yra įvaikinę vaiką (Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba, 2023).

Savivaldybių įstaigos ir institucijos turi artimiausią ryšį su vaikais ir šeimomis, todėl turi išsamų supratimą apie vietos poreikius bei kylančias problemas. Savivaldybių lygmeniu yra svarbu, jog teisės aktai bei kitos politinės priemonės būtų efektyviai ir tikslingai įgyvendinamos praktikoje, atsižvelgiant į vietos sąlygas ir poreikius. Savivaldybės turi dalintis informacija, gerąja patirtimi bei praktika su kitomis institucijomis, siekiant kuo efektyviau spręsti problemas ir gerinti vaiko teisių apsaugos sistemą.

Šiam tikslui pasiekti savivaldybėse Tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatoriai yra tie asmenys, kurie turi užtikrinti, jog vyktų bendradarbiavimas tarp institucijų, sprendžiant klausimus dėl švietimo, socialinės ar sveikatos pagalbos vaikams ir jų šeimoms. Pasak Vitkausko (2009), savivaldybių lygmeniu susiduriama su sunkumais, kuomet specialistai dirbantys savivaldybėse, turi didelius darbo krūvius, pasitaiko atvejų, kai abejones kelia darbuotojų išsilavinimas, kas mažina teikiamų paslaugų kokybę, todėl tai turi įtakos užtikrinant tinkamą vaiko teisių apsaugą savivaldybių lygmeniu.

Nevyriausybės organizacijos (toliau – NVO) prisideda prie vaiko teisių užtikrinimo ir teikia jiems paslaugas. Bendradarbiaudamos su valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis, jos gali:

- Siūlyti valstybės ir savivaldybių institucijoms patobulinti vaiko teisių apsaugą ir jos įgyvendinimą;
- Teikti informaciją apie vaiką ir šeimą VVTAIT bei jos teritoriniam skyriui, siekiant užtikrinti vaiko teisių apsaugą;
- Dalyvauti nagrinėjant vaiko atvejį, jei suteikia paslaugas vaikui ar šeimai arba pagal šeimos narių prašymą;
- Organizuoti ir teikti paslaugas vaikui ir šeimai atitinkamoje savivaldybėje ar jos teritorijos dalyje, jeigu atitinka socialinių paslaugų teikėjams keliamus reikalavimus;
- Steigti vaikų dienos centrus ir šeimos centrus, kuriuose teikiamos pagalbos vaikui ir (arba) šeimai paslaugos;
- Padėti šeimai rūpintis specialiujų poreikių turinčiais vaikais, vaikais su negalia, taip pat teikti pagalbą vaikams, nukentėjusiems nuo nusikalstamos veikos.

Remiantis VVTAIT (2023) pateiktais duomenimis, visuomeninės ir (ar) nevyriausybės organizacijos gali steigti: krizių centrus, krizių tarnybas, šeimos centrus, vaikų dienos centrus, kompleksinės pagalbos centrus, pagalbos telefonu linijas, kt.

NVO vaiko teisių apsaugos sistemoje yra svarbios tuo, jog padeda užpildyti spragas, kurias gali palikti valstybinės institucijos arba savivaldybės. NVO gali siūlyti lanksčias, individualizuotas paslaugas atsižvelgiant į konkretaus vaiko ir (ar) šeimos poreikius ir situaciją. NVO taip pat veikia kaip tarpininkas tarp visuomenės ir institucijų, prisideda prie platesnio supratimo ir bendradarbiavimo vaiko teisių apsaugos srityje.

Bendrojo ugdymo mokykla šiame aspekte yra dalis vaiko teisių apsaugos sistemos. Mokykla, kaip bendruomenė artimai susijusi su vaiku, turi sudaryti tinkamas sąlygas vaikui įvairiapusiškai ugdytis, sudaryti reikiamas sąlygas vaiko saugumui ir gervei, užtikrinant vaiko interesus. Mokykla bendradarbiaudama su kitomis institucijomis, įstaigomis, organizacijomis turi sudaryti visas galimybes,

jog vaiko teisių apsauga būtų tinkamai įgyvendinama. Bendrojo ugdymo mokykla taip pat turi būti pajėgi reaguoti į galimus vaiko teisių pažeidimus, juos atpažinti, esant poreikiui teikti pagalbą ir paramą vaikams, bendradarbiauti su šeimomis bei su vaiko teisių apsaugos sistemoje esančiomis institucijomis, siekiant efektyviai spręsti kylančius iššūkius.

Taigi, Lietuvoje vaiko teisių apsauga yra kompleksiška ir daugiapakopė sistema, kurioje dalyvauja tiek valstybinės institucijos, tiek nevyriausybines organizacijos. Šios institucijos ir organizacijos vykdo įvairias funkcijas, pradedant prevencija ir baigiant parama bei teisine apsauga. Bendradarbiavimas ir koordinacija tarp jų yra būtinas siekiant efektyviai užtikrinti vaikų gerovę ir saugumą bei ginti jų teises. Taigi, Lietuvos vaiko teisių apsaugos sistema remiasi pliuralizmu, bendradarbiavimu ir prevencija, siekdama užtikrinti kiekvieno vaiko gerovę ir teises.

Apibendrinant svarbu pastebėti teigiamą pokytį Lietuvos vaiko teisių apsaugos sistemoje, įvykusį po VTK ratifikavimo ir VTAPI. Šie įstatymai nustato teisinę ir institucinę bazę, kuri užtikrina vaikų gerbimą ir saugų jų vystymąsi. Taip pat svarbu paminėti, kad tarptautiniu ir nacionaliniu lygmeniu vyksta bendradarbiavimas su kitomis valstybėmis, o teisės aktai nuolat koreguojami siekiant tobulinti vaiko teisių apsaugos sistemą. Įstatymuose aiškiai apibrėžiamos vaiko teisės ir atsakingos institucijos jų įgyvendinimui. Lietuvos vaiko teisių apsauga yra kompleksiška, įtraukiant valstybines institucijas bei nevyriausybines organizacijas. Ši institucijų visuma vykdo įvairias funkcijas nuo prevencijos iki paramos, pagalbos ir teisinės apsaugos. Bendradarbiavimas tarp šių subjektų yra esminis, siekiant užtikrinti vaikų teises, orumą gerovę bei saugumą. Visos institucijos, įstaigos bei organizacijos, įskaitant ugdymo įstaigas, turi glaudžiai sąveikauti tarpusavyje papildydamos viena kitą, bendradarbiaujant efektyviau įgyvendinti vaiko teisių apsaugą Lietuvoje.

3. ŠVIETIMO SISTEMOS VAIDMUO VAIKO TEISIŲ APSAUGOS SISTEMOJE

Vaiko teisių apsaugos sistemoje, švietimo sistemos vaidmuo yra vienas iš esminių. Švietimo sistema yra viena iš pagrindinių vaiko teisių stiprinimo ašių, kuri suteikia žinias, įgūdžius, ugdo vertybes, įgalina visuomenėje. Be to, ugdymo įstaigos dalyvauja kylančių problemų sprendimuose, kuris apima netinkamą arba žalingą vaiko gerovei elgesį, užtikrina vaikams visapusišką prieigą prie saugios ir palankios aplinkos. Šio skyriaus tikslas yra išanalizuoti švietimo sistemos vaidmenį, pranašumus ir trūkumus vykdant šią svarbią funkciją. Nagrinėjant vaiko teisių apsaugos ir švietimo sistemos sąveiką galima suprasti, kaip jos turi veikti išvien, jog darytų teigiamą poveikį vaikų gerovei.

3.1. Švietimo sistema, jos struktūra

Švietimo sistema atlieka vaidmenį formuojant visuomenę, visuomenės ateitį, perduodant žinias, vertybes bei įgūdžius. Švietimo sistema Lietuvoje sudaryta iš įvairių institucijų ir organizacijų, kurios atlieka skirtingas funkcijas ir užtikrina skirtingus švietimo proceso aspektus vaiko teisių apsaugos sistemoje. Europos komisijos pateiktoje Lietuvos švietimo vizijoje nurodoma, kad šalies švietimo sistemoje, kurioje tarpusavyje veikiančios savivaldybių bei privačios mokyklos, glaudžiai bendradarbiauja tarpusavyje. Visi šalies vaikai, jaunimas ar suaugę asmenys turi galimybę mokytis. Švietimo įstaigų darbuotojai visuomenėje palaiko nuolatinę diskusiją dėl šalies švietimo sistemos plėtros (Europos komisija, 2023).

Švietimo sistema yra paremta principais, kurie apima lygių galimybių, kontekstualumo ir veiksmingumo. Tai reiškia, kad švietimo sistema akcentuoja galimybes visiems, atsižvelgia į krašto ekonominį, socialinį ir kultūrinį kontekstą bei siekia geros kokybės rezultatų, išlaikydama tęstinumo principą. „Lietuvos švietimo sistemą galima vadinti decentralizuota. Joje dalyvauja ir nacionalinės valstybės institucijos, ir vietos. Mokykloms, įgyvendinančioms įvairias švietimo programas, palikta galimybė priimti sprendimus dėl mokyklos valdymo, ugdymo turinio, priemonių“ (Europos komisija, 2023).

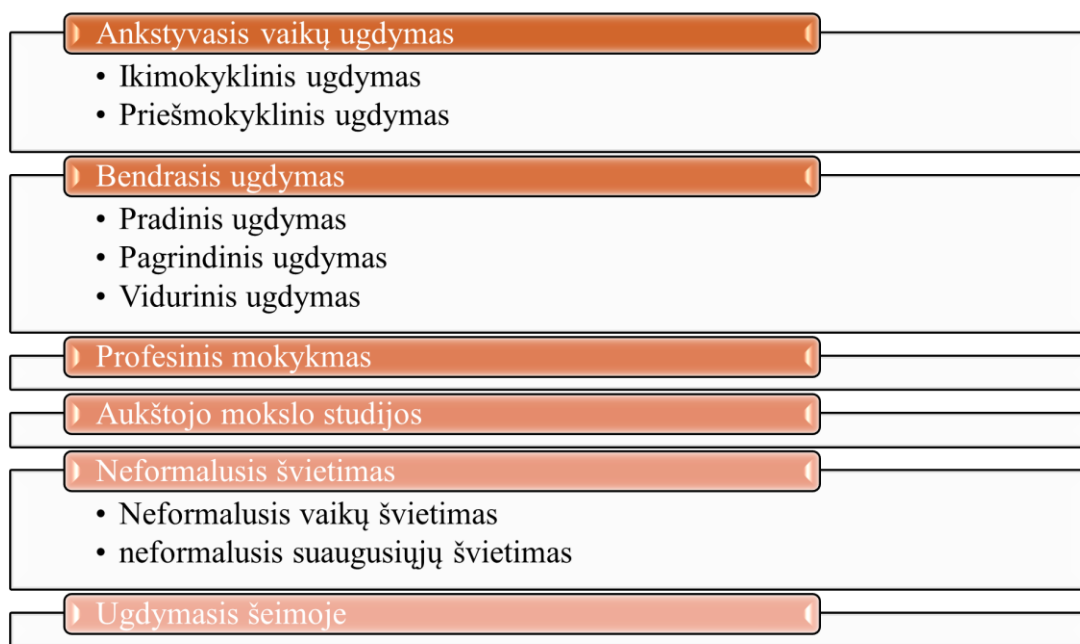
Švietimas yra pagrindinis būdas, kuriuo skatinamas vaiko vystymasis, suteikiamos žinios bei įgūdžiai, kuriais naudojantis vaikas gali dalyvauti visuomenėje. Švietimo pagalba vaikas įgyja savarankiškumo, suvokia save kaip asmenybę, tai prisideda prie ugdymo pažinti savo teises, gebėjimo jas ginti. Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme (2024) nurodoma, jog Lietuvos švietimo sistemą apima:

- Formalusis švietimas – pradinis, pagrindinis, vidurinis ugdymas, formalusis profesinis mokymas, aukštojo mokslo studijos);

- Neformalusis švietimas – ikimokyklinis, priešmokyklinis, kitas neformalusis vaikų ir suaugusiųjų švietimas;
- Savišvieta;
- Švietimo pagalba – profesinis orientavimas, švietimo informacinė, psichologinė, socialinė pedagoginė, specialioji pedagoginė ir specialioji pagalba, sveikatos priežiūra mokykloje, konsultacinė, mokytojų kvalifikacijos tobulinimo ir kita pagalba.

Švietimo etapai pavaizduoti schemeje (žr. 2 pav.).

2 pav. Švietimo etapai

2 pav. Švietimo etapai (sudaryta darbo autorės pagal Europos komisija, 2023)

Ankstyvąjį vaikų ugdymą sudaro: ikimokyklinis ugdymas ir priešmokyklinis ugdymas. Ikimokyklinis ugdymas yra dalis neformalaus švietimo proceso. Priešmokyklinis ugdymas taip pat yra neformaliojo švietimo dalis. Jo tikslas yra padėti vaikams pasiruošti sėkmingai mokytis mokykloje. Bendrasis ugdymas yra, kai vaikas privalo mokytis iki 16 metų, „Tai reiškia, kad jis privalo mokytis pagal pradinio ugdymo programą ir praktiškai baigia pagrindinio ugdymo programą“ (Europos komisija, 2023). Pradinis ugdymas yra privalomas, nes pagal teisės aktus vaikai privalo mokytis iki 16 metų. Jo tikslas yra: suteikti mokiniui pagrindinius dorinės ir socialinės, kultūrinės brandos principus; lavinti elementarų raštingumą; padėti jam pasirengti sėkmingai tęsti mokslus pagal pagrindinio ugdymo programą. Pagrindinis ugdymas yra svarbi formaliojo švietimo dalis, paprastai tai reiškia, kad privalomas mokymasis trunka iki 10-osios klasės. Tai apima visas arba beveik visas pagrindinio ugdymo programas. Pagrindinio ugdymo tikslas yra išsamus: suteikti asmeniui moralinės, sociokultūrinės ir pilietinės

brandos pagrindus; bendrą raštingumą; pagrindinius technologinio raštingumo įgūdžius; skatinti tautinę sąmoningumą; bei ugdyti gebėjimą daryti sprendimus, pasirinkti ir siekti tobulėjimo. Vidurinis ugdymas taip pat yra svarbi formaliojo švietimo dalis. Nors jis nėra privalomas, valstybė garantuoja jo prieinamumą. Vidurinio ugdymo tikslas yra: padėti asmeniui įgyti bendrąjį dalykinį, sociokultūrinį ir technologinį raštingumą; ugdymas dorinių, tautinių ir pilietinių vertybių; bei suteikti profesinės kompetencijos pradmenis. Pradinio, pagrindinio bei vidurinio ugdymo programas vykdo bendrojo ugdymo mokyklos ar kitos švietimo įstaigos, kurios gali būti valstybės ar savivaldybės teikėjai, taip pat nevalstybinės įstaigos. Jos vykdomos pagal mokyklos patvirtintą ugdymo planą, grindžiamą švietimo ir mokslo ministro patvirtintais dokumentais Pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų aprašu (2016), Pradinio ugdymo bendrąja programa (2024) ir kt. teisės aktais. Mokiniams, negalintiems mokytis bendrojo ugdymo mokykloje dėl ligos ar kitos patologinės būklės, sudaromos sąlygos mokytis namuose arba laikyti egzaminus.

Švietimo etapai suteikia galimybę vaikams įgyti išsilavinimą, kuris yra vienas iš pagrindinių veiksnių, kuris padeda ugdyti vaikus, kaip dorus ir atsakingus piliečius. Visuose švietimo etapuose turi būti užtikrinama, kad visi vaikai be išimties gautų kokybišką ugdymąsi, atitinkantį jų poreikius ir interesus. Taip pat švietimo sistema formuoja vaikų požiūrį į teises ir pareigas. Todėl nepaisant akademinio mokymo, mokyklos turi ugdyti vaikų suvokimą apie pagarbą, lygybę, skatinti vaikų sąmoningumą. Pasak Jonynienės ir Petrauskienės (2013), mokyklos pradėjo didelį dėmesį skirti vaikų asmeninių savybių, gebėjimų ir įgūdžių ugdymui. Visų švietimo etapų metu, svarbu įtraukti ir ugdymą apie vaiko teises, kaip jomis tinkamai pasinaudoti, kaip turimas teises ginti.

Analizuojant švietimo sistemos struktūrą, svarbu atkreipti dėmesį į administracinę hierarchiją, bet ugdymo metodus. Pagrindiniai principai, reglamentuojantys švietimo įstaigų funkcionavimą, atlieka svarbų vaidmenį nagrinėjant švietimo sistemos veiksmingumą įgyvendinant pagrindinius jos tikslus. Remiantis 2021-2023 metų Nacionaliniu pažangos planu (2021), švietimo strateginis tikslas yra didinti švietimo įtrauktį, veiksmingumą, siekiant atitikties asmens ir visuomenės poreikiams. Šis tikslas yra susijęs su vaiko teisių apsaugos, dalyvavimo, pagalbos teikimo užtikrinimu. Vaikų dalyvavimas pabrėžiamas, kadangi svarbu vaikus įtraukti į juos tiesiogiai veikiančių sprendimų priėmimo procesus, kad vaikų balsas būtų išgirstas ir gerbiamas. Struktūrizuota švietimo sistema, numatytomis funkcijomis atlieka pagrindinį vaidmenį formuojant jaunų žmonių protą, suvokimą, formuojant pagarbos teisėms ir pareigoms kultūrą.

Nagrinėjant švietimo sistemos ir vaiko teisių apsaugos sankirtą, pastebima, jog švietimas yra viena iš esminių priemonių, kuria siekiama užtikrinti vaiko teisių įgyvendinimą. Pasak Pare (2007), vaiko

teisė į mokslą ne tik suteikia vaikams galimybę įgyti žinias, bet atlieka ir vaiko teisių apsaugos funkciją. Law ir Xu (2013) teigimu, švietimo politika ir praktika yra du pagrindiniai veiksniai, kurie formuoja vaikų galimybes nevaržomai bei aktyviai dalyvauti socialiniame gyvenime, turėti užimtumą. Todėl vaiko teisių apsauga švietimo sistemos kontekste veikia kaip vaikų įgalinimas dalyvauti ne tik mokyklos bendruomenės, bet ir visuomenės gyvenime, kaip lygiaverčiams asmenims.

Taip pat švietimo sistema suteikia galimybę vaikui ugdyti žinias apie esamas galimybes, įdiegia suvokimą apie socialinį teisingumą bei lygybę, skatina įsipareigojimą siekti vertybių užtikrinimo visuomenėje. Mokykla yra ta bendruomenė, kurioje vaikas susiduria su įvairiomis socialinėmis problemomis, tačiau gali išmokit jas spręsti pagal valstybės teises normas bei vertybes. Pasak Kairienės, „teisinio švietimo sistema turi prasidėti nuo mokyklos“ (Kairienė, 2023, p. 100), kadangi jis yra būtinas ir leidžia žmogui jaustis labiau pasitikinčiam savimi, padeda keisti savo elgesį. Mokykloje skiriant dėmesį teisių išaiškinimui nuo ikimokyklinio ugdymo stadijos, padeda nuo mažumės vaikams įgyti žinias apie turimas teises, kaip jas įgyvendinti. Vaikų ugdymas apie turimas teises apima ne tik formalųjį ar neformalųjį ugdymą, bet ir kitas sferas, kuriose dalyvauja vaikas, tai gali būti mokyklos bendruomenė, bendravimą su kitais asmenimis, o informaciją ir žinias perteikia ugdymo įstaigų atstovai, konkrečiau mokytojai, atsižvelgdami į turimas kompetencijas bei žinias.

Švietimo sistemos struktūra atlieka vaidmenį ne tik padedant įgauti išsilavinimą, bet ir skatina įgyti teises žinias nuo ugdymo proceso pradžios. Švietimo sistema sąveikauja su kitomis už vaiko teisių apsaugą atsakingomis institucijomis bei įstaigomis, kurios buvo apžvelgtos paeitame skyriuje. Šių sistemų sąveika, atliekant teisės aktuose numatytas funkcijas, siekia visapusiško vaiko teisių įgyvendinimo, numatant vaiko įtraukimą į šį procesą. Todėl svarbu, jog sistema nukreipta į vaiką realizuotą šią idėją ir vaikas nebūtų kaip atskiras objektas, o turėtų galimybę dalyvauti savo teisių įgyvendinime, ugdymo įstaigos vaidmuo šiuo aspektu, padėti vaikui siekti jo teisių realizavimo per ugdymo procesą, jo etapus.

Be to, švietimo sistema apima net tik vaikus, jų ugdymą, bet ir apima kitą svarbų veiksnių – mokytojų, specialistų, vaikų atstovų pagal įstatymą sąmoningumo bei kompetencijų ugdymą. Švietimo įstaigų darbuotojai turi būti tinkamai parengti, įgyti atitinkamas kompetencijas bei suprasti vaiko teisių svarbą ir reikšmę. Visa ugdymo įstaigų bendruomenė turi gebėti atsižvelgti į vaikų poreikius, gebėti ginti jų teises, kadangi ugdymo įstaiga yra ta vieta, kurioje vaiko teisės turi būti gerbiamos ir tinkamai užtikrinamos. Pasak Žalimienės ir kt. (2020), dažnai keliama specialistų dirbančių su vaikais kompetencijos tobulinimo ir kvalifikacijos kėlimo klausimai. Tai reiškia, jog ugdymo įstaigų bendruomenė turi atsižvelgti nustatytus teisės aktus, tvarkos aprašus ir jais vadovaujantis ugdyti ne tik

vaikus pagal bendrojo ugdymo programą, bet ir savas kompetencijas bei žinias apie visapusišką mokyklos dalyvavimą vaiko teisių užtikrinime.

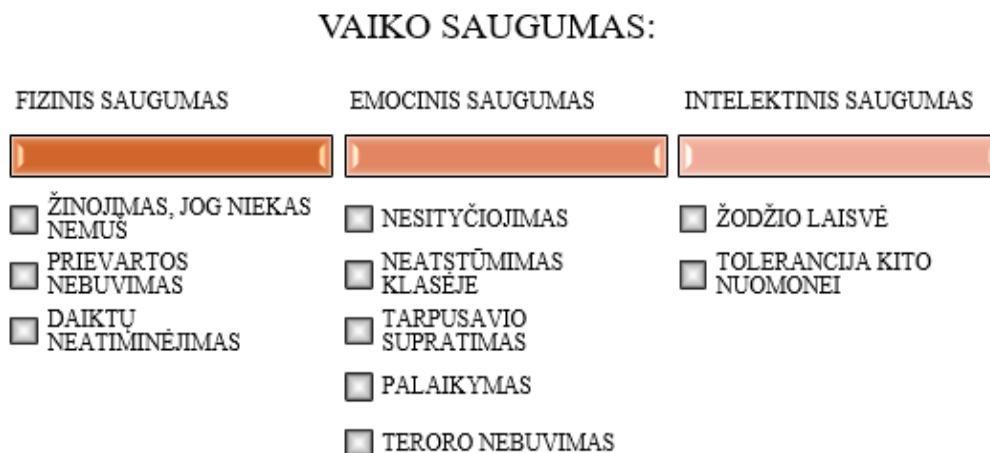
Taigi, Lietuvos švietimo sistema yra įvairiapusė ir atspindi įvairias švietimo sritis bei funkcijas. Remiantis Europos Komisijos vizija, ji grindžiama bendradarbiavimu tarp valstybinių, savivaldybių ir nevalstybinių švietimo institucijų, siekiant užtikrinti kiekvieno vaiko galimybes mokytis ir plėtoti. Švietimo sistema remiasi keliais svarbiais principais, tokių kaip lygių galimybių, kontekstualumo ir veiksmingumo principai. Tai reiškia, kad sistema siekia užtikrinti galimybes visiems, atsižvelgdama į krašto socialinius, ekonominius ir kultūrinius ypatumus, bei siekia geros kokybės rezultatų, išlaikydama tęstinumo principą. Iš esmės, Lietuvos švietimo sistema siekia užtikrinti visapusišką vaikų ir jaunimo ugdymą bei sėkmingą jų integraciją į visuomenę, remdamasi įvairiomis švietimo formomis ir principais bei turi didelę įtaką visuomenės požiūrio formavimui į vaiko teisių apsaugą.

3.2. Bendrojo ugdymo mokyklų funkcijos ir atsakomybės

Mokykla, Freire (2020) požiūriu, yra vieta, kurioje vyksta ne tik žinių perdavimas, bet ir kritinis mąstymas, kur mokiniai kartu su mokytoju atlieka socialinę ir politinę transformaciją, siekdami sąžiningesnės ir demokratiškesnės visuomenės. Anot Dewey (1930), mokykla yra socialinė ir demokratinė bendruomenė, kurioje vaikai aktyviai dalyvauja mokymosi procese, o mokytojas yra ne tik žinių skleidėjas, bet ir mokymosi veiklos organizatorius ir palaikytojas. Mokykla ne tik yra švietimo institucija, bet ir vieta, kurioje vaikai ir jaunimas praleidžia didžiąją dalį savo dienos. Saugi mokyklos aplinka yra esminis veiksnys ugdant sveiką, laimingą ir produktyvų jaunimą. Ši aplinka apima tiek fizinį, tiek psichologinį saugumą bei įvairių socialinių rizikos veiksnių mažinimą, tai yra apibrėžiama Bronfenbrennerio ekologinės sistemos teorijos (Catherine ir kt., 2006).

Visų pirma, mokykla yra socialinė aplinka, kurioje didžiąją laiko dalį praleidžia vaikai. Remiantis Jovaiša (2007) socialinė aplinka – „tai socialinė terpė, su kuria gali sąveikauti tiek pavieniai individai, tiek ir jų socialinės grupės. Enciklopediniame edukologijos žodyne sąvoka „socialinė aplinka“ apibūdinama kaip ekologinė terpė, su kuria sąveikauja individas ar grupė“ (Jovaiša, 2007). Tai reiškia, jog mokykla turi didelę įtaką vaikų socializacijai, vertybių, požiūrio bei elgesio kūrimui. Svarbu, kad mokykla būtų saugi ir palanki aplinka, kurioje yra skatinamas bendravimas, emocinė gerovė bei akademiniai pasiekimai. Ugdymo įstaigų personalas turi būti pasirengęs ne tik mokyti dalykus, bet ir kaip pavyzdys ugdyti socialinius įgūdžius. Svarbus aspektas tas, jog mokykla ir jos veikla turi būti orientuota į vaikų gerovę, jų teisių apsaugą, siekiant užtikrinti, kad visi vaikai be išimties, galėtų mokytis saugioje ir palankioje aplinkoje.

Remiantis Leliūgiene ir Kaušyliene (2007) vaiko saugumas mokykloje turi tris skirtingus saugumo aspektus, šie aspektai pavaizduoti schemeje (žr. 3 pav.)

3 pav. *Vaiko saugumas mokykloje* (sudaryta darbo autorės, pagal I. Leliūgienę, A. Kaušyliene, 2007)

Schemoje pavaizduoti trys pagrindiniai vaiko saugumo mokykloje aspektai rodo, jog vaikų fizinis, emocinis bei intelektinis saugumas ugdymo įstaigoje padeda vaikui socializuotis, įsilieti į mokyklos bendruomenę. Pasak Kairienės (2017), „mokyklos atsakomybė už mokinių mokymąsi yra didžiulė – ne tik sudaryti mokymuisi tinkamas sąlygas ir užtikrinti mokinių saugumą, bet ir įvertinti kiekvieno mokymosi elemento reikšmę mokinių socializacijai“ (Kairienė, 2017, p. 131). Šiuos aspektus nustato ir anksčiau apžvelgti teisės aktai, kuriais siekiama įgyvendinti vaiko teisių apsaugą.

Vaikui, kaip mokyklos bendruomenės nariui yra svarbu žinoti ir jausti, jog jis yra saugus, kad yra atsižvelgiama į jo interesus, gali laisvai reikšti savo mintis, jo nuomonė bus išgirsta ir į ją atsižvelgta. Socialinio pedagogo vaidmuo šiuo atveju yra labai svarbus. Socialinis pedagogas – tai specialistas, kuris suteikia palaikymą mokiniams, tarpininkauja ir bendradarbiauja su kitais specialistais ugdymo įstaigoje bei kitose institucijose. Žadeikaitė, Gulbinas (2014) apžvelgė, kokias funkcijas dažniausiai socialinis pedagogas atlieka ugdymo įstaigoje: koordinavimo komunikacijos, įvertinimo, švietimo, vadybinę, prevencinę, konsultacinę, socialinio ugdymo (Žadeikaitė, Gulbinas, 2014, p. 135). Pasak, Ribes ir kt. (2009), socialinio pedagogo kompetencijos turi būti nuolat ugdomos, kadangi tai apima: gebėjimą valdyti informaciją, probleminių situacijų sprendimą, efektyvų bendravimą, prisitaikymą prie kintančių situacijų, gebėjimą kritiškai mąstyti ir vertinti savo veiklą, atsakomybę, organizavimą ir planavimą. Socialinis pedagogas atlieka palaikymo ir pagalbos mokiniams funkciją, prevencinių bei intervencinių priemonių organizavimą, bendravimą su vaikų atstovais pagal įstatymą, konsultavimą ir bendradarbiavimą su kitais specialistais, siekiant užtikrinti vaiko geriausius interesus.

Vadovaujantis LR Švietimo įstatyme (2024) nurodomais pagrindiniais švietimo sistemos principais, ugdymo įstaiga užtikrina asmens teisių įgyvendinimą, sudaro sąlygas kiekvienam asmeniui ugdytis, plėtoti savo gebėjimus, gauti reikiamą pagalbą, būti nediskriminuojamam, patirti sėkmę mokantis, kultūrinėje ar kitose veiklose, gauti reikiamą pagalbą dėl asmeninių poreikių. Įstatyme reglamentuojama tokia pagalba kaip:

1. Psichologinė pagalba, kurios paskirtis yra stiprinti mokinių psichikos sveikatą ir psichologinį atsparumą, pasitelkiant prevencines priemones skatinti saugią ir palankią ugdymuisi aplinką mokykloje, jos kūrimą.
2. Socialinė pedagoginė pagalba yra skirta padėti vaikui įgyvendinti jo teisę mokytis, stiprinti vaiko socialines ir emocines kompetencijas, saugios aplinkos skatinimas, mokinio poreikius atliepiančios ugdymo aplinkos kūrimas. Socialinis pedagogas bendradarbiauja su mokytojais, vaiko atstovais pagal įstatymą, kitais pagalbą teikiančiais specialistais, pagalbą teikiančiomis institucijomis, sveikatos priežiūros specialistais ir kitomis įstaigomis bei organizacijomis.
3. Specialioji pedagoginė ir specialioji pagalba skirta didinti asmens (vaiko), turinčio specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymosi veiksmingumą, ugdymo prieinamumą.
4. Sveikatos priežiūros mokykloje paskirtis yra saugoti ir stiprinti mokinių sveikatą, bendradarbiaujant su vaikų atstovais pagal įstatymą.
5. Apsauga nuo smurto švietimo įstaigoje, tai reiškia, jog mokykloje yra draudžiama bet kokia smurto forma nukreipta: mokinių prieš mokinius, švietimo įstaigų darbuotojų prieš mokinius, mokinių prieš švietimo įstaigų darbuotojus, mokinių atstovų pagal įstatymą prieš mokinius ar (ir) mokytojus ir pan. Įstatymas numato, jog pastebėjus smurto atvejį bet kuris švietimo įstaigos bendruomenės narys privalo apie tai pranešti švietimo įstaigos vadovui ir užtikrinti, jog smurtą patyrę asmenys neatlygintai gautų psichologinę pagalbą.

Ugdymo įstaiga pastebėjusi patyčias kibernetinėje erdvėje ir kitą draudžiamą ar ribojamą skleisti informaciją, nedelsiant turi informuoti atsakingas institucijas (LR Švietimo įstatymas, 2024).

Švietimo įstaigos ne tik teikia akademinį mokymą, bet ir turi įpareigojimą užtikrinti vaikų emocinę, socialinę, bei fizinę gerovę, taip pat privalo reaguoti į skirtingas kylančias problemas siekiant užtikrinti vaikų teises bei teisėtus interesus.

Astrauskienės (2021), vaikų įgalinimas su jais susijusiais klausimais ne tik susijęs su jų teisėmis, bet ir atsižvelgiama kaip į lygiaverčius suinteresuotus asmenis. Tačiau svarbu anksti diegti vaikams teisinio ugdymo pagrindą, tam kad būtų įsisavinami moralės principai ir suvokiamos teisinės pareigos, taip stiprinant ryšį tarp ugdymo proceso ir vaiko teisių apsaugos sistemos visapusiškoje vaiko gerovėje

ir raidoje. Mokinio teisės ir pareigos yra neatsiejama mokyklos funkcijų dalis ir padeda užtikrinti, jog mokykla atliktų funkcijas veiksmingai bei teisingai ir būtų užtikrinta mokinių gerovė. Reglamentuojamos mokinio teisės ir pareigos nurodytos lentelėje (žr. 4 lentelė).

4 lentelė. Mokinio teisės ir pareigos

Mokinys turi teisę	Mokinys privalo
Nemokamai gauti informaciją apie veikiančias mokyklas, švietimo programas, mokymosi formas: ikimokyklinį, priešmokyklinį, pradinį, pagrindinį ir vidurinį ugdymą	Sudarius mokymo sutartį, laikytis visų jos sąlygų, mokyklos vidaus tvarką nustatančių dokumentų reikalavimų, savo veiksmais ir elgesiu nediskredituoti mokyklos
Pagal savo gebėjimus ir poreikius mokytis mokykloje, savarankiškai mokytis ir įgyti išsilavinimą, kvalifikaciją	Reguliariai lankyti mokyklą, be pateisinamos priežasties nepraleisti pamokų ir kitų privalomų ugdymo proceso užsiėmimų
Sulaukęs 14 metų, savarankiškai pasirinkti dorinio ugdymo (tikybos arba etikos) programą	Nuosekliai ir stropiai mokytis, atlikti mokytojo pateiktas mokymosi užduotis
Gauti geros kokybės švietimą	Gerbti Lietuvos valstybę, Lietuvos Respublikos Konstituciją, Lietuvos istoriją, lietuvių kalbą, visuomenę ir valstybės simbolius, žmogaus teises ir pagrindines laisves
Pasirinkti formaliojo švietimo programas papildančius ir jo saviraiškos poreikius tenkinančius šių programų modulius, pasirenkamųjų dalykų programas, kursus	Laikytis mokinio elgesio normų, gerbti mokytojus ir kitus mokyklos bendruomenės narius, nepažeisti jų teisių ir teisėtų interesų
Į apsaugą nuo smurto, psichologinę, specialiąją pedagoginę, specialiąją, socialinę pedagoginę pagalbą, profesinį orientavimą ir švietimo informacinę pagalbą, sveikatos priežiūrą mokykloje, informaciją apie savo pasiekimų vertinimą ir kitą su mokymusi susijusią informaciją	Mokytis pagal priešmokyklinio, pradinio ir pagrindinio ugdymo programas iki 16 metų
Mokytis savitarpio pagarba grįstoje, psichologiškai, dvasiškai ir fiziškai saugioje aplinkoje, turėti higienos reikalavimus atitinkančius mokymosi krūvį ir aplinką	Dalyvauti nuoseklioje ir ilgalaikėje prevencinėse programose, pranešti apie emocinio ir fizinio smurto atvejus suaugusiems, nekelti pavojaus savo ir kitų asmenų sveikatai, saugumui ir gyvybei.
Į nešališką mokymosi pasiekimų įvertinimą	
Dalyvauti mokyklos savivaldoje	
Įstatymų nustatyta tvarka ginti savo teises	
Naudotis kitomis Profesinio mokymo įstatymo ar Neformaliojo suaugusiųjų švietimo ir tęstinio mokymosi įstatymo ir kitų įstatymų nustatytais teisėmis	
Į nuoseklų ir ilgalaikį socialinių ir emocinių kompetencijų ugdymą mokykloje	

I akademines atostogas dėl ligos, gydytojų konsultacinei komisijai rekomendavus, arba nėštumo ir gimdymo ar atostogų vaikui prižiūrėti metu, neprarandant mokinio statuso ir teisės po akademinų atostogų tęsti mokymąsi toje mokykloje, kurioje mokėsi prieš akademines atostogas

(sudaryta darbo autorės pagal LR Švietimo įstatymą)

Atsižvelgiant į lentelėje pateiktas mokinio teises ir pareigas, kurios yra nurodytos LR Švietimo įstatyme (2024), galima teigti, jog mokinių teisės ir pareigos yra glaudžiai susijusios su vaiko įsitraukimu į mokyklos bendruomenę, gerovės užtikrinimu, mokymosi efektyvumu. Kai vaikai jaučiasi gerbiami ir nediskriminuojami, jie daug lengviau įsisavina pateikiamą informaciją, aktyviau dalyvauja mokymosi procese, gerėja ugdymo proceso kokybė. Todėl užtikrinant mokinio teises, suteikiant galimybę laisvai reikšti savo nuomonę, suteikiant reikalingą pagalbą laiku, sudarant saugią mokymosi aplinką, bus užtikrintos ir mokinio pareigos.

Tačiau pasitaiko atvejų, kuomet ugdymo įstaigose nėra užtikrinamos mokinio teisės ir pareigos, pastebimi kiti pažeidimai. Remiantis VTAPI 35 straipsniu „Pareiga pranešti apie galimą vaiko teisių pažeidimą, institucijų veiksmai gavus pranešimą“, (VTAPI, 2024), matant vaiką, kuris nesilaiko visuotinai pripažintų elgesio normų, pažeidžiantį kitų asmenų teises ir laisves ar viešąją tvarką, turint pagrįstą informaciją apie tai, jog vaiko atžvilgiu yra daroma ar padaryta nusikalstama veika, turint duomenų apie vaiko elgesį keliantį pavojų jo ar aplinkinių sveikatai ar gyvybei, nedelsiant informuoti atsakingas institucijas įskaitant Vaiko teisių apsaugos tarnybą arba jos įgaliotą teritorinį skyrių pagal vaiko gyvenamąją vietą.

KI ataskaitoje (2023), atlikto tyrimo metu buvo išskirtos šios problemos, su kuriomis susiduriama švietimo įstaigose:

- Švietimo pagalbą teikiančių specialistų trūkumas;
- Tėvų pasipriešinimas dėl specialiųjų ugdymo poreikių vaikui nustatymo;
- Pedagogų kompetencijų trūkumas dirbant su vaikais;
- Lėšų trūkumas naujų grupių ar įstaigų erdvių pritaikymui bei kūrimui;
- Vaiko teisės mokytis artimiausioje pagal gyvenamąją vietą mokykloje įgyvendinimo problema;
- Mokyklos lankymo problema;
- Netinkamas arba neveiksmingas reagavimas į smurtą vaiko atžvilgiu;
- Vaikų dalyvavimo problema;

- Bendradarbiavimo problema.

Panašios problemos vaiko teisių įgyvendinimo klausimais nurodomos ir ankstesnėse KĮ veiklos ataskaitose. Trakšėlys ir Martišauskienė (2016) taip pat nurodo, kad ne visi vaikai mokyklose jaučiasi fiziškai saugūs, mikroklimatas vaikams mokykloje tik iš dalies palankus, mažuma jaučiasi užtikrinti ir saugūs, nurodoma, kad klasėse vyrauja įtampa, slogi nuotaika, dalis vaikų nepritampa prie bendraamžių, jaučiama socialinė diskriminacija. Autorių atliktame tyrime taip pat pažymima, jog nedidelė dalis vaikų vertina teigiamai socialinio pedagogo ir psichologo darbą, jaustis, šie specialistai, geriau nepadedą. (Trakšėlys, Martišauskienė, 2016). Todėl galima daryti išvadą, jog vaikai patirdami sunkumus mokykloje jaučiasi neužtikrintai, nesikreipia pagalbos, taip nėra užtikrinamos jų teisės, nėra kuriama saugi bei palanki vaikams aplinka. Atsižvelgiant į tai, reikalinga stiprinti pagalbos specialistų kompetencijas, atsižvelgiant į kylančias problemas ugdymo įstaigos turi imtis veiksmų, esant poreikiui tarpininkauti su kitomis vaiko teisių apsaugos sistemos institucijomis, siekiant gerinti vaikų padėtį mokykloje.

Nors siekiant užskirsti kelių galimiems vaiko teisių pažeidimams, ugdymo įstaigose yra sudarytos ugdymo įstaigų vidaus tvarkos ir taisyklės. Analizuojat Vilniaus rajono savivaldybės bendrojo ugdymo mokyklų oficialiuosius puslapius, pastebėta, jog pirma akcentuojami tokie tvarkos aprašai kaip pavyzdys: Draudžiamų turėti daiktų (reikmenų), gaminių ar medžiagų sąrašas; Poveikio priemonių taikymo netinkamai besielgiantiems mokiniams tvarka; Vaikų, vartojančių narkotines, psichotropines, kitas psichiką veikiančias medžiagas, nustatymo organizavimo tvarkos aprašas. Tik vėliau, nurodomi tokie dokumentai kaip: Mokinių skatinimo tvarkos aprašas, Lygių galimybių politikos įgyvendinimo ir vykdymo tvarkos aprašas, Smurto ir patyčių prevencijos bei intervencijos vykdymo tvarkos aprašas. Atsižvelgiant į tai, daroma išvada, jog ugdymo įstaigos skatina mokinių pavyzdinę elgesį, lankomumą ar dalyvavimą pasitelkiant poveikio priemones, ką vaikai gali interpretuoti kaip bausmes. Kaip buvo minėta anksčiau ugdymo įstaigoje, vaikas turi būti lygiavertis bendruomenės narys, kuris turi jaustis saugus ugdymo įstaigoje fiziniu, psichologiniu bei socialiniu aspektais.

Taip pat, atliekant Vilniaus rajono savivaldybės mokyklų pateiktos informacijos apžvalgą, pastebėta, jog trūksta informacijos apie ugdymo įstaigų vaikų skatinimą dalyvauti bendruomenės veikloje, vaiko teisių įgyvendinimo politiką, prevencines priemones. Tokie iššūkiai kaip nepakankami ištekliai, pedagogų kompetencija vaiko teisių klausimais, sisteminės įtraukties kliūtys daro neigiamą įtaką veiksmingam vaiko teisių įgyvendinimui ugdymo įstaigose. Norit spęsti šiuos iššūkius, būti stiprinti švietimo ir vaiko teisių apsaugos sistemų bendradarbiavimą, vaiko teisių ugdymą įtraukti į mokymo programas ir užtikrinti, kad pedagogai turėtų reikiamas žinias ir įgūdžius, kad galėtų veiksmingai skatinti

ir užtikrinti vaiko teisių apsaugą. Įveikus šiuos iššūkius, švietimo sistema gali tapti stipria, ginančia kiekvieno vaiko teises sistema (Fullan, 2014)

Taigi, mokykla veikia kaip socialinė aplinka, kurioje vaikai praleidžia didžiąją laiko dalį ir turi galimybę sąveikauti su kitais mokyklos bendruomenės nariais. Ugdymo įstaigos turi sudaryti palankias sąlygas vaikų fiziniam, psichologiniam, socialiniam saugumui, esant poreikiui imtis priemonių pašalinti veiksnius, kurie daro arba gali daryti žalą vaiko gerovei. Socialinis pedagogas yra svarbus mokyklos bendruomenės narys, kuris teikia palaikymą mokiniams, bendradarbiauja su kitais specialistais ir padeda kurti saugią mokyklos aplinką. Vadovaujantis LR Švietimo įstatymu, ugdymo įstaigos užtikrina asmens teisių įgyvendinimą, sudaro sąlygas kiekvienam asmeniui ugdytis, plėtoti savo gebėjimus ir gauti reikiamą pagalbą. Vis dėlto buvo nustatytos kelios problemos, su kuriomis susiduria švietimo įstaigos, įskaitant trūkstamą specialistų skaičių, pedagogų kompetencijų trūkumą, lėšų trūkumą ir pan. (VTA Kontrolieriaus 2023 m. ataskaita, 2023). Šias problemas svarbu spręsti siekiant užtikrinti vaikų teisių apsaugą ir geriausius vaikų interesus.

Apibendrinant galima teigti, jog Lietuvos švietimo sistema yra daugialypė, kuri atspindi įvairias švietimo sritis ir funkcijas. Švietimo vizija yra grindžiama bendradarbiavimu tarp valstybinių, savivaldybių institucijų bei įstaigų, nevyriausybinių organizacijų, kuriu bendras siekis yra užtikrinti, kad kiekvienas vaikas turėtų galimybę ugdytis visapusiškai, plėtoti švietimo sistemą. Švietimo sistema remiasi keliais svarbiais principais, tokių kaip lygių galimybių, kontekstualumo ir veiksmingumo principai. Jos tikslas yra užtikrinti galimybes visiems, atsižvelgdama į krašto socialinius, ekonominius ir kultūrinius ypatumus bei siekti geros kokybės rezultatų, išlaikant tęstinumo principą. Mokykla tuo metu, yra socialinė aplinka, kurioje vaikas praleidžia didžiąją laiko dalį. Svarbu užtikrinti vaikų saugumą ir gerovę, įskaitant fizinį ir psichologinį saugumą, bei mažinti socialinius rizikos veiksnius. Tačiau nepaisant to, ugdymo įstaigose susiduriama su įvairiomis problemomis, kurios daro įtaką vaiko teisių bei teisėtų interesų užtikrinimui. Vaikų dalyvavimas bei saugumas nėra išimtis, Vilniaus rajono savivaldybės ugdymo įstaigų oficialiai skelbtinuose dokumentuose trūksta informacijos apie tai, kaip ugdymo įstaigos skatina vaikų įsitraukimą ir dalyvavimą mokyklos bendruomenėse, kaip užtikrinami geriausi vaikų interesai, autoriai tyrimuose atkleidžia kylančius iššūkius, todėl yra svarbu atlikti tyrimą, siekiant išsiaiškinti esamą situaciją bendrojo ugdymo mokyklose, susijusia su vaiko teisių apsaugos užtikrinimu.

4. VILNIAUS RAJONO SAVIVALDYBĖS BENDROJO UGDYMO MOKYKLŲ VAIDMUO VAIKO TEISIŲ APSAUGOS SISTEMOJE, SOCIALINIŲ PEDAGOGŲ POŽIŪRIU, TYRIMAS

4.1. Tyrimo metodologija

Tyrimo metodas. Pasirinktas tyrimo metodas - kokybinis tyrimas. Remiantis Žydžiūnaite ir Sabaliausku (2017), pritaikius kokybinį tyrimą, galima lengviau suprasti, kaip veikia įvairūs socialiniai bei procesai, kaip dalyviai panudoja savo savybes ir įpročius į jų elgesį, sprendimus ir veiklos rezultatus, kurie stebimi skirtinguose lygmenyse. Remiantis Gaižauskaitės, Valavičienės (2016) išvadomis, kokybinio tyrimo metu siekiama atskleisti tyrinėjamo reiškinių visumą jo natūraliame kontekste. Bitinas (2013) pastebi, kad kokybiniai tyrimai pasižymi dideliu informacijos surinkimo įvairumu: duomenys gali būti gauti aktyvaus arba pasyvaus stebėjimo, struktūruoto arba nestrukūruoto interviu, teksto analizės, rašytinių atsiliepimų, apžvalginio tyrimo būdais. Autorius išskiria pagrindines kokybinio tyrimo ypatybes: pagrindinę paskirtį - objekto aprašymą, tyrimo atvirumą, holistinį požiūrį į objektą, kontekstinį įtaką, kokybinius duomenis ir tyrėją kaip pažinimo įrankį. Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas (2017) teigia, kad surinkti kokybiniai duomenys atskleidžia ne tik faktus ir statistiką, bet ir patirtį, prasmes bei procesus.

Pasitelkus kokybinį tyrimą geriausiai galima atskleisti Vilniaus rajono savivaldybės bendrojo ugdymo mokyklose dirbančių socialinių pedagogų asmenines patirtis, požiūrį į vaiko teisių realizavimą, vaiko teisių apsaugos užtikrinimą ugdymo įstaigose, bendradarbiavimą su kitomis institucijomis.

Tyrimo imtis. Kokybinio tyrimo įgyvendinimui pasirinkta kriterinė tyrimo dalyvių atranka. Sabaliauskas ir Žydžiūnaitė (2017) bei Bitinas ir kt. (2008) nurodo, kad kokybinės turinio analizės imtis parenkama atsižvelgiant į nustatytus kriterijus arba iš anksto numatytus parametrus. Autoriai pastebi, kad imtis yra formuojama lyginant atvejus, atitinkančius tyrėjo iš anksto nustatytus kriterijus, kas gali suteikti tyrėjui turiningos informacijos. Tokiu būdu atranka padeda užtikrinti tyrimo duomenų kokybę.

Tyrimo dalyviai buvo atrinkti remiantis šiais, iš anksto numatytais kriterijais:

- Vilniaus rajono bendrojo ugdymo mokyklose dirbantys specialistai, socialiniai pedagogai, kurie tiesiogiai dalyvauja vaiko teisių apsaugos užtikrinime bei bendradarbiauja su kitomis, pagalbą vaikams teikiančiomis institucijomis, įstaigomis bei organizacijomis;
- Socialiniai pedagogai, kurie turi ne mažesnę nei 10 metų darbo patirtį.

Tyrimo dalyviai buvo parinkti iš Vilniaus rajono, esančio arčiausiai Lietuvos sostinės, vadovaujantis patogumo principu. Tyrėja glaudžiai bendradarbiauja su Vilniaus rajono savivaldybės administracija, yra buvusi VVTAIT praktikė, todėl ir toliau bendradarbiauja su Vilniaus rajono savivaldybės administracija, bei ugdymo įstaigomis.

Atliekant tyrimą pasitelktas duomenų prisotinimo principas, kuris turi tiesioginę įtaką imties dydžiui. Pasak Gaižauskaitės ir Valavičienės (2016), duomenų prisotinimo principas, tai kai interviu imamas tol kol informacija pradeda kartotis, neatskleidžiami nauji, su tyrimo tikslu susiję aspektai. Pasak autorių geriausiai atitinka kokybinio tyrimo prielaidas, besivystančios imties požiūris. Numatyta tyrimo dalyvių imtis – 10 socialinių pedagogų dirbančių Vilniaus rajono bendrojo ugdymo mokyklose, tačiau pradėjus informacijai kartotis, pasiekus informacijos prisotinimą, iš viso interviu atlikta su 7 specialistais. Visi tyrimo 7 dalyviai yra moterys, kurių amžius yra nuo 40 iki 55 metų, 5 socialiniai pedagogai turi aukštąjį universitetinį, kiti 2 aukštąjį neuniversitetinį išsilavinimą, visų specialistų darbo patirtis yra daugiau nei 10 metų.

Tyrimo duomenų rinkimo instrumentas. Pasak Bitino ir kt. (2008), „interviu kaip kokybinių duomenų rinkimo metodo, taikymas grindžiamas prielaida, kad prasminga žinoti informantų požiūrius, vertinimus, nuomones“. Autorių nuomone, interviu atliekant kokybinį tyrimą, tuo pačiu yra ir stebėjimas, ką informantas sako, kaip jis kalba, kaip elgiasi tuo metu, bet svarbiausia, jog tai padeda tyrėjui suvokti informantų įsitikinimus, požiūrius bei nuomones. Interviu metu yra tikimybė išryškėti iš anksto nenumatyti tiriamos problemos aspektai.

Kryptingas, dar kitaip žinomas kaip iš dalies struktūruotas (pusiau struktūruotas) interviu, yra priimtinausias atliekant kokybinius tyrimus, teigia Bitinas ir kt.(2008). Iš anksto numatomi klausimai arba problemos, tačiau nėra griežtai laikomasi numatytų klausimų ar jų tvarkos, galima užduoti papildomus arba tikslinamuosius klausimus kurių pagalba gaunama išsamesnė informacija. Dėl šių priežasčių šiam tyrimui atlikti ir buvo pasirinktas pusiau struktūruoto interviu metodas.

Interviu klausimams rengti buvo remiamasi Shier (2001) „Dalyvavimo keliai“ modeliu, kurio apibūdinamas sprendimų priėmimo procesas, kai yra dirbama su vaikais. Šiuo modeliu pabrėžiama, kad žmonės ir organizacijos gali turėti skirtingų požiūrių įsipareigojimus, dėl to gali kilti struktūrinių organizacijos problemų, gali būti etinių ar ideologinių apribojimų. Modelis padeda identifikuoti skirtumus per skirtingų įsipareigojimo lygmenų prizmę – atsivėrimą, galimybes ir įpareigojimus. Remiantis šiuo modeliu buvo parengti tiek pagrindiniai, tiek papildomi interviu klausimai. Pusiau struktūruoto interviu lankstumo dėka, buvo galimybė interviu metu informantams užduoti papildomus

klausimus, siekiant gauti išsamų ir tikslų informacijos vaizdą iš tyrimo dalyvių. Tyrimo duomenų rinkimo įrankį atspindi interviu klausimyno gairių blokai (žr. 1 priedą).

Tyrimo organizavimas. 2024 m. vasario – kovo mėnesiais buvo atliekamas interviu su tyrimo dalyviais. Tiriamaisiais pasirinkti buvo Vilniaus rajono bendrojo ugdymo mokyklose dirbantys socialiniai pedagogai, kurių atranka vyko remiantis iš anksto numatytais kriterijais. Siekiant įgyvendinti tyrimą, su tyrimo dalyviais buvo susisiepta bendradarbiaujant su Vilniaus rajono savivaldybės administracija, į ugdymo įstaigas išsiųsti el. laiškai su informacija apie atliekamą tyrimą, tyrimo tikslą, informantams keliamus atrankos kriterijus, buvo siekiama gauti informantų sutikimą dalyvauti tyrime. Gavus tyrimo dalyvių sutikimą, su kiekvienu buvo susisiepta asmeniškai telefonu dėl informantams patogaus interviu atlikimo laiko bei vietos.

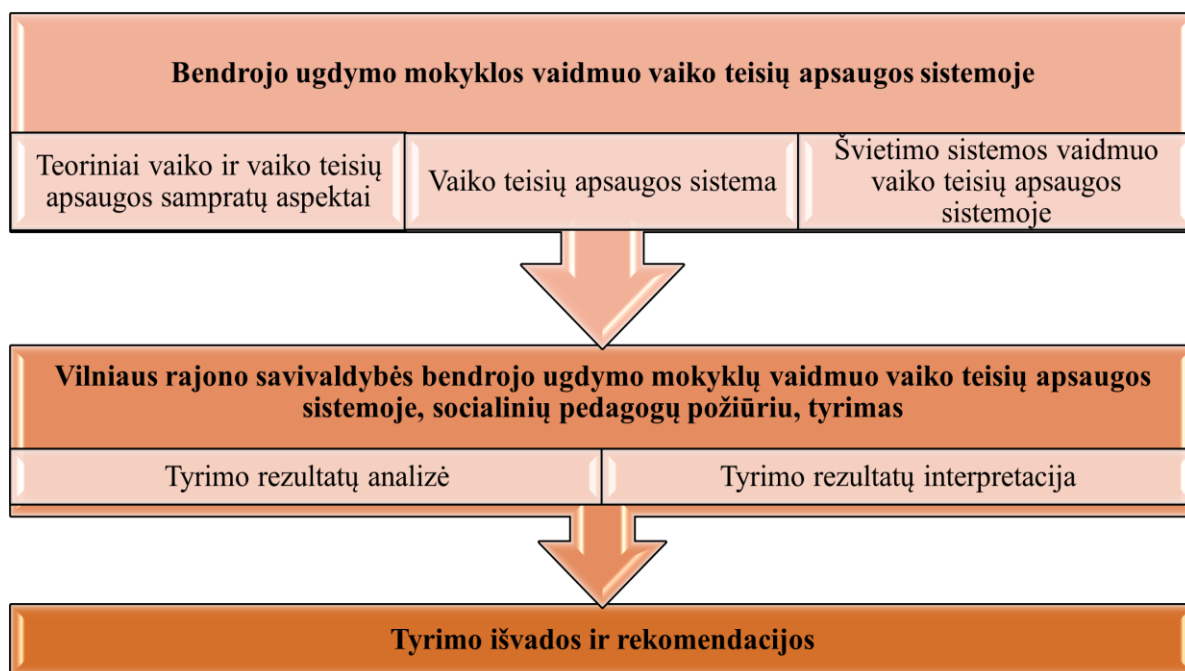
Interviu vyko informantų darbo vietose, nedalyvaujant pašaliniams asmenims, tik su vienu iš tyrimo dalyvių interviu buvo atliekamas nuotoliniu būdu pasitelkiant nuotolinių susitikimų platformą „Microsoft Teams“. Iš pradžių informantai buvo supažindinti su tyrimo etikos principais, kilus klausimams dėl tyrimo organizavimo bei rezultatų apibendrinimo, į juos buvo atsakyta. Prieš pradėdant interviu, tyrimo dalyvių klausta dėl interviu įrašymo diktofonu, tam, kad interviu metu gauta informacija būtų transkribuojama į tekstinį dokumentą siekiant objektyviai apibendrinti tyrimo rezultatus. Tik gavus tyrimo dalyvių sutikimus interviu buvo pradėti įrašinėti. Remiantis diktofone matoma informacija, kiekvienas interviu truko nuo 35 iki 60 minučių.

Apibendrinant gautus tyrimo duomenis, gautos informacijos apdorojimo etape, transkribuojant įrašus į tekstą, kiekvienas iš 7 tyrimo dalyvių, atsitiktine tvarka, buvo koduojami nuo *SP1* iki *SP7*.

Mokslinis tyrimas buvo atliekamas remiantis 5 etapais:

1. Bendrojo ugdymo mokyklos vaidmens vaiko teisių apsaugos sistemoje teorinis pagrindimas, pasitelkiant mokslinę literatūrą bei teisės aktus;
2. Tyrimo metodologinės dalies rengimas;
3. Interviu klausimų gairių rengimas;
4. Tyrimo dalyvių atranka pagal iš anksto parengtus kriterijus bei tyrimo atlikimas;
5. Tyrimo metu gautų duomenų apibendrinimas, išvadų ir rekomendacijų rengimas.

Tyrimo atlikimo etapai pavaizduoti darbo autorės sudarytoje schemoje (žr. 4 pav.).

4 pav. Tyrimo loginė schema.

Tyrimo duomenų analizės metodai. Tyrimo metu gauti duomenys iš informantų buvo analizuojami remiantis kokybinės turinio analizės (Content) metodu, kuriame remiantis Bitinu ir kt. (2008) tyrėjas kelis kartus skaito interviu transkripcijas ir išskiria esminius aspektus, kurie išskaido tekstą į atskiras dalis, toliau tyrėjui išskyrus esminius aspektus, informacija, kuri buvo gauta interviu metu, pateikiama atskirais teiginiais, teiginiai formuojami į subkategorijas, o subkategorijos formuojamos į kategorijas. Taigi remiantis kokybinės turinio analizės (Content) metodu, interviu metu gauti duomenys buvo išskirti į kategorijas, subkategorijas ir patvirtinančius teiginius.

Tyrimo etikos principai. Atliekant interviu buvo laikomasi šių etikos principų:

Laisvanoriškumo principas – tai reiškia, jog tiriamasis tyrime dalyvauja laisvai apsisprendęs, niekas negali jam daryti jokio spaudimo (Žydzžiūnaitė ir Sabaliauskas 2017). Interviu atliekamas buvo prieš tai gavus informantų sutikimą dalyvauti tyrime, taip pat buvo supažindinti su tyrimo tikslu ir uždaviniais, informuoti, jog bet kuriuo metu gali stabdyti tyrėją ir atsisakyti dalyvauti tyrime.

Konfidencialumo principas – remiantis principu gerbti asmens privatumą, visa informacija, kuri buvo gauta iš tyrimo dalyvių, turi būti saugoma ir laikoma konfidencialia. Konfidencialumo principas garantuoja, kad informacija apie tyrimo dalyvius bei nagrinėjamą medžiagą bus prieinama tik tyrėjui (Žydzžiūnaitė ir Sabaliauskas 2017). Prieš interviu, tyrėja ir informantai pasirašė konfidencialumo pasižadėjimą. Kiekvienam tyrimo dalyviui buvo priskirti unikalūs kodai, kurie buvo susiejami su interviu transkribuotu tekstu ir naudojami tyrimo duomenų analizėje.

Pagarbos asmens privatumui principas – informantai gali jausti nesaugumo pojūtį tyrimo, dėl to gali nepasitikėti arba vengti atvirumo su tyrėju. Siekiant išvengti šios situacijos, interviu pradžioje, tiriamieji buvo supažindinti su iš anksto parengtais interviu klausimais. Prieš pradėdant interviu, informantams paaiškinta, kaip bus naudojami ir saugomi tyrimo metu gauti. Be to, informantai buvo informuoti apie galimybę atsisakyti atsakyti į klausimus, jeigu nesijaučia patogiai, bei apie galimybę prašyti, kad surinkta informacija, ar jos dalis, nebūtų naudojama kaip tyrimo duomenys. Remiantis Žydžiūnaitės ir Sabaliausko (2017) teigimu, svarbu užtikrinti, kad interviu metu suteikta informacija būtų saugoma išreiškiant pagarbą tyrime dalyvaujančių asmenų privatumui.

Tyrimo ribotumai.

1. Informantai, atsakydami į tyrėjos užduodamus klausimus, galėjo manyti, jog tai yra jų, kaip specialistų, darbo vertinimas.
2. Informantams tyrimo metu kilo sunkumų atskirti Valstybės vaiko teisių apsaugos tarnybos specialistus nuo socialinių darbuotojų.
3. Vienas iš tyrimo dalyvių neturėjo galimybės dalyvauti tyrime gyvai. Interviu buvo įgyvendinamas naudojant nuotolinių susitikimų platformą „Microsoft Teams“. Kadangi interviu vyko nuotoliniu būdu, kilo sunkumų suprasti žmogaus emocijas, informantui buvo sunku sutelkti visą dėmesį į pokalbį.

4.2 Tyrimo duomenų analizė

Pusiau struktūruotas interviu su informantais buvo atliekamas remiantis iš anksto parengtu interviu klausimyno gairių blokais. Pirmaisiais interviu klausimais siekiama atskleisti socialinių pedagogų požiūrį bei patirtis vaiko teisių užtikrinimo klausimais. Interviu metu, informantų teirautasi apie vaiko teisių bei pareigų įgyvendinimą mokyklose, supažindinimą su teisėmis bei pareigomis. Atliekant turimų duomenų analizę išskirtos kategorijos, subkategorijos. (žr. 5 pav. ir 2 priedo 1 lentelę).

5 pav. *Vaikų teisių ir pareigų įgyvendinimas Vilniaus rajono mokyklose.*

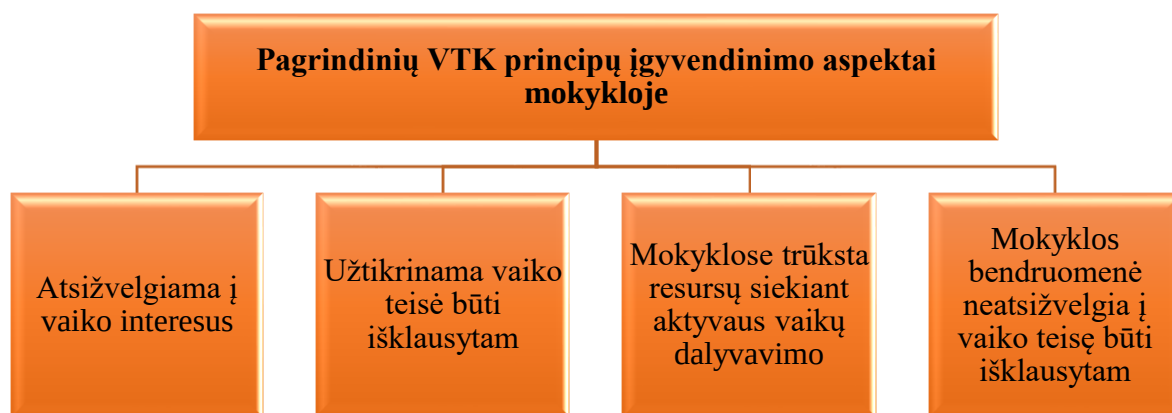
Interviu metu, socialiniai pedagogai nurodė, jog supažindinimas mokykloje su vaiko teisėmis ir pareigomis vyksta reguliariai: SP1 „*Vadovaujamės įstatymais ir tvarkos aprašais [...] turime susitikimus ar per klasės valandėles kas kurį laiką primename vaikams, kad jie turi teises ir pareigas, [...] primenu, kur jie gali kreiptis*“; SP5 „*Yra tvarkos aprašas, juo vadovaujuosi, todėl vaikai puikiai žino savo teises*“; SP6 „*Dažna tema yra vaiko teisės, žiniasklaidoje, visur [...] iškabinti mokykloje plakatai su informacija ir kontaktais, kur jie gali kreiptis, žinoma, jie žino, kad gali ateiti ir pas mane bet kuriuo metu pasikalbėti*“; SP7 „*Per daug kalbama apie teises, [...] stengiuosi priminti, kad jie turi ir pareigas, [...] apie tai dažniausiai klabamės per klasės valandėles*“. Remiantis informantų pateikta informacija, vaikų supažindinimas su teisėmis bei pareigomis vyksta pagal tai, kaip numatyta tvarkos aprašuose bei dažnu atveju socialiniai pedagogai apie tai kalba klasės valandėlių metu. Mokyklose taip pat yra informacinių plakatų, kuriuos vaikai gali rasti mokykloje, prieinamose vietose, tačiau vaikų supažindinimas su teisėmis ir pareigomis vyksta taip pat pagal poreikį: SP2 „*Supažindinimas vyksta pagal poreikį, bet pastebėjau, kad reikia dažniau, nes ypatingai pareigos yra greitai pamiršamos*“; SP4 „*[...] yra vaikų, kurie ateina su rūpesčiais pas mane, turiu plakatus su vaikų teisėmis ir pareigomis, aptariame tai individualių susitikimų metu*“. Pasak informantų, poreikis matomas ne tik konsultuojant vaiko teisių apsaugos klausimais, bet ir primenant apie turimas pareigas mokykloje.

Beveik visi informantai nurodo, kad mokinių pareigoms nėra skiriama pakankamai dėmesio: SP1 „*[...] nepaisant visko, vaikai užmiršta, kad turi pareigas, bet kokioje situacijoje akcentuojamos tik jų teisės*“; SP2 „*Nuo pat pirmų klasių supažindiname ir primename vaikams, kad jų pareiga yra mokytis, tačiau dabar vaikai visai neturi jokių pareigų, tik teises [...]*“; SP3 „*Nuolatos girdžiu pasakymus iš vaikų, kad pažeidžiamos jų teisės mokykloje, tačiau apie pareigas vaikai visai nenori prisiminti*“; SP4 „*[...] kartais net nesinori kalbėti su vaikais apie jų teises, nes kalbant asmeniškai apie pareigas, manęs niekas neklauso*“; SP6 „*[...] vaikus kviečiu pas save, dalyvauju klasės valandėlėse, bet po visko užfiksuoja tik tai, kokias jie teises turi, pareigos niekam nereikalingos*“. Iš tyrimo metu gautų duomenų matyti, kad socialių pedagogų nuomone, vaikai labiausiai akcentuoja turimas teises, bet ne pareigas, įvardinama, kad pateikiamos informacijos apie mokinių pareigas vaikai nėra linkę klausyti ir įsidėmėti.

Informantams buvo užduotas patikslinamasis klausimas, kokias priemones pasitelkus jie pateikia informaciją vaikams apie jų pareigas, tyrimo dalyviai pakartojo, jog vadovaujasi tvarkos aprašais, mokyklose yra informaciniai plakatai bei standai. Pastebėta, jog keli informantai vengdami įvardinti konkrečias priemones, bei išreikšdami nepasitenkinimą, jog vaikai nereaguoja į pristatomas pareigas mokykloje, nurodė: SP5 „*Manau, kad ne tik mokykla turi kalbėti apie pareigas, bet ir šeima [...] vaikai dažniausiai namuose net pareigų neturi, ko tikėtis iš tokio elgesio mokykloje*“; SP7 „*Labai liūdna girdėti*

iš vaikų ir tėvų, kad mokykla pažeidžia vaiko teises, o kad vaikas nevykdo pareigų ir pažeidžia kitų teises, tai net kalbėti apie tai negalima, [...] viskas ateina iš šeimos“. Specialistų dirbančių ugdymo įstaigoje nuomone, šeima yra ta vieta, kurioje vaikas taip pat turi turėti pareigas, tam, kad ugdymo įstaigoje jomis taip pat vadovautųsi. Pasak Kairienės (2023), suaugusių asmenų tikslas yra tinkamas vaiko ugdymas, kurio metu vaikas būtų supažindintas ne tik su teisėmis, bet ir pareigomis. Atsižvelgiant į tai, galima daryti išvadą, kad bendrojo ugdymo mokykloje, vaikai nėra tinkamai supažindinami su turimomis teisėmis ir pareigomis, kadangi interviu metu gauta informacija rodo, kad vadovaujamosi tvarkos aprašais, nėra ieškoma būtų kaip informatyviai, sudominant vaikus, perduoti norimą informaciją.

Tyrimo dalyvių taip pat teirautasi apie VTK pagrindinių principų įgyvendinimą mokykloje. Informantai pateikė tiek teigiamų, tiek neigiamų įžvalgų šiuo klausimu. Išskirti keli pagrindiniai įvardinti aspektai (žr. 6 pav. ir 2 priedo 2 lentelę).

6 pav. VTK pagrindinių principų įgyvendinimas mokykloje.

Bendrojo ugdymo mokyklose dirbantys socialiniai pedagogai įvardino, jog mokykloje yra atsižvelgiama į vaikų interesus: SP1 „[...] turime tvarkos aprašus, kuriais stengiamasi vadovautis, kai turime imtis reikiamų veiksmų užtikrinti vaikų teisių apsaugą, todėl 8 iš 10 atvejų pavyksta užtikrinti vaikų teises, atsižvelgiama į jų interesus“; SP3 „Mokykloje turime tam tikras priemones, aprašus, kurie mums padeda užtikrinti vaiko teises, suteikiu vaikams reikiamą pagalbą arba konsultacijas, pagal jų poreikį [...] todėl dažniausiai pavyksta užkirsti kelią negeriems dalykams [...]“. Socialiniai pedagogai įvardina, kad užtikrinti vaikų interesus padeda mokyklos tvarkos aprašas bei individualios konsultacijos. Informantai įvardina, kad užtikrinama ir vaiko teisė būti išklausytam: SP5 „[...] vaikai pas mane ateina dažnai, mes kalbamės, išklausau jų nuomones, [...] visą turimą informaciją konspektuoju ir tam tikrus pasiūlymus pateikiu mokyklos administracijos svarstymui, dažniausiai į vaikų pastebėjimus atsižvelgiama, nes mūsų mokykloje vaikai turi turėti žodį.“; SP6 „Dažniausiai net neleidžiu, kad būtų įgyvendintas vaiko teisių pažeidimas, stebiu vaikus, girdžiu juos, dalinuosi informacija su kitais

specialistais, turime algoritmą, todėl už mokyklos ribų atvejai neišeina, [...] manau užtikriname vaiko teises, jų interesus tai tikrai“. Pagal patiektą tyrimo dalyvių informaciją, matoma, jog vaikai yra konsultuojami, konsultacijų metu jiems suteikiama informacija ir (ar) pagalba, kuri gali užkirsti kelią galimiams vaiko teisių pažeidimams. Iš patektos informacijos pastebima, kad vaikai patys esant poreikiui kreipiasi į socialinius pedagogus mokykloje.

Interviu metu išryškėjo, jog bendrojo ugdymo mokyklose yra nepakankami resursai, kurių pagalba galima siekti aktyvaus vaikų dalyvavimo. Informantai nurodė, kad: SP4 „[...] turime kelias programas, kuriomis siekiame įtraukti vaikus aktyviau dalyvauti mokyklos veikloje, renginiuose, tačiau jų yra mažai, [...] dažniausiai programas vedu aš, jiems jau nėra įdomu, administracija sako, kad nėra pinigų samdyti kažką kitą“; SP7 „[...] vaikus sunku įtraukti į veiklas, jie pasidarė tingūs, daug atsikalbinėja, dažnai neįmanoma rasti bendros kalbos su jais, [...] vaikai nepasidalina informacija ar problemomis, todėl sunku įtraukti juos į mokyklos veiklą ar programas, kuriomis siekiama jiems padėti, arba jiems tiesiog neįdomu“. Svarbu atkreipti dėmesį, jog informantai patys pabrėžia, kad vaikus yra sunku sudominti ir įtraukti į veiklas, kadangi mokyklose socialinis pedagogas dažnu atveju kalbasi ir veda pamokėles vaikams, kadangi nėra pakankami finansiniai resursai, kad būtų organizuojama daugiau išvykų. Vienas iš tyrimo dalyvių pabrėžė, kad SP4 „Vaikams yra svarbu matyti naujus veidus, uniformuotus specialistus, išvykti už mokyklos ribų [...], todėl daroma išvada, kad prastas vaikų dalyvavimas yra tiesiogiai susijęs su nepakankamomis priemonėmis sudominti vaikus, jog jie patys norėtų įsitraukti į įvairias veikas ar kitus užsiėmimus mokykloje, kuris skatintų jų įvairiapusį dalyvavimą.

Socialiniai pedagogai išreiškė susirūpinimą dėl nepakankamo mokyklos bendruomenės atsižvelgimo į vaiko nuomonę, tai yra – teisę būti išklausytam: SP2 „*Glaudžiai bendrauju su vaikais, atsižvelgiu į jų nuomones, pasidalinu vaikų pastebėjimais su klasės vadovais arba tėvais, neretai ir per susirinkimus pristatau tai, ko norėtų vaikai, tačiau galiu pasakyti, kad retu atveju į vaikų pastebėjimus atsižvelgia mokyklos administracija.*“; SP3 „*Nesmagu pripažinti, bet susiduriu su tokiais sunkumais, kad mokyklos bendruomenė ne visada supranta kas yra vaiko teisės, kaip jas užtikrinti, [...] atsakomybė dažniausiai būna mano, kadangi tuo labiausiai domiuosi ir dirbu su tuo*“. Atsižvelgiant į pateiktus duomenis, mokyklos bendruomenėje vaiko vaidmuo nėra pakankamai svarbus, kadangi nevisais atvejais yra atsižvelgiama į vaikų nuomonę, siekiant užtikrinti vaikų interesus, o tai yra tiesiogiai susiję su vaikų dalyvavimu ir pačių specialistų įvardinta problema, jog vaikai nenori dalyvauti ir įsitraukti į bendruomenės veiklas. Iš tyrimo metu gautų duomenų matyti, kad mokyklose kyla sunkumų

įgyvendinant pagrindinius VTK principus, išvelgiamas nepakankamas mokyklos bendruomenės suvokimas vaiko teisių įgyvendinimo klausimais.

Apibendrinant galima teigti, jog mokyklose vaikai nėra tinkamai supažindinami su turimomis teisėmis bei pareigomis, trūksta informacijos šaltinių, vaikams nėra įdomi primityviais būdais perduodama informacija, todėl matomas poreikis, kad informacija būtų perduodama pasitelkiant kitokius pristatymo būdus. Išryškėjo ir nepakankamo vaikų dalyvavimo bei kitų pagrindinių VTK principų įgyvendinimo problema. Mokyklose trūksta resursų, kurių pagalba būtų skatinamas aktyvesnis vaikų dalyvavimas. Susirūpinimą kelia ir tai, jog mokyklos bendruomenė neatsižvelgia į vaiko nuomonę, taip užkertamas kelias vaikui pačiam siekti jo teisių įgyvendinimo, ko pasekmė, vaiko dalyvavimas tampa pasyvus, jį yra sunkiau sudominti ir įtraukti į veiklas, vengia dalintis rūpesčiais, kreiptis pagalbos.

Sekančiu interviu klausimų gairių bloku buvo siekiama atskleisti socialinio pedagogo vaidmenį vaiko teisių apsaugos sistemoje. Interviu metu su specialistais buvo aptariama, kokį vaidmenį socialiniai pedagogai atlieka ugdymo įstaigoje. Informantų patiekta informacija išskirta į kelias subkategorijas (žr. 7 pav. ir 2 priedo 3 lentelė).

7 pav. Socialinio pedagogo vaidmuo vaiko teisių apsaugos sistemoje.

Tyrimo dalyviai nurodo, jog: SP1 „*Visada suteikiu informaciją vaikams, kur jie gali kreiptis ir tai esu ne tik aš bet ir kitos institucijos*“; SP3 „*Pasakoju apie jų teises ir pareigas, turiu lankstinukų ir vaiko teisių specialistų*“; SP5 „*[...] su vaikais mokomės kaip atpažinti pavojų, kur kreiptis ir ką daryti [...]*, taip atlikdami vaikų švietimo funkciją kartu įtraukiant ir švietimą apie vaiko teises. Informantai teigia, kad dažnos būna vaikų konsultacijos, kurios vyksta individualiai arba klasių valandėlių metu, aptariami vaikams aktualūs klausimai: SP1 „*Dažniausiai tai yra vaikų konsultavimas jiems rūpimais klausimais, vaikai ateina, pasipasakoja, [...], nes turiu su vaikais artimą ryšį, jie žino mane, todėl dažnai ateina pabendrauti jiems rūpimais klausimais.*“; SP2 „*[...] konsultuoju vaikus, suteikiu jiems informaciją apie pagalbą, daug kalbame apie jiems rūpimus klausimus, [...] esant tokiam poreikiui kviečiu tėvus ar klasės vadovus pakalbėti kartu [...]*“; SP3 „*Visų pirma esu draugė vaikams, jie įgijo pasitikėjimą manimi, todėl atlieku ne tik pagalbos specialisto vaidmenį, bet ir draugo. Žinoma, konsultuoju vaikus, organizuoju*

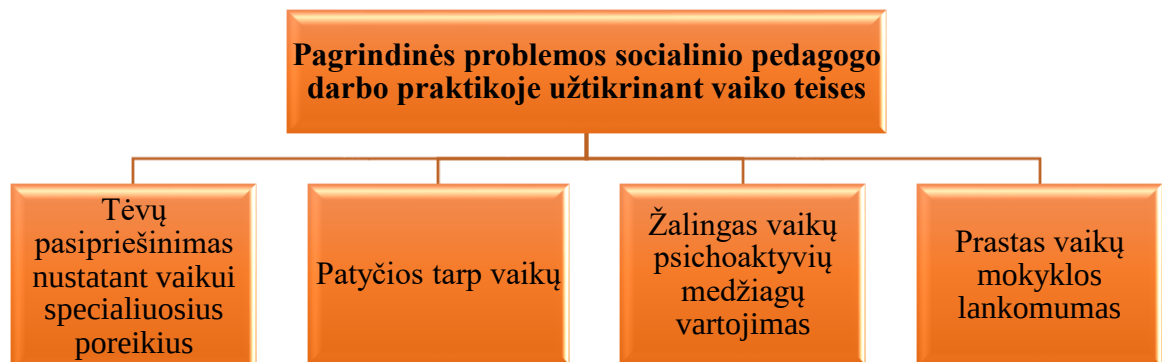
prevencines priemonės pagal poreikį, darau daug dalykų, tarp jų ir bendradarbiauju su kitomis institucijomis [...]“. Specialistai taip pat pažymi, jog konsultacijos vyksta ne tik pagal jų darbo sferą, bet ir atlieka kitų specialistų vaidmenį, kadangi poreikis yra, o specialistų galinčių dirbti pagal atitinkamą darbo specifiką trūksta.

Taip pat įvardinama prevencinė socialinio pedagogo funkcija: SP4 „[...] esu ir psichologė, ir socialinė pedagogė, kai reikia galiu būti auklė, klasės vadovė ar net logopedė, tačiau dažnu atveju vedu prevencines priemones, bendradarbiauju su tėvais“; SP6 „[...] dažniausiai tai esu tarpininkė tarp vaikų ir suaugusių, nes vaikai ne visada drąsiai jaučiasi kalbėdami apie sunkumus patiriamus mokykloje, todėl tenka man įsitraukti, o tada jau galvojame, ką su tuo daryti, kad apsaugoti vaiką, nepadarant dar didesnės žalos, [...] prevencinės priemonės ir jų organizavimas, taip pat mano atsakomybė“, tai apima ir bendruomenės įtraukimą siekiant įgyvendinti vaiko teisių apsaugą mokykloje.

Socialiniai pedagogai nurodo, kad vaikams mokykloje yra diegiami socialiniai įgūdžiai: SP5 „Mokau vaikus socialinių įgūdžių, kalbame apie jų pareigas bei teises, turiu jaunesniems pateikusi ir užduotėles informacijos užtvirtinimui, [...] teikiu informaciją administracijai, glaudžiai bendrauju su TBK skyriumi savivaldybėje, kartu sprendžiame kaip geriau atliepti vaikų poreikius“; SP7 „[...] mano vaidmuo yra nustatytas įstatymų ir mokyklos tvarkos aprašų, tačiau atlieku žymiai daugiau, nes yra trūkumas specialistų, [...] vedu ir socialinių įgūdžių grupes“. Informantai pasitelkia įvairias priemones, kuriomis sudominami vaikai bei suteikiama informacija vaikams apie socialinius įgūdžius.

Apibendrinus informantų pateiktą informaciją, specialistai atlieka švietimo, prevencinę, konsultacinę, socialinio ugdymo funkcijas, kurias apžvelgė Žadeikaitė ir Gulbinas (2014). Pastebima, jog yra įvardinamas specialistų mokykloje trūkumas. Iš pateiktos interviu metu informacijos daroma išvada, kad socialinis pedagogas ugdymo įstaigoje yra tas asmuo, kuris tiesiogiai prisideda prie pagalbos vaikui teikimo, pagalba yra įvairi, nuo konsultacinės iki prevencinės. Tam, kad socialinis pedagogas galėtų įgyvendinti tiesiogines funkcijas ir dirbtų su visais vaikais, kuriems yra reikalinga pagalba, svarbu, jog ugdymo įstaigose būtų reikiami specialistai, kurie turėtų kompetencijų dirbti su vaikais. Remiantis Martišauskiene (2009), mokslininkai linkę išskirti šias pedagogų kompetencijas: siekiant konkretaus tikslo, gebėti parodyti savo erudiciją; gebėjimas naudotis asmeninėmis galimybėmis išorinių galimybių kontekste; gebėjimas spręsti ir įveikti kylančias problemas; nepertraukiamai tobulinti kompetencijas. Šias kompetencijas galima apibendrinti kaip – funkcinės, bendrąsias bei profesines, jos dažniausiai yra apibendrintos, nepakankamai išplėtos, dėl to mokytojų kompetencijų problema yra aktuali (Martišauskienė, 2009). Mokytojai turi gebėti užmegzti santykį su vaiku ir jį plėtoti, puoselėti bendravimą, gebėti perteikti žinias, bei patys mokytis ir atnaujinti savo žinias, kurias perduoda vaikams.

Informantai taip pat pateikė pagrindinius iššūkius, su kuriais susiduriama asmeninėje darbo praktikoje, siekiant įgyvendinti vaiko teises. Pagrindiniai informantų pastebėjimai pateikiami lentelėje (žr. 8 pav. ir 2 priedo 4 lentelę).

8 pav. Socialinių pedagogų praktiniai darbo iššūkiai užtikrinant vaiko teises.

Informantų patiektais duomenimis, išskiriami pagrindiniai iššūkiai, su kuriais susiduria specialistai savo darbinėje praktikoje, tai yra: specialieji poreikiai, patyčios, psichoaktyvių medžiagų vartojimas, lankomumas. Iš turimų duomenų pastebima, jog su šiomis problemomis susiduria beveik visi tyrime dalyvaujantys specialistai. Informantų teigimu, kyla iššūkių su specialiųjų poreikių nustatymu vaikams: SP1 „[...] vaikams sunku būti vienoje klasėje su kitais, sunku susikonsultuoti [...], tėvai nesutinka, kad vaikui reikia pagalbos“; SP3 „[...] per vėlai nustatyti specialieji poreikiai atsiliepia vaiko pasiekimuose ir psichologinėje būklėje [...]“; SP4 „[...] tėvų pasipriešinimas ir nereagavimas į pastebėjimus [...] vaikas jaučiasi nesmagiai, jaučiasi kitoks“; SP6 „[...] skaičius labai išaugęs per pastaruosius metus, darosi baisu, [...] reikalinga tirti PPT, bet jaučiamas pasipriešinimas“. Socialiniai pedagogai pastebi, kad dažniausiai sulaukia tokių pasakymų kaip: SP1 „Neišsigalvokit, viskas jam gerai“; SP3 „Su mano vaiku viskas gerai, nedarykit iš jo invalido“; SP4 „Mano vaikas toks kaip visi, [...] tiesiog tingi“. Toks, neigiamas vaikų atstovų pagal įstatymą požiūris apsunkina informantų darbą, kadangi laiku suteikta pagalba vaikui, užtikrintų geresnius jo ugdymosi rezultatus, aktyvesnį dalyvavimą mokyklos bendruomenėje, nebūtų sukelta vaikui žala.

Informantai taip pat pastebi patyčių problemą: SP1 „[...] aktuali tema visada, vaikai patys papasakoja arba papasakoja kiti vaikai, kurie pastebi patyčias“; SP2 „[...] labiausiai paplitusi problema tarp jaunesnių vaikų“; SP3 „Dažniausiai patyčios vyksta internete, keliama vaikų atvaizdai, kuriami filmukai“; SP5 „Dažniausiai patyčias patiria jaunesnių klasių vaikai iš savo bendraamžių [...]“; SP6 „[...] vaikai būna galvoja net apie savižudybę [...]“; SP7 „[...] atrodo, kad mėnuo be patyčių ir yra tas laikas, kai labiausiai tyčiojamas“. Įvardinama, jog dažniausiai patyčios vyksta jaunesnių klasių

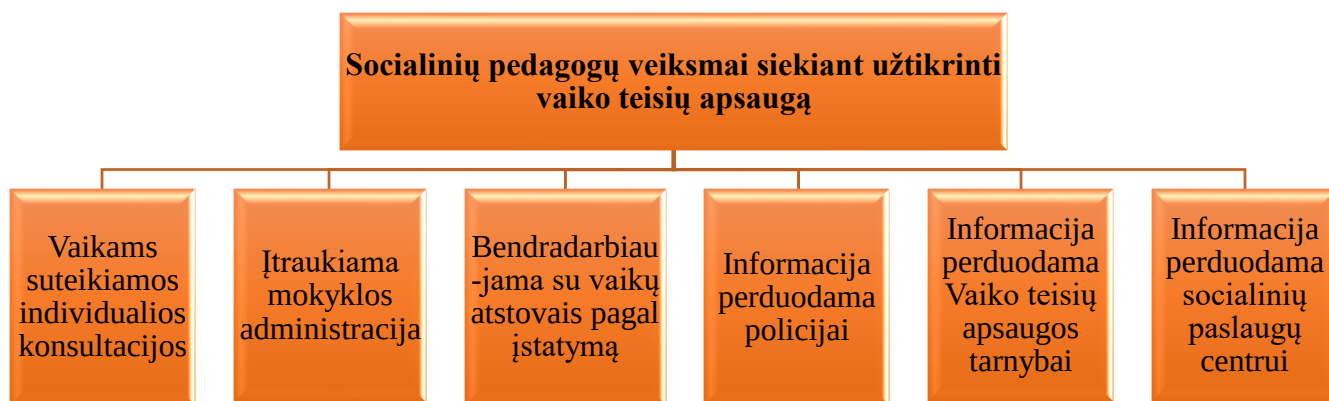
mokinių, patyčios persikelia ir į kibernetinę erdvę bei daugiau patyčių pastebima per sąmoningumo didinimo mėnesį. Remiantis Jonyniene ir kt. (2011), Lietuva pirmauja tarp Europos šalių pagal patyčių paplitimą tarp vaikų, apie 70 proc. šalies vaikų patiria patyčias, beveik tokia pati dalis tyčiojasi iš kitų. Atsižvelgiant į tai, bei ankstesniuose skyriuose nagrinėtus šaltinius, šalyje patyčių problema yra nuolatinė bei opi.

Tyrimo dalyviai interviu metu atkreipė dėmesį ir į padažnėjusius psichoaktyvių medžiagų vartojimo, vaikų tarpe, atvejus: SP2 „*Nors įtraukta į draudžiamų mokykloje turėti daiktų sąrašą, visada atsiras iš kur gauti ir pasislėpę rūkys*“; SP3 „*Tokius dalykus sunku užuosti ir pastebėti, būna prisimaišo įvairių medžiagų, nuo ko būna bloga*“; SP4 „*Aktualiausiais dalykas mūsų mokykloje, sunkiai veikia ir prevencinės priemonės*“; SP5 „*Dažnai tenka pastebėti, [...] atimti, [...] tikrinti*“; SP7 „*Turime vieną garsų atvejį, [...] vaikas negyvas [...]. Čaplinskas (2013) šią problemą įvardina kaip pasaulinę ir apsaugoti nuo to gali palaikymas šeimoje ir mokykloje. Pasak informantų, psichoaktyvios medžiagos vartojamos SP1 „[...] pamokų metu [...]“; SP2 „[...] mokyklos tualete [...]“; SP3 „[...] šalia mokyklos teritorijos [...]“; SP4 „[...] mokyklos rūbinėje [...]“. Pabrėžiama, kad net pradinių klasių mokiniai įtraukiami į psichoaktyvių medžiagų vartojimą ar net patys platina. Vienas iš tyrimo dalyviu dalinosi atveju, kuomet mokinys buvo galimai pavartojęs neaiškos kilmės medžiagų, dėl ko įvyko nelaimingas atsitikimas, mokinys žuvo, atvejis buvo viešai aptariamas žiniasklaidoje. Atsižvelgiant į problemos rimtumą, ugdymo įstaigos turi imtis visų įmanomų priemonių, kuriomis vaikai, jų šeimos nariai būtų skatinami imtis prevencinių priemonių siekiant užkirsti kelią vaikų žalingam psichoaktyvių medžiagų vartojimui, skatinti pastebėjus šiuos atvejus nedelsiant kreiptis pagalbos į specialistus.*

Visi informantai, kaip dar vieną iššūkį įvardino prastą vaikų mokyklos lankomumą: SP1 „*Turime nemažai atvejų, kuomet vaikai nelanko mokyklos*“; SP2 „[...] daug kalbu dėl lankomumo, bet ši problema vis išlieka“; SP3 „*Vaikai mokyklos nelanko dėl skirtingų priežasčių, dažniausiai tai yra susiję su problemomis šeimoje*“; SP4 „[...] gyvena atokiau nuo mokyklos ir miestelio, yra rūpesčių šeimoje, tai atsispindi vaikų lankomume“; SP5 „*Turime didelę lankomumo problemą [...]*“; SP6 „[...] ypatingai po karantino, pastebėjau, kad vis daugiau vaikų, kurie prastai lanko mokyklą [...]“; SP7 „*Daug kalbu ir dėl mokyklos lankomumo, jau visais būdais stengiuosi, kad situacija gerėtų*“. Socialiniai pedagogai pastebi, jog prastą mokyklos lankomumą lemia skirtingos priežastys, o kartais tikrosios priežasties nustatyti neįmanoma arba yra labai sunku. Specialistai pastebi sąsają, jog vaikų prastas lankomumas dažnu atveju būna susijęs su esamomis arba kylančiomis problemomis šeimoje, skyrybomis. Vaiko interesai skyrybų atveju, dažniausiai yra paliekami kaip antraplaniai, o į vaiko interesus, pasak Kairienės (2012), atsižvelgiama tik nustatant vaiko gyvenamąją vietą. Remiantis Buzaityte-Kašalyniene (2005)

galima teigti, kad socialinis palaikymas ir vaiko prisitaikymas mokyklos bendruomenėje taip pat lemia vaikų mokyklos lankomumą, kuris atspindi mokinių akademiniame pažangume.

Interviu metu, tyrimo dalyvių teirautasi, kaip atsižvelgiant į kylančius iššūkius ar pastebimus galimus vaiko teisių pažeidimus, specialistai reaguoja bei kokių priemonių imasi. Informantų pateikta informacija apie reagavimą į galimus vaiko teisių pažeidimus, siekiant užtikrinti vaikų gerovę bei interesus, išskirta į kelias subkategorijas (žr. 9 pav. ir 2 priedo 5 lentelę).

9 pav. Socialinių pedagogų reagavimas į galimus vaiko teisių pažeidimus.

Interviu metu, tyrimo dalyviai dalinosi patirtimis, kokias priemones pasitelkus reaguoja į galimus vaiko teisių pažeidimus, kokių konkrečių veiksmų imasi. Informantai įvardino 6 aspektus, kuriais mokykloje siekiama vaiko teisių užtikrinimo. Socialiniai pedagogai pateikė informaciją apie individualių konsultacijų vaikams suteikimo: SP1 „[...] kviečiame tėvus, kalbamės su vaikais, informacijos kitur iš karto niekur neparduodame“; SP4 „[...] kalbame su tėveliais ir vaikais, ateinu pasikalbėti į klasės valandėles arba individualiai su vaikais [...]“; SP5 „Dažniausiai nesikreipiame į kitas institucijas, kol neišbandome visų priemonių, kurias turime mokykloje, pirma skubame suteikti vaikui reikiamą pagalbą, kalbamės su juo“; SP7 „Mokykloje, kartu su kitais specialistais arba administracija, atliekame prevencines priemones, stebime situaciją, suteikiame reikiamą pagalbą vaikams, išklausome juos individualių pokalbių metu[...]. Informantų teigimu, mokykla pastebėjusi galimą vaiko teisių pažeidimą, stengiasi kilusią problemą spręsti mokyklos viduje, suteikiant konsultacijas vaikams, siekiant gauti daugiau informacijos apie esamą situaciją.

Specialistai taip pat įvardino, jog užtikrinant vaiko teisių apsaugą mokykloje yra įtraukia mokyklos administracija: SP2 „Visų pirma pasitelkiame mokykloje esančius algoritmus, jais vadovaujantis sprendžiame situaciją, įtraukiame mokyklos administraciją“; SP3 „Esant reikalui organizuojame V GK posėdžius ir sprendžiame sunkumus mokyklos viduje, niekur nesikreipiame“; SP6 „Įtraukiu mokyklos administraciją, vadovaujuosi algoritmu, kalbu individualiai su vaikais ir tėvais,

kartais važiuoju tiesiai į namus, jeigu nepavyksta prisikviesti į mokyklą“. Informantai nurodo, kad vadovaujasi mokyklose esančiais algoritmais, kuriais siekiama užtikrinti vaiko teisių apsaugą mokykloje. Informacija perduodama mokyklos administracijai, organizuojami susitikimai.

Toliau tyrimo dalyviai įvardino bendradarbiavimą su vaikų atstovais pagal įstatymą: SP1 *„Stengiuosi situaciją išsiaiškinti su tėvais, pasiūlyti pagalbą [...]*; SP4 *„Kviečiu tėvus į mokyklą, papasakoju situaciją, tada jau žiūrime, ką daryti toliau“*; SP5 *„[...] pasisodinu tėvus, nors ir nenori jie manęs klausyti, bet koku atveju papasakoju kas buvo ir parodau įrodymus [...]*. Pasak informantų, tėvai ne visada linkę geranoriškai bendradarbiauti su vaiku susijusiais klausimais, tačiau vis tiek yra kviečiami pokalbiams, siekiant išgryninti problemą, toliau ieškant sprendimo būdų.

Specialistai nurodo, kad pasitaikius tokiems atvejams, kai vaikai turi su savimi draudžiamų daiktų, būna pastebėti rūkant mokyklos teritorijoje ir pan., informacija yra perduodama policijai: SP1 *„Po patikros, radus draudžiamų su savimi turėti daiktų, [...] kviečiu pareigūnus“*; SP2 *„[...] kreipiamės pagalbos į policiją, jeigu situacija nėra valdoma“*; SP3 *„Radus draudžiamų daiktų, kaip elektroninė cigaretė, visada pranešame policijai“*; SP7 *„[...] perduodame informaciją policijai, kaip numatyta apraše [...]*“. Tokius socialinių veiksmus aprašo mokyklose esantys tvarkos aprašai, kuriais vadovaudamiesi tyrimo dalyviai atlieka atitinkamus veiksmus. Vienas iš tyrimo dalyvių įvardino, jog SP4 *„Dabar su vaikais turiu tokį susitarimą, kad jeigu jie tai daro, tegul eina toliau nuo mokyklos, kad niekas nematytų ir nebūtų mano atsakomybė, [...] ne mokyklos teritorijoje, ne mano darbas“*. Toks specialisto, dirbančio su vaikais, požiūris parodo, jog yra vengiama atsakomybės pranešti pastebėjus galimą vaiko teisių pažeidimą bei nėra laikomasi mokyklos tvarkos aprašo. Socialinis pedagogas neatlieka savo tiesioginės pareigos, nesiekia padėti vaikui apsaugoti jį nuo paties daromos žalos sveikatai.

Informantai pateikė informaciją, jog į VVTAIT kreipiasi tik pastebėję rimtą atvejį bei ugdymo įstaigoje nėra pajėgūs spręsti situaciją: SP1 *„Jeigu pastebime rimtą atvejį, informaciją perduodame atitinkančiai institucijai, [...] vaiko teisių skyriui [...]*“. SP3 *„Mūsų algoritmui nesuveikus, pranešame vaiko teisėms [...]*; SP4 *„[...] kai tikrai reikia, rašau raštą ir informaciją apie situaciją pateikiu vaiko teisių atstovams“*; SP5 *„Tenka kreiptis į vaiko teises, bet kai mes nepajėgūs nieko padaryti“*. Pagal patiektus tyrimo duomenis matyti, jog tyrimo dalyviai ne visais atvejais praneša apie galimus vaiko teisių pažeidimus atsakingoms institucijoms, kurios yra tiesiogiai atsakingos už vaiko teisių apsaugos užtikrinimą. Vienas iš tyrimo dalyvių nurodė: SP6 *„Vaiko teisėms [...] siunčiame raštus, skambiname, pasitariame ką daryti, [...] tada jau ir perduodam atvejį jiems*. Tai parodo, kad į VVTAIT labiau

kreipiamasi siekiant konsultacijų apie tolimesnius veiksmus, informacija pateikiama raštu, o tik vėliau perduodama visa reikiama informacija atsakingai institucijai, kuri imasi atitinkamų veiksmų.

Taip pat tyrimo dalyviai nurodė, kad informacija apie vaiką, siekiant jo teisių apsaugos yra perduodama socialinių paslaugų centrui. Tokio pobūdžio informacijos perdavimas vyksta tada, kai šeimai yra taikomas atvejo vadybos procesas: SP4 „*Jeigu šeimai taikoma atvejo vadyba, susisiekiu su atsakingu darbuotoju, pranešu apie situaciją, konsultuojuosi ką daryti toliau*“; SP5 „*Dalinamės informacija su atvejo vadybininkais ar socialiniais darbuotojais, [...] kreipiuosi konsultacijų*“; SP7 „*[...] kai šeima jau žinoma, kreipiuosi į SPC, kad pasižiūrėtų kas vyksta, būna važiuojame kartu [...]*. Interview metu socialiniai pedagogai įvardino, kad pasitaiko tokių atvejų, kada su Socialinių paslaugų centro darbuotojais vyksta kartu į šeimas, o dažnu atveju informacijos perdavimas yra konsultacinio pobūdžio.

Apibendrinant galima teigti, kad socialiniai pedagogai mokyklose atlieka pagrindines 4 funkcijas – švietimo, konsultavimo, prevencijos, socialinio ugdymo. Tačiau nepaisant to, mokyklose susiduriama su tėvų pasipriešinimu, siekiant teikti pagalbą vaikui, patyčiomis tarp vaikų, žalingu vaikų psichoaktyvių medžiagų vartojimu, prastu vaikų mokyklos lankomumu. Informantai nurodė priemones, kuriomis siekiama užtikrinti vaiko teisių apsaugą mokykloje, kokių konkrečių veiksmų jie imasi. Pastebėta, jog dažniausiai kylančius sunkumus bandoma spręsti mokyklos viduje, informacijos neperteikiant atsakingoms institucijoms. Išanalizavus informantų pateiktą informaciją apie reagavimą į galimus vaiko teisių pažeidimus, pastebėta, jog tyrimo dalyviai nėra linkę vadovautis teisės aktais, konkrečiai VTAPI 35 straipsniu, kuris nurodo, jog pastebėjus galimą vaiko teisių pažeidimą, turi būti nedelsiant kreipiamasi į VVTAIT arba jos įgaliotą skyrių, pagal vaiko gyvenamąją vietą (VTAPI, 2024). Dar pastebėta, jog socialiniai pedagogai nuslepia informaciją, tokiais veiksmais vengia savo, kaip specialistų, atsakomybės ir atitinkamų procedūrinių veiksmų.

Sekančiu interviu gairių bloku, buvo siekiama atskleisti socialinių pedagogų požiūrį į bendradarbiavimo svarbą tiek su mokyklos bendruomene, tiek su kitomis institucijomis, kylančius bendradarbiavimo iššūkius. Informantams užduotas klausimas apie bendradarbiavimo svarbą užtikrinant vaiko teisių apsaugą mokykloje. Remiantis tyrimo dalyvių patiekta informacija, buvo išskirtos dvi subkategorijos (žr. 10 pav. ir 2 priedo 6 lentelę).

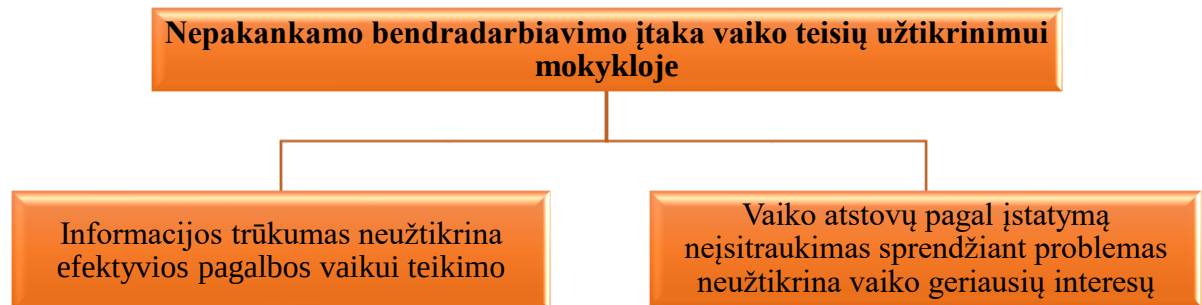

10 pav. Tarpinstitucinio ir mokyklos bendruomenės bendradarbiavimo svarba užtikrinant vaiko teisių apsaugą mokykloje.

Interviu dalyviai įvardino, jog tarpinstitucinis bendradarbiavimas gerina vaiko teisių apsaugos efektyvumą mokykloje: SP1 „[...] bendradarbiaujant visada galima pasiekti geresnių rezultatų, todėl posėdžiai su kitais specialistais yra reikšmingi“; SP3 „Bendri posėdžiai su TBK, vaiko teisėmis, atvejo vadyba dažniausiai duoda norimą rezultatą“; SP4 „Yra galimybė organizuoti susitikimus [...], todėl tai palengvina darbą ir darbas tampa kokybiškesnis“; SP5 „Bendradarbiavimas yra svarbus tuo, kad atsakomybė pasidalinama po lygiai, [...] pasiekiami reikiami rezultatai, dalinamės patirtimis“; SP7 „[...] tam ir sukurta visa sistema, kad bendradarbiauti ir dalintis informacija, patirtimi“. Pastebima, jog interviu metu akcentuojamas atsakomybės dalinimasis su kitomis institucijomis. Tačiau mokyklos taip pat yra na ką mažiau atsakingos už vaikų visapusišką saugumą mokykloje (Kairienė, 2017). Tai, jog mokyklos įvardina, jog svarbus atsakomybės bei informacijos dalinimasis, pagrindžia anksčiau nagrinėtą informantų patiektą informaciją apie savo, kaip specialistų atsakomybės vaiko teisių apsaugos sistemoje.

Informantai taip pat nurodė, jog mokyklos bendruomenės bendradarbiavimas padeda užkirsti kelią galimiems vaiko teisių pažeidimams: SP2 „Kai įtraukiami ne tik specialistai, bet ir klasės vadovai, kartais ir tėvai, tada galima išvengti problemų, nes apie atvejus kalbame visi kartu“; SP3 „Svarbu įtraukti mokinių tėvus ar globėjus, [...] tokiu būdu tai tampa savotiška prevencine priemone, [...] nereikia kreiptis į vaiko teises“; SP5 „Pirmu reikalu reikia įtraukti mokytojus, tėvus, administraciją, [...] norint pasiekti bendrą tikslą“; SP6 „Džiugu, kada pastebėjimus pasako mokytojai, nes jie mato vaiką klasėje, [...] apibendrintą informaciją perteikiama klasės valandėlės metu, tada vaikai išsineša norimą perduoti informaciją ir gal net susimąsto“. Tyrimo dalyvių patiektoje informacijoje matyti, jog mokyklos bendruomenės, konkrečiau socialinių pedagogų, tėvų bei mokytojų bendradarbiavimas yra svarbus užtikrinant vaiko teisių apsaugą, kadangi laiku pastebėjus problemą galima išvengti galimo vaiko teisių pažeidimo, laiku suteikiant reikiamą pagalbą arba konsultuojant. Šį svarbų mokyklos bendruomenės bendradarbiavimo aspektą taip pat įvardino Kairienė (2023).

Sekančiu interviu klausimu buvo siekiama išsiaiškinti, su kokiais bendradarbiavimo iššūkiais susiduria socialiniai pedagogai mokykloje siekiant užtikrinti vaiko teises. Visi informantai nurodė, jog bendradarbiavimas nėra pakankamas. Remiantis informantų patiekta informacija, išskirti du aspektai (žr. 11 pav. ir 2 priedo 7 lentelę).

11 pav. Tarpinstitucinio bei mokyklos bendruomenės bendradarbiavimo iššūkiai vaiko teisių užtikrinimo klausimais.

Tyrimo dalyviai nurodė, jog informacijos trūkumas neužtikrina efektyvios pagalbos vaikui teikimo: SP1 „*Pasigendame dažnai informacijos apie globojamus vaikus arba globos nutraukimo [...]“*; SP4 „*Negauname informacijos iš vaiko teisių, iš mūsų reikalauja daug, o dar daugiau kaltina, kad nieko nedarome, [...] informacija reikalinga suteikiant pagalbą vaikui“*; SP5 „*[...] ir vaiko teisių specialistai vangiai bendradarbiauja, [...] nesinori net jiems nieko pranešinėti, nes sulaukiame akmenų į savo daržą, o į mūsų prašymus dėl informacijos dalinimosi nereaguojama dažniausiai“*; SP7 „*Pasitaiko tokių atvejų, kai [...] su vaiko teisių atstovais santykio neturime, gauname daug pretenzijų, bet nesulaukiame mums reikalingų duomenų, ypač apie globojamus vaikus“*. Socialiniai pedagogai įvardina, kad daugiausiai informacijos trūksta apie globojamus vaikus arba kai globa būna nutraukta, dėl šios informacijos trūkumo pasitaiko nesusipratimų mokyklose. Interviu metu pastebėta, jog ne visi informantai žino kur gali kreiptis dėl šios informacijos patikslinimo, nežino kas turi ją pateikti, ar turi pateikti visai. Taip pat tyrimo dalyviai nurodė, jog kai jų yra prašoma pateikti informaciją apie mokinius, jie prašoma informaciją pateikia, o patys prašydami suteikti informaciją, iš VVTAIT gauna ne reikiamus atsakymus, o priekaištus, dėl ko kyla bendradarbiavimo iššūkių.

Kaip dar vieną bendradarbiavimo iššūkį, socialiniai pedagogai įvardino, kad vaiko atstovų pagal įstatymą neįsitraukimas sprendžiant problemas neužtikrina vaiko geriausių interesų: SP2 „*[...] nebendradarbiauja tėvai, kurių vaikams ir jiems patiems reikalinga pagalba, [...] didžiulis pasipriešinimas“*; SP3 „*Pagrindė tėvai nebendradarbiauja su mumis, kiek žinau ir kitais specialistais, pagalbos vaikui reikia dabar, tačiau siūloma pagalba ignoruojama“*; SP5 „*Sudėtingas bendradarbiavimas su mokinių tėvais, kuriems jau taikoma atvejo vadyba, [...] nebendradarbiauja su*

mumis ir kitais specialistais“; SP6 „[...] nebendradarbiauja tėvai, kai reikalinga pagalba vaikui čia ir dabar [...]“; SP7 „Sunku padėti vaikui, kai tėvai atsisako bendradarbiauti su mokykla, [...] priimti siūloma, tuo labiau nemokamą, pagalbą“. Tyrimo dalyviai jau anksčiau yra įvardinę, kad mokyklose kyla sunkumų su vaikų atstovais pagal įstatymą, tačiau šiuo bendradarbiavimo aspektu, svarbu pažymėti tai, jog susiduriant su šia problema, socialiniai pedagogai susiduria su vaiko teisių apsaugos užtikrinimu mokyklose, kadangi mokykla negali suteikti reikiamą pagalbą vaikui, kai jo atstovai pagal įstatymą nesutinka su siūloma pagalba, nėra linkę bendradarbiauti su mokyklos specialistais. Tai patvirtina ir Baraldsnes ir Vaškienė (2014), nurodant, jog neigiamas požiūris, bendradarbiavimo nebuvimas bei neigiamas požiūris sprendžiant su vaikais susijusias problemas, turi neigiamą poveikį teikiant vaikui socialinę bei pedagoginę pagalbą.

Apibendrinant informantų patiektą informaciją tarpinstitucinio bei mokyklos bendruomenės bendradarbiavimo klausimais, galima teigti, jog nepaisant įvardinamos bendradarbiavimo svarbos vaiko teisių apsaugos užtikrinime, susiduriama su iššūkiais, dėl kurių kyla sunkumų įgyvendinant vaiko teisių apsaugą mokyklose. Socialiniai pedagogai taip pat gauna pastabų iš kitų institucijų, kurios nėra aiškiai apibrėžiamos, taip pat nėra išgryninta, kas ir kokia informacija turi disponuoti vaikų globos klausimais.

Interviu metu taip pat buvo siekiama išsiaiškinti socialinių pedagogų požiūrį į vaiko teisių apsaugą mokykloje. Informantai pateikė skirtingas nuomones dėl mokyklų dalyvavimo užtikrinant vaiko teisių apsaugą, remiantis gautais duomenimis išskirtos dvi kategorijos (žr. 12 pav. ir 2 priedo 8 lentelę).

12 pav. Socialinių pedagogų požiūris į vaiko teisių apsaugą mokykloje.

Visų pirma, ne visi tyrimo dalyviai įvardino, jog mokykla tinkamai dalyvauja užtikrinant vaiko teisių apsaugą, tačiau pagal informantų pateiktus duomenis, jog siekiant užtikrinti tinkamą vaiko teisių apsaugą mokykloje, yra organizuojami VGK posėdžiai: SP1 „[...]aš pati esu vaiko gerovės komisijos pirmininkė, tai jeigu kažkoks toks atvejis, tai mes visada iškart susirenkame, pasikviečiame administraciją [...]“; SP2 „Vėliau jeigu nepadeda tai padarome VGK posėdį, čia jau kaip mes sakome

yra paskutinė stotelė“; SP3 „Dažniausiai neskubame kreiptis, sprendžiame situaciją mokyklos viduje, kviečiame tėvus, organizuojame V GK“; SP4 „Organizuojame vaiko gerovės komisijos posėdžius arba tiesiog tėvų susirinkimą, dėl to aš galvoju, kad mes gerai dirbame [...]“; SP7 „[...] organizuojame vaiko gerovės komisijos posėdžius, kai negalime tiesiog valdyti situacijos“. Tyrimo metu pastebėta, jog V GK posėdžių organizavimą, socialiniai pedagogai įvardina kaip vieną iš kraštutinių priemonių, kuomet mokykla išnaudoja visas kitas priemones, kuriomis būtų sprendžiami kylantys sunkumai. V GK posėdžiai mokyklose organizuojami dėl skirtingų priežasčių, tokių kaip destruktivus vaikų elgesys, žalingų medžiagų vartojimas, mokyklos nelankymo problema, bei kt. V GK posėdžiuose kviečiama dalyvauti mokyklos administracija, tačiau pasak tyrimo dalyvių ne visais atvejais yra tam poreikis.

Sekantį aspektą, kaip tinkamą mokyklos dalyvavimą užtikrinant vaiko teisių apsaugą, informantai įvardino laiku atpažįstamus galimus vaiko teisių pažeidimus: SP2 „[...] susitarę su mokytojais, stebime vaiką, kad laiku suteikti jam pagalbą“; SP3 „Kai tik pastebiu, kad su vaiku kažkas negerai, kalbuosi su mokytojais, [...] kalbu su pačiu vaiku“; SP4 „Ateina pas mane vaikai ir patys papasakoja kas vyksta klasėse, tada imuosi atitinkamų priemonių, kad suvaldyti situaciją“. Tyrimo dalyviai nurodo, kad vyksta nuolatinis stebėjimas, tam yra pasitelkiami klasės vadovai, kiti mokytojai ar net kartais vaikai. Socialiniai pedagogai patys budi pertraukų metu, kada stebi mokyklos aplinką arba konkrečius vaikus, dėl kurių kyla nerimas, kalbasi su mokytojais, tuomet dažnu atveju organizuojami individualūs pokalbiai su vaikais, siekiant įvardinti problemą. Dėl šių dviejų aspektų, informantai mano, jog mokyklos tinkamai dalyvauja vaiko teisių apsaugos sistemoje.

Interviu metu, tyrimo dalyviai išreiškė susirūpinimą, jog mokyklos patiria sunkumų dalyvaudamos vaiko teisių apsaugos užtikrinime. Pagrindinį aspektą, dėl ko kyla šie sunkumai, informantai nurodė specialistų, teikiančių vaikams pagalbą, trūkumą: SP2 „Mokykloje trūksta psichologo, mokytojo padėjėjo, [...] poreikis didelis, o pagalbos pasiūlyti negalime“; SP3 „[...] didelė specialistų kaita, neturime tokiam vaikų skaičiui psichologo, kad visi galėtų pasinaudoti pagalba“; SP4 „Esu viena, turiu vaikams būti ir psichologė ir socialinė pedagogė ir pan., [...] jau senokai taip dirbu“; SP6 „Neprisimenu, kada galėjome patenkinti visų vaikų pagalbos poreikį, labai trūksta kompetentingų specialistų“; SP7 „[...] trūksta logopedo, psichologo, mokytojų padėjėjų [...]. Dėl specialistų mokyklose trūkumo, vaikai ne visada laiku sulaukia reikiamos pagalbos arba būna konsultuojami kitų specialistų, kurie ne visada turi reikiamas kompetencijas, kad galėtų suteikti vaikams efektyvią pagalbą arba konsultacijas. Nors Vilniaus rajono mokyklos nėra didelės, lyginant su Vilniaus miesto mokyklomis, tačiau pagalbos poreikis vaikams yra didelis. Specialistai interviu metu pastebėjo, jog per pastaruosius

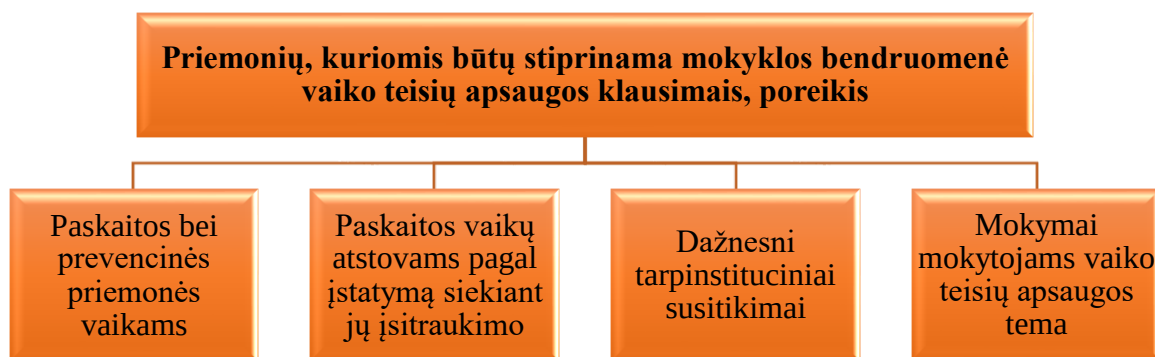
metus ženkliai padidėjo vaikų, turinčių specialiųjų poreikių, skaičius ir jis vis kyla, todėl lyginant su ankstesniais metais, specialistų trūkumo problema tapo itin aktuali.

Sekanti problema, kuri pastebima tyrimo dalyvių ir pasak jų tai sudaro barjerą užtikrinant vaiko teises mokykloje, tai mokytojų kompetencijų trūkumas dirbant su vaikais: SP1 „*Ne visi turi pašaukimą, kai kuriems „specialistams“ čia tikrai nėra vieta*“; SP5 „*[...] mokytojai, ypatingai senų pažiūrų, nelabai ir supranta, kad tos vaiko teisės, ne taip turi viskas vykti*“; SP6 „*Yra problema ta, kad aš jų neprileisčiau prie vaikų visai*“. Socialiniai pedagogai nurodė, kad mokytojai dažnai nepagarbiai kalba su vaikais, nesugeba padėti vaikams, juos diskriminuoja. Ši problema taip pat yra įvardinama KĮ veiklos ataskaitose. Pastebėta, jog interviu metu, ne visi tyrimo dalyviai buvo linkę apie tai kalbėti tiesiogiai, dalis nepanoro kalbėti apie šią problemą, nurodydami, jog negali kritikuoti savo kolegų.

Pagal patiektus informantų duomenis interviu metu, išskirtas dar vienas aspektas, kuris įvardintas kaip sunkumas, siekiant užtikrinti vaiko teisių apsaugą mokykloje – gaunamos pastabos dėl netinkamai užtikrinamų vaiko teisių mokykloje: SP3 „*Sulaukiu posėdžių metu pasakymų, ką padarė mokykla, kodėl nepadarė to ar ano, o kai paprašau patarimų ar konsultacijų, tokie mano kaip pedagogo poreikiai lieka nepaisomi*“; SP5 „*Dažniausiai girdimas priekaištas – ką mokykla padarė, kad gerėtų situaciją? Nėra malonu, kai dedama tiek pastangų ir bandoma suteikti pagalbą čia ir dabar, bet viskas ko sulauki, tai priekaištai*“; SP7 „*Priekaištų būna daug, o realios pagalbos ne, [...] reikia stiprinti informacijos dalinimąsi ir supratimą, kas už ką atsakingas, [...] pastabų sulaukiama tikrai dažnai*“. Mokyklos kritikuojamos, dažniausiai iš VVTAIT pusės, jog imasi netinkamų arba neefektyvių priemonių siekiant užtikrinti vaiko teises, socialiniai pedagogai tai įvardina kaip priekaištus. Remiantis tyrimo metu gautais duomenimis, specialistai netenka motyvacijos spręsti su vaikais susijusius klausimus, kadangi nėra gilinami į jų darbą, nors kaip patys interviu dalyviai įvardina, jog iš mokyklos pusės yra daroma daugiau nei turėtų būti padaryta. Interviu metu kalbant apie gaunamus priekaištus, informantams užduotas tikslinamasis klausimas, ar apie tai buvo diskutuojama su mokyklos administracija arba VVTAIT, tačiau pastebėta, jog informantai nėra linkę spręsti šios situacijos, renkasi ginamąją poziciją be konkrečių argumentų. Problemos aktualumas pasižymi tuo, jog neigiamas santykis tarp institucijų daro tiesioginį poveikį vaiko teisių užtikrinimui. Suaugę asmenys palieka vaiko interesus nuošalyje, nutolsta nuo vaiko teisių apsaugos sistemos tikslų. Pagal pateiktus tyrimo dalyvių duomenis, kyla abejonių dėl pačių socialinių pedagogų turimų kompetencijų gebant užtikrinti vaiko teises mokyklose, nes nėra imamasi konkrečių veiksmų, kurie padėtų tarpinstituciniu lygmeniu spręsti nesutarimus ir užtikrinti, jog mokyklos galėtų tinkamai dalyvauti vaiko teisių apsaugos sistemoje.

Apibendrinant gautą informaciją, galima teigti, jog bendrojo ugdymo mokyklos tik iš dalies tinkamai dalyvauja vaiko teisių apsaugos sistemoje, kadangi išryškėja, kad mokyklose trūksta specialistų, kurie teiktų pagalbą vaikams, siekiant jų teisių įgyvendinimo. Taip pat svarbu atkreipti dėmesį, jog mokytojams trūksta kompetencijų darbui su vaikais, tai pasireiškia netinkamu elgesiu vaikų atžvilgiu, negebėjimu atpažinti galimus vaiko teisių pažeidimus. Vaiko teisių apsauga mokykloje negali būti tinkamai įgyvendinama, nes tyrimo metu buvo išvelgta, jog socialiniai pedagogai įvardindami, jog gauna pastabas iš kitų institucijų, dažniausiai iš VVTAIT, priima pastabas asmeniškai, kyla nesutarimų su kitais specialistais, o vaiko interesai lieka nuošalyje, nutolstama nuo pagrindinio, vaiko teisių įgyvendinimo, tikslo.

Paskutiniu klausimų gairių bloku, su tyrimo dalyviais diskutuota apie mokyklos bendruomenės stiprinimo poreikį, įgyvendinant vaiko teisių apsaugą. Interviu metu, informantai įvardino priemones, kuriomis reikėtų stiprinti mokyklos bendruomenę, kad vaiko teisių įgyvendinimas mokykloje taptų efektyvesnis (žr. 13 pav. ir 2 priedo 9 lentelę).

13 pav. Mokyklos bendruomenės stiprinimo poreikis įgyvendinant vaiko teises mokykloje.

Paskutiniu klausimų gairių bloku, su tyrimo dalyviais diskutuota apie mokyklos bendruomenės stiprinimo poreikį, įgyvendinant vaiko teisių apsaugą. Interviu metu, informantai įvardino priemones, kuriomis reikėtų stiprinti mokyklos bendruomenę, kad vaiko teisių įgyvendinimas mokykloje taptų efektyvesnis.

Socialiniai pedagogai išsakė paskaitų bei prevencinių priemonių poreikį vaikams: SP1 „*Vaikams žymiai įdomiau, kai atvyksta kiti specialistai ir praveda pamokėles arba kai reikia kur nors vykti, tai yra efektyviau, net viena socialinė pedagogė pasakojanti tą patį kiekvienais metais*“; SP3 „*Norisi, kad atvyktų į mokyklą pareigūnai ar medikai ir papasakotų vaikams apie jų elgesio pasekmes, galbūt tada bus norimi rezultatai*“; SP4 „*Pasiteisino išvykimai su vaikais į policiją, manau reikia susitikimų ir su kitais specialistais pagal kylančias problemas, [...] vaikai per pažintines programas labiau įsisavina tai,*

kas norima jiems pasakyti“. Anot informantų, pasitelkus šią priemonę, dalyvaujant specialistams iš skirtingų sferų, o ne mokyklos socialiniam pedagogui, vaikai aktyviau įsitrauktų į veiklas, dalyvautų susitikimuose, todėl tikėtina, jog reikalinga informacija pasieks vaikus, o vaikai gautą informaciją įsisavins.

Informantai taip pat įvardino, jog mato poreikį, kad vaikų atstovams pagal įstatymą būtų organizuojamos paskaitos, siekiant aktyvesnio jų įsitraukimo: SP1 „*Atrodo tėvų reikia maldauti, kad jie ateitų pasikabėti, įsitrauktų į procesą, [...] reikia juos stiprinti, tai gali būti ir paskaitos [...]*“; SP2 „*Tėvai turi suprasti, ko iš jų norima, todėl kursai jiems, būtų naudingi ir prasmingi*“; SP3 „*[...] tėvams apie jų atsakomybes irgi būtų svarbu priminti, dalyvavimas turėtų būti privalomas*“; SP4 „*Tikrai žinau gerų specialistų, kurie sutiktų tėvams praveisti pozityvios tėvystės kursus, jie yra naudingi visiems, [...] dar svarbu padėti jiems suprasti, kad vaikai tai jų atsakomybė taip pat, o bendradarbiauti su mumis reikia*“. Tyrimo metu, informantai ne kartą akcentavo, jog trūksta vaikų atstovų pagal įstatymą įsitraukimo ir bendradarbiavimo vaikų klausimais, todėl specialistai išreiškia poreikį, jog ugdymo įstaigose būtų sudaryta galimybė, vaikų atstovams pagal įstatymą, dalyvauti paskaitose, kurių metu būtų kalbama apie tėvų pareigas bei atsakomybes vaikų atžvilgiu, būtų skatinamas bendradarbiavimas su ugdymo įstaigomis.

Dažnesni tarpinstituciniai susitikimai – dar vienas interviu metu išryškėjęs aspektas: SP1 „*Yra poreikis susitikti su vaiko teisėmis, kad išsiginčioti, ką mes kaip mokykla darome, kad sulauktume mažiau kaltinimų*“; SP2 „*[...] labai reikia stiprinti bendradarbiavimą, geriausiai būtų susitikti ir pasikalbėti, ko konkrečiai yra tikimasi iš mūsų, kai mes padarome viską*“; SP6 „*Nuotoliniai posėdžiai neveiksmingi, reikia akis į akį susitikti, [...] ir viską protokoluoti, kad nebūtų sumaišties, kad kažkas kažko nesakė*“. Šių susitikimų metu, mokyklos bendruomenė, kartu su kitų institucijų specialistais galėtų, pagal pasirinktas temas, diskusijų metu išsiginčioti, kokia informacija turi būti perduodama, peržvelgti reagavimo į galimus vaiko teisių pažeidimus algoritmus ir pan. Informantai atsakant į ankstesnius klausimus taip pat buvo pažymėję bendradarbiavimo svarbą užtikrinant vaiko teisių apsaugą mokyklose.

Socialiniai pedagogai nurodė, jog yra poreikis mokymų, skirtų mokytojams, vaiko teisių apsaugos tema: SP2 „*Poreikis visada yra, žinias atnaujinti arba įgyti naujas prasminga mūsų darbe, mokytojai taip pat to tikisi, [...] ne visi žino, kokios yra tos vaikų teisės*“; SP3 „*[...] reikia būtinai ir reguliariai, [...] pastebiu, kad kai kurie mokytojai nuslepia informaciją, nes nežino kas bus toliau [...]*“; SP4 „*Pasižiūrėjus kas vyksta pastaruoju metu, būtina visiems, [...] yra tokių atvejų, kuomet žmonės visai nesupranta, kas yra vaikas*“; SP6 „*Gal ne visi norėtų, gal ne visiems atrodo, kad reikia, bet poreikis tikrai*

yra, jis akivaizdus“. Atsižvelgiant į specialistų pateiktą informaciją, matyti, jog ši priemonė yra itin aktuali. Svarbu yra tai, jog mokytojai, kurie tiesiogiai dirba su vaikais, mokėtų atpažinti galimą vaiko teisių pažeidimą bei žinotų, kurių veiksmų, numatytų įstatymuose, privalo imtis. Vienas iš tyrimo dalyvių nurodė, jog SP1 „[...] jeigu tavyje nėra, tai tu gali eiti kur nori, nors į dešimt kursų, tau tai nepadės“, tai parodo, jog patys socialiniai pedagogai pastebi, kad mokykloje dirbantiems asmenims trūksta įgūdžių ir kompetencijų. Tyrimo dalyvių pateiktos išvalgos pagrindžia KĮ atskaitoje (2023) įvardintą aspektą, jog mokytojams trūksta kompetencijų bei žinių dirbant su vaikais.

Apibendrinant galima teigti, jog tyrimo metu išryškėjo poreikis stiprinti visą mokyklos bendruomenę, siekiant efektyvaus vaiko teisių apsaugos įgyvendinimo, nes duomenų analizės metu buvo pastebėtos spragos, kurios trukdo tinkamai įgyvendinti vaiko teises. Tyrimo dalyviai įvardino paskaitų bei prevencinių priemonių poreikį vaikams, paskaitų vaikų atstovams pagal įstatymą siekiant jų įsitraukimo, išryškėjo dažnesnių tarpinstitucinių susitikimų poreikis bei mokymų mokytojams poreikį vaiko teisių apsaugos tema. Tikimasi, jog šios priemonės padės gerinti mokyklos vaidmenį vaiko teisių apsaugos sistemoje.

DISKUSIJA

Tyrimas atliktas siekiant išsiaiškinti Vilniaus rajono savivaldybės bendrojo ugdymo mokyklų vaidmenį vaiko teisių apsaugos sistemoje, pasitelkiant socialinių pedagogų požiūrį. Tyrimo metu su informantais aptartos priemonės, kuriomis siekiama vaiko teisių įgyvendinimo, aptartos problemos, su kuriomis susiduria socialiniai pedagogai darbo praktikoje.

Informantai tyrimo metu dalinasi patirtimis ir kylančiais sunkumais įgyvendinant vaiko teises mokyklose, įvardintos problemos tokios kaip:

- Vaikų atstovų bendradarbiavimo problema;
- Vaikų psichoaktyvių medžiagų vartojimas;
- Specialistų trūkumas;
- Tarpinstitucinio bendradarbiavimo problema;
- Mokytojų kompetencijų trūkumas;
- Prastu vaikų mokyklos lankymu.

Pastebėta, jog panašios problemos įvardinamos KĮ veiklos ataskaitose, dėl specialistų, dirbančių su vaikais, kompetencijos keliamus klausimus akcentavo ir Žalimienė ir kt. (2020)

Interviu metu, informantai kritikavo VVTAĮT, dalinosi, jog patiria spaudimą bei sulaukia pasikartojančių pastabų dėl galimai netinkamų mokyklos veiksmų įgyvendinant vaiko teisių apsaugą. Tačiau patiems tyrimo dalyviams buvo sunku įvardinti konkrečias priemones, kuriomis yra siekiama vaiko teisių įgyvendinimo. Informantai dažnai keitė savo nuomonę, interviu pradžioje įvardindavo, jog mokykla geba identifikuoti galimus vaiko teisių pažeidimus, vyksta nuolatinis bendradarbiavimas, tačiau interviu įpusėjus nuomonės keitėsi ir buvo įvardinama vis daugiau problemų su kuriomis yra susiduriama.

Dalis tyrimo dalyvių, interviu metu informacijos ieškojo dokumentuose, kad galėtų tiksliai įvardinti, kokios yra jų funkcijos. Daroma prielaida, jog taip buvo dėl kalbos barjero, nes ne visų tyrimo dalyvių gimtoji kalba – lietuvių. Tyrėja interviu metu turėjo performuluoti klausimus, užduoti daugiau tikslinamųjų klausimų, siekiant įsitikinti ar informantai tikrai suprato ką užduotu klausimu norima pasakyti. Kai kurie atsakymai buvo pateikiami rusų bei lenkų kalbomis.

Keli tyrimo dalyviai įvardino, kad siekia kuo mažiau perduoti informacijos kitoms institucijoms, nes miesteliuose yra daug pažįstamų tėvų, su kuriais palaikomi draugiški santykiai, todėl nenorima šeimoms sudaryti nemalonumų. Informacijos perdavimas už vaiko teisių apsaugą atsakingoms institucijoms laikomas problemos sudarymu. Dar vienas aspektas, kuris buvo įvardintas interviu metu, jog socialiniai pedagogai pastebėję rūkančius vaikus, kalbasi su jais ir prašo, kad tai darytų toliau nuo

mokyklos, kadangi tai bus ne socialinio pedagogo, o tėvų atsakomybė. Tai parodo, jog specialistai nesivadovauja mokyklos tvarkos aprašais bei įstatymais, konkrečiai VTAPI 35 straipsniu (2024).

Dalis informantų tyrimo metu buvo linkę kaltinti institucijas, mokytojus, vaikų atstovus pagal įstatymą, nurodydami, jog parengta netinkama įstatyminė bazė, ją reikia keisti. Tyrimo dalyviai teiravosi ar tikrai visa informacija bus pateikiama išlaikant jų anonimiškumą, gavę patvirtiną toliau pateikdami pavyzdžius apie pagalbą vaikui nepagarbiai kalbėjo apie tam tikrus atvejus bei šeimas, toks specialistų elgesys yra nekorektiškas, pažeidžiantis etikos normas. Atsižvelgiant į tai, manoma, jog patys socialiniai pedagogai neturi pakankamai kompetencijų darbui su vaikais, kadangi nuo šių specialistų taip pat priklauso vaikų saugumas mokykloje. Palanki aplinka yra svarbi vaiko visapusiškam išitraukimui, jo savijautai mokykloje, tą nurodo ir Trakšėlys ir Martišauskienė (2016) bei Catherine ir kt. (2006).

Interviu metu, informantams pateikus klausimą apie vaiko teisių įgyvendinimą mokykloje, tyrėja iškart sulaukė priešiškos reakcijos bei pasakymų, jog visų pirma vaikai turi žinoti savo pareigas. Toks informantų požiūris parodo, jog į vaiką nėra žvelgiama su pagarba. Pasak Kairienės (2023), suaugusių asmenų tikslas yra tinkamas vaiko ugdymas, kurio metu vaikas būtų supažindintas ne tik su teisėmis, bet ir pareigomis, tyrimo metu to buvo pasigęsta, kadangi šiuolaikiniame pasaulyje naudojami primityvūs būdai vaiku supažindinti su jų teisėmis bei pareigomis. Po interviu, su dalimi informantų buvo diskutuojama ir teikiami siūlymai, kaip informatyviai ir dominančiai patiekti vaikams norimą informaciją, kad ji būtų įsisavinta. Gauti atsakymai tyrėjos nenudžiugino, kadangi į tai buvo žvelgiama skeptiškai, manoma, jog tai nebus efektyvu bei bus nenumatyti išlaidų.

Tyrėjos nuomone bei remiantis Žadeikaite, Gulbinu (2014), socialinis pedagogas yra tas asmuo, kuris turi skatinti vaikų dalyvavimą pasitelkiant įvairias kūrybines priemones. Taip pat socialinis pedagogas turi būti tas asmuo, pas kurį esant poreikiui vaikas gali kreiptis konsultacijų ar pagalbos, socialinis pedagogas atsakingas už prevencinių priemonių įgyvendinimą mokykloje.

Apibendrinus tyrimo metu gautą informaciją daroma išvada, jog bendrojo mokyklos vaidmuo vaiko teisių apsaugos sistemoje yra nepakankamas. Susiduriama su įvairiomis problemomis, kurias tampa sudėtinga spręsti dėl nepakankamų mokyklos bendruomenės žinių apie vaiko teises bei jų įgyvendinimą, pasigendama efektyvaus mokyklos bendruomenės bei tarpinstitucinio bendradarbiavimo. Svarbu, kad mokyklos imtųsi priemonių, kuriomis būtų tobulinamos mokytojų kompetencijos, vengti kaltinimų, o ieškoti sprendimo būdų, kaip tinkamai įgyvendinti vaiko teises ugdymo įstaigose.

IŠVADOS

1. Apžvelgus vaiko bei vaiko teisių apsaugos sampratą, pastebėta, jog ji kito lygiagrečiai kintant vaiko teisiniam statusui. Vaikas pradėtas suprasti kaip atskiras subjektas, turintis savo teises bei asmuo iki 18 metų. Vaiko teisių apsauga yra nuolat besivystanti sritis dėl kintančio supratimo apie vaiko socialinę bei psichologinę raidą, kuri turi didelę reikšmę vaiko ugdymo procese, siekiant suvokti vaiko raidos socialinius bei psichologinius aspektus, nuo ankstyvos vaikystės. Bendrojo ugdymo mokykloje taip pat yra skatinamas vaiko teisių įgyvendinimas bei vaiko poreikių tenkinimas. Kuriant mokyklos aplinką, kuriama ir pagarba vaikui, padedama vaikui suprasti jo teises, skatinimas įgalinimas sprendžiant su jo gerove bei ateitimi susijusius klausimus.
2. Lietuvoje, vaiko teisių apsaugos sistemoje, pastebimas pokytis ratifikavus VTK ir VTAPI, kurie nustatė teisinę bei institucinę bazę, kurios pagalba užtikrinamas vaiko gerbimas ir saugus jų vystymasis. Įstatyminėje bazėje aiškiai apibrėžiamas vaiko teisių suvokimas bei atsakingos institucijos, kurios siekia šių teisių įgyvendinimo. Lietuvos vaiko teisių apsaugos sistema yra kompleksiška, apimanti institucijas valstybės, savivaldybių lygmenimis, įtraukiant nevyriausybines organizacijas. Visos vaiko teisių apsaugos sistemoje esančios institucijos, taip pat ir bendrojo ugdymo mokyklos, sąveikaudamos tarpusavyje siekia efektyviai įgyvendinti vaiko teisių apsaugą, pasitelkdamos įvairias priemones, bei pasidalindamos funkcijomis. Išnagrinėjus tarptautinius ir nacionalinius teisės aktus, galima teigti, jog reglamentuojama vaiko teisių apsauga yra orientuota tiek į vaiką, tiek į šeimą. Vaiko teisių apsaugos sistema yra daugialypė, kur tarpusavyje bendradarbiaujančios, savo funkcijas ir atsakomybes turinčios institucijos ir įstaigos, siekia bendro tikslo – vaiko teisių bei teisėtų interesų užtikrinimo.
3. Vaiko teisių apsaugos sistema yra daugialypė, kur tarpusavyje bendradarbiaujančios, savo funkcijas ir atsakomybes turinčios institucijos ir įstaigos, siekia bendro tikslo – vaiko teisių bei teisėtų interesų užtikrinimo. Visos, vaiko teisių apsaugos sistemoje esančios institucijos, įstaigos ir organizacijos yra pasidalinusios atsakomybes ir funkcijas. Lietuvos švietimo sistema apima įvairias švietimo sritis ir funkcijas, grindžiama tarpinstituciniu bendradarbiavimu. Švietimo vizija numato, jog kiekvienam vaikui būtų sudarytos sąlygos kiekvienam vaikui sudarant galimybę ugdytis visapusiškai, plėtoti švietimo sistemą. Mokykla yra ta socialinė aplinka, kurioje vaikas praleidžia didžiąją laiko dalį, todėl svarbu užtikrinti vaiko saugumą ir gerovę, įskaitant fizinį ir psichologinį saugumą, bei mažinti socialinius rizikos veiksnius, kurie gali suteikti vaikui neigiamą žalą. Nepaisant švietimo vizijos, ugdymo įstaigose susiduriama su įvairiomis problemomis, kurios daro tiesioginę įtaką vaiko teisių bei teisėtų interesų užtikrinimui. Todėl

atlikus vaiko teisių apsaugos institucinės sistemos Lietuvoje analizę, daroma išvada, jog nepaisant institucijų atliekamų funkcijų ir bendradarbiavimo, vis dar susiduriama su iššūkiais, kurie daro tiesioginę neigiamą įtaką vaikui, jo interesų bei poreikių užtikrinimui.

4. Atlikus tyrimą atskleidžiant Vilniaus rajono bendrojo ugdymo mokyklų vaidmenį vaiko teisių apsaugos sistemoje, socialinių pedagogų požiūriu, išryškėjo, kad:
 - mokyklose vaikai nėra tinkamai supažindinami su turimomis teisėmis bei pareigomis, trūksta informacijos šaltinių, pasak informantų, vaikams nėra įdomi primityviais būdais perduodama informacija, todėl matomas poreikis, kad informacija būtų perduodama pasitelkiant kitokius pristatymo būdus. Mokyklose pastebima pagrindinių VTK principų įgyvendinimo problema, kuri yra susijusi su resursų trūkumu;
 - mokyklose susiduriama su tėvų pasipriešinimu, siekiant teikti pagalbą vaikui, patyčiomis tarp vaikų, žalingu vaikų psichoaktyvių medžiagų vartojimu, prastu vaikų mokyklos lankomumu. Dažniausiai kylančius sunkumus bandoma spręsti mokyklos viduje, informacijos neperteikiant atsakingoms institucijoms.
 - bendrojo ugdymo mokyklose susiduriama su bendradarbiavimo iššūkiais, dėl kurių kyla sunkumų įgyvendinant vaiko teisių apsaugą. Socialiniai pedagogai gauna pastabas iš kitų institucijų, kurios nėra aiškiai apibrėžiamos, nėra išgrynina, kas ir kokia informacija turi disponuoti;
 - bendrojo ugdymo mokyklos tik iš dalies tinkamai dalyvauja vaiko teisių apsaugos sistemoje, kadangi išryškėja, kad mokyklose trūksta specialistų, kurie teiktų pagalbą vaikams, siekiant jų teisių įgyvendinimo. Mokytojams trūksta kompetencijų (funkcinių, bendrųjų, profesinių) dirbant su vaikais, dėl ko visa reikiama informacija nėra perduodama atsakingoms institucijoms bei susiduriama su kitais sunkumais. Dažnai pasikartojantys nesutarimai su VVTAIT daro neigiamą poveikį vaiko teisių užtikrinimui, kadangi vaiko interesai lieka nuošalyje, nutolstama nuo pagrindinio, vaiko teisių apsaugos įgyvendinimo, tikslo;
 - tyrimo metu išryškėjo poreikis stiprinti visą mokyklos bendruomenę, siekiant efektyvaus vaiko teisių apsaugos įgyvendinimo. Socialiniai pedagogai tyrimo metu įvardino priemones, kuriomis būtų gerinamas mokyklos vaidmuo vaiko teisių apsaugos sistemoje (prevencinių priemonių poreikis vaikams, paskaitos vaikų atstovams pagal įstatymą siekiant jų įsitraukimo, dažnesni tarpinstituciniai susitikimai, mokymai mokytojams vaiko teisių apsaugos tema).

REKOMENDACIJOS

1. LR Švietimo ir mokslo ministerijai:

- Atlikti reguliarius tyrimus bei analizes, siekiant įvertinti bendrojo ugdymo mokyklose vaiko teisių įgyvendinimą bei pagal gautus duomenis skatinti pedagoginį švietimą organizuojant kursus bei seminarus, vaiko teisių tema.

2. Vilniaus rajono savivaldybės administracijai:

- Stiprinti bendradarbiavimą tarp bendrojo ugdymo mokyklų bei VVTAĮT, plėtojant bendradarbiavimo ir informacijos perdavimo mechanizmą, kuriuo būtų siekiama efektyviau spręsti galimų vaiko teisių pažeidimų problemas;
- Skatinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą, reguliariai organizuoti mokyklų ir VVTAĮT susitikimus, kurių metu būtų dalinamasi patirtimis, ieškomi būdai sprendžiant bendradarbiavimo problemą;
- Organizuoti kūrybiškas prevencines programas mokiniams, kurios būtų skirtos mažinti patyčių, psichoaktyvių medžiagų vartojimo bei kitas problemas, skatinant vaikų sąmoningumą. Tai gali būti edukaciniai projektai, kurių tikslas – saugios aplinkos mokykloje kūrimas.

3. Bendrojo ugdymo mokyklai:

- Stiprinti vaiko teisių supratimą mokykloje pasitelkiant įvairias kūrybines ir interaktyvias programas, kurios būtų skirtos vaikams susipažinti su jų teisėmis, pavyzdžiui: vaiko teises iliustruojantys komiksai, žaidimai, vaidinimai, iliustruotos užduotėlės, taip pat skatinti diskusijas klasėse šia tema;
- Organizuoti mokymus, seminarus bei kitas mokymo programas mokyklos bendruomenei, siekiant gerinti jų žinias bei gebėjimus atpažinti bei tinkamai reaguoti į galimus vaiko teisių pažeidimus.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Aries, P. (2020). Centuries of childhood. In Toward a sociology of education. *Routledge*. Prieiga per internetą:
<https://api.taylorfrancis.com/content/chapters/edit/download?identifierName=doi&identifierValue=10.4324/9780429339530-4&type=chapterpdf>
2. Astrauskienė, A., Šidlauskienė, A., Pabedinskienė, R., Bernackienė, D. & Alsytė-Gogelienė, J. (2021). Vaiko dalyvavimas: sveikatos apsauga ir teisė priimti sprendimus. *Sveikatos mokslai*, 31(2), 189-194. Prieiga per internetą:
<https://scholar.archive.org/work/czwptcdwfvfc5izdshuusqg6fq/access/wayback/https://sm-hs.eu/wp-content/uploads/2021/04/2021-SM2Internetui-189-194.pdf>
3. Awang, M. M., Snape, D.-J., & Barber, T. (2019). A Systematic Review of Theoretical Foundations for Pedagogical Strategies to Promote Positive Behavior. *New Educational Review*, 58, 133–143. Prieiga per internetą: <https://doi-org.skaitykla.mruni.eu/10.15804/ner.19.58.4.10>
4. Baraldsnes, D., & Vaškienė, A. (2013). Socialinio Pedagogo Iššūkiai Organizuojant Ir Teikiant Socialinę-Pedagginę Pagalbą Mokiniam Mokykloje. *Bridges / Tiltai*, 62(1), 199–210.
5. Bronfenbrenner, U. (1979). The ecology of human development: Experiments by nature and design. *Harvard*. Prieiga per internetą:
[https://books.google.com/books?hl=lt&lr=&id=OCmbzWka6xUC&oi=fnd&pg=PA3&dq=4.%09Bronfenbrenner,+U.+\(1979\).+The+ecology+of+human+development:+Experiments+by+nature+and+design.+Harvard+university+press&ots=yAKZM5QTf9&sig=1ZbB2ZdVvLr_r0A782B_w3TypIk](https://books.google.com/books?hl=lt&lr=&id=OCmbzWka6xUC&oi=fnd&pg=PA3&dq=4.%09Bronfenbrenner,+U.+(1979).+The+ecology+of+human+development:+Experiments+by+nature+and+design.+Harvard+university+press&ots=yAKZM5QTf9&sig=1ZbB2ZdVvLr_r0A782B_w3TypIk)
6. Butvilas, T., & Razgūnienė, A. (2008). Netekties teisiniai aspektai: šeimoje netektį patyrusio vaiko saugi klasės aplinka kaip jo palankesnės socializacijos veiksnys. *Jurisprudencija*, 4(106), 68–74.
7. Buzaitytė-Kašalynienė, J. (2005). Socialinis palaikymas ir sėkmė mokykloje. *Acta Paedagogica Vilnensia*, (14), 145-156. Prieiga per internetą:
<https://epublications.vu.lt/object/elaba:3588280/3588280.pdf>
8. Cooper, C. R., Garc, C. T., Bartko, W. T., Davis, H. M. & Chatman, C. (2006). Developmental pathways through middle childhood: Rethinking contexts and diversity as resources. *Psychology Press*, 207-233. Prieiga per internetą:
[https://books.google.com/books?hl=lt&lr=&id=EMd4AgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=7.%09Cooper,+C.+R.,+Garc,+C.+T.,+Bartko,+W.+T.,+Davis,+H.+M.,+Chatman,+C.+\(Eds.\).+\(2006\).+Developmental+pathways+through+middle+childhood:+Rethinking+contexts+and+diversity+as+resources.+Psychology+Press.&ots=5nTQG7dQCr&sig=9WNWY-7HzS6ezVBMnt8t4Zx1xek](https://books.google.com/books?hl=lt&lr=&id=EMd4AgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=7.%09Cooper,+C.+R.,+Garc,+C.+T.,+Bartko,+W.+T.,+Davis,+H.+M.,+Chatman,+C.+(Eds.).+(2006).+Developmental+pathways+through+middle+childhood:+Rethinking+contexts+and+diversity+as+resources.+Psychology+Press.&ots=5nTQG7dQCr&sig=9WNWY-7HzS6ezVBMnt8t4Zx1xek)

9. Covell, K., Howe, R. B. ir Blokhuis, J. C. (2018). The challenge of children's rights for Canada. *American Review of Canadian Studies*, 38(1), 111–114. Press. Prieiga per internetą: [https://books.google.com/books?hl=lt&lr=&id=kJJ5DwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT9&dq=8.%09Covell,+K.,+Howe,+R.+B.,+Blokhuis,+J.+C.+\(2018\).+The+challenge+of+children%27s+rights+for+Canada.+Wilfrid+Laurier+Univ.+Press&ots=gruIXyemc9&sig=LiWFS2YMEeKngr99WsBgDYe9rM](https://books.google.com/books?hl=lt&lr=&id=kJJ5DwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT9&dq=8.%09Covell,+K.,+Howe,+R.+B.,+Blokhuis,+J.+C.+(2018).+The+challenge+of+children%27s+rights+for+Canada.+Wilfrid+Laurier+Univ.+Press&ots=gruIXyemc9&sig=LiWFS2YMEeKngr99WsBgDYe9rM)
10. Čaplinskas, S. (2013). Lietuvos moksleivių psichotropinių medžiagų (narkotikų) vartojimo, pasekmių ir priežastinių ryšių tyrimas. *Sveikatos mokslai*, 23(2), 43-48. Prieiga per internetą: <https://sm-hs.eu/wp-content/uploads/2019/02/451-1609-1-PB.pdf>
11. Danilane, L., (2023). POSSIBILITIES OF INCLUSION OF NEWCOMERS IN GENERAL SCHOOLS OF LATVIA. In SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION. *Proceedings of the International Scientific Conference* (1), 677-686.
12. *Dėl 2023–2024 ir 2024–2025 mokslo metų pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendrųjų ugdymo planų patvirtinimo*, 2024/Nr. V-586. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/ca29f721e2d611eda305cb3bdf2af4d8/asr>
13. *Dėl pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų aprašo*, 2016/Nr. V-1309. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/481fb7d0a82611e59010bea026bdb259/asr>
14. Dewey, J. (1930). Democracy and education: An introduction to the philosophy of education. New York: Macmillan. Prieiga per internetą: https://iwcenglish1.typepad.com/Documents/dewey_democracy_and_education.pdf
15. Dudaitė, J., & Kairienė, B. (2017). ŽINIASKLAIDOS FORMUOJAMAS POŽIŪRIS Į VAIKO TEISIŲ ĮGYVENDINIMĄ. (Lithuanian). *Special Education*, 1(36), 77–116. <https://doi-org.skaitykla.mruni.eu/10.21277/se.v1i36.299>
16. Europos Komisija. Bendroji švietimo sistemos struktūra ir švietimo valdymas. (2023). Prieiga per internetą: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/lt/national-education-systems/lithuania/bendroji-svietimo-sistemas-struktura-ir-svietimo-valdymas>
17. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. (1995) Valstybės žinios, Nr. 40-987. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19841>
18. Freire, P. (2020). Pedagogy of the oppressed. In Toward a sociology of education. Routledge, 374-386. Prieiga per internetą: http://acervo.paulofreire.org:8080/jspui/bitstream/7891/2572/1/FPF_OPF_03_010.pdf

19. Fullan, M. (2014). Teacher development and educational change. *Routledge*. Prieiga per internetą: <https://api.taylorfrancis.com/content/books/mono/download?identifierName=doi&identifierValue=10.4324/9781315870700&type=googlepdf>
20. Gaižauskaitė, I., & Valavičienė, N. (2016). Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu. Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas. Prieiga per internetą: <https://cris.mruni.eu/cris/bitstream/007/16724/1/9789955302056.pdf>
21. Gopnik, A. & Bonawitz, E. (2015). Bayesian models of child development. *Wiley interdisciplinary reviews: cognitive science*, 6(2), 75-86. Prieiga per internetą: https://sites.socsci.uci.edu/~lpearl/courses/readings/GopnikBonawitz2014_BayesianModelsChildDev.pdf
22. Hollander, E., Hagerman, R. & Fein, D. (2019). I disturbi dello spettro dell'autismo: Le evidenze scientifiche in campo biomedico e psicosociale. Un manuale per le professioni sociosanitarie. Edra.
23. Jonynienė, Ž. V., Bartkutė, A., & Butvilas, T. (2011). Teisinis švietimas kaip prevencinė priemonė prieš patyčias mokyklose: mokinių ir mokytojų sampratos. *Social Inquiry into Well-Being*, 10(2), 217-228. Prieiga per internetą: <https://ojs.mruni.eu/ojs/social-inquiry-into-well-being/article/download/673/631>
24. Jovaiša, L. (2007). Enciklopedinis edukologijos žodynas. Gimtasis žodis.
25. Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto bendrieji komentarai (2018). Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga. Vilnius: Spauda. Prieiga per internetą: http://vtaki.lt/uploads/structure/docs/485_a5eebb22a7f392edf2d7634481bb46b5.pdf
26. Kairiene, B. & Sprindziunas, A. (2016). Social equality as groundwork for sustainable schooling: The free lunch issue. *Journal of Teacher Education for Sustainability*, 18(1), 127-139. Prieiga per internetą: <https://sciendo.com/pdf/10.1515/jtes-2016-0010>
27. Kairienė, B. & Žiemienė, R. (2007). Vaiko teisių įgyvendinimo ypatumai šeimoje. *Social Inquiry into Well-Being*, 6(2), 43-50. Prieiga per internetą: <https://ojs.mruni.eu/ojs/social-inquiry-into-well-being/article/download/2053/1864>
28. Kairienė, B. (2012). Vaiko teisinis statusas: įgyvendinimo problemos. *Socialinių mokslų studijos*, 4(4), 1443-1455. Prieiga per internetą: <https://ojs.mruni.eu/ojs/societal-studies/article/view/181/173>
29. Kairienė, B. (2017). Mokinio pareigos: įgyvendinimo problema. *Pedagogika*, 126(2), 130-142. Prieiga per internetą: <https://cris.mruni.eu/cris/bitstream/007/15715/1/629-1161-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

30. Kairienė, B. (2023). Vaiko teisių ir pareigų santykis: įgyvendinimo prielaidos. Mykolo Romerio universitetas, 198-217. Prieiga per internetą: <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/53f9f5c7-2eec-4a96-ab52-95e508778b99/content>
31. Kvieskienė G. (2003). Socializacija ir vaiko gerovė. Vilnius. Prieiga per internetą: <https://www.academia.edu/download/30864573/37059.pdf>
32. Law, W. W., & Xu, S. (2013). Education, work, and citizenship of youth in China: Strategies, achievements, and challenges. *Sisyphus: Journal of Education*, 1(2), 128-160. Prieiga per internetą: <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/7812986.pdf>
33. Leliūgienė, I. & Terechovienė, R. (2011). Socialinio pedagogo kompetencijų raiška mokykloje. *Social Inquiry into Well-Being*, 10(2), 193-204. Prieiga per internetą: <https://ojs.mruni.eu/ojs/social-inquiry-into-well-being/article/download/671/629>
34. *Lietuvių kalbos žodynas* (2006). Vaikas. Prieiga per internetą: <http://www.lkz.lt/?zodis=vaikas&id=30005120000>
35. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas*. Baudžiamasis kodeksas, 2024/Nr. VIII-1968. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111555/asr>
36. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas*. Civilinis kodeksas, 2023/Nr.: VIII-1864. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB/asr>
37. *Lietuvos Respublikos Konstitucija*. 1992/Nr. 220-0). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1890/asr>
38. *Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija*. (2022). Prieiga per internetą: <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/seima-ir-vaikai/vaiko-teisiu-apsauga/vaiko-teisiu-apsaugos-sistemos-centralizacija?lang=lt>
39. *Lietuvos Respublikos socialinės paramos mokiniams įstatymas*, 2024/Nr. X-686. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.279123/asr>
40. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos įsakymas Dėl Mokyklos socialinio pedagogo pavyzdinio pareigybės aprašo patvirtinimo (2016) Nr. V-351, nauja redakcija. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/0a41f940a20911e68987e8320e9a5185>
41. *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas*, 2024/Nr. I-1489. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1480/asr>

42. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 2024/Nr. I-1234. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.26397/asr>
43. Margevičiūtė, A. (2016). Teisė į švietimą: tarptautinis, regioninis ir nacionalinis lygmuo (Lietuvos atvejis). *Public Security and Public Order*, (17). Prieiga per internetą: <https://ojs.mruni.eu/ojs/vsvt/article/download/5669/4866>
44. Martišauskienė, E. (2009). Pedagogų požiūris į mokytojo kompetencijų raišką. *Acta paedagogica vilnensia*, (22), 88-101. Prieiga per internetą: <https://www.zurnalai.vu.lt/acta-paedagogica-vilnensia/article/download/3067/2205>
45. Miller, A. (1985). Thou Shalt not be Aware. Society's Betrayal of the Child. London.
46. Navaitis, G. (2016). Politinė psichologija. Vilnius: Registrų centras. Prieiga per internetą: <https://cris.mruni.eu/cris/bitstream/007/16731/1/9789955301967.pdf?sequence=1>
47. Pare, M. C. (2007). Street children's right to education: the failure of international law in protecting the rights of a vulnerable group (Doctoral dissertation). Prieiga per internetą: <https://qmro.qmul.ac.uk/xmlui/bitstream/handle/123456789/1663/PAREStreetChildren's2007.pdf?sequence=1>
48. Patrick, F., Forde, C. & McPhee, A. (2003). Challenging the „new professionalism“: from managerialism to pedagogy?. *Journal of In-Service Education*, 29(2), 237-254. Prieiga per internetą: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13674580300200214>
49. Petrauskienė, L., & Jonynienė, V. Ž. (2012). Teisinio švietimo samprata ir poreikis ugdymo institucijoje: 10–12 klasių moksleivių požiūris. *Social Inquiry into Well-Being*, 11(1), 151-164. Prieiga per internetą: <https://ojs.mruni.eu/ojs/social-inquiry-into-well-being/article/download/514/477>
50. Petrylienė, V. (2011). Vaiko teisių apsaugos sistemos tobulinimo gairės: Šiaulių rajono atvejis. *Ekonomikos ir vadybos aktualijos* (2011), 668-677). Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2011~1367179141126/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>
51. Piaget, J. (2013). The construction of reality in the child. *Routledge*. Prieiga per internetą: https://scholar.archive.org/work/tgee3gmbxvga5pskmhu4r6xblq/access/wayback/http://pages.uoregon.edu/rosem/Timeline_files/The%20Construction%20of%20Reality%20in%20the%20Child.pdf
52. Raupienė, I., & Kavaliauskienė, V. (2019). Vaiko teisių apsaugos sistemos pertvarkos aspektai. *Iš Konferencijos Vydūno tarptautinė mokslinė konferencija: Į sveiką gyvenseną ir skaidrią būtį Vydūno keliu*, Klaipėda. Prieiga per internetą: https://www.ku.lt/svmf/wpcontent/uploads/sites/7/2019/03/Vyduno-konferencija_leidiny_2019.pdf

53. Ribes R.M., A. Balsells, Filella G. & Soldevila A., The professional Competences of the Social Educators during the Practicum: *European Journal of Social Education*, (2009), 16(17), 123-137.
54. Seth-Smith, F. (2006). How do teachers influence children's emotional development?. United Kingdom. Prieiga per internetą: <https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/1445055/1/U592368.pdf>
55. Shier, H. (2001). Pathways to participation: Openings, opportunities and obligations. *Children & Society*, 15(2), 107-117. Prieiga per internetą: https://www.jeugdbescherming.nl/wp-content/uploads/2017/02/pathways-to-participation_Shier-2001.pdf
56. Siegel, D. J. & Bryson, T. P. (2011). The whole-brain child. London. Prieiga per internetą: http://www.insightwellness.org/files/Whole_Brain_Child_Final1.pdf
57. Smith, E. (2018). Key issues in education and social justice. Prieiga per internetą: <https://www.torrossa.com/gs/resourceProxy?an=5019133&publisher=FZ7200>
58. Stripeikienė, J. (2021). Vaiko interesus atitinkantis teisingumas: samprata, prielaidos ir kai kurie probleminiai aspektai. *Jurisprudencija*, 28(1), 33-51. Prieiga per internetą: <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/6611/5413>
59. Tamošiūnas, T., & Želvytė, V. (2010). Vaiko teisių apsaugos sistemos valdymo prioritetai: teisinės bazės ir savivaldybių ekspertų nuostatų analizė. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, (4), 150-164. Prieiga per internetą: <https://epublications.vu.lt/object/elaba:6103578/6103578.pdf>
60. Tamutienė, I. (2018). Vaiko apsaugos veiksmingumo problemos Lietuvoje. *Viešoji politika ir administravimas*, 17(1), 24-37. Prieiga per internetą: <https://ojs.mruni.eu/ojs/public-policy-and-administration/article/download/4787/4393>
61. Trakšėlys, K. & Martišauskienė, D. (2016). Švietimo paslaugų kokybė: efektyvumas, rezultatyvumas, prieinamumas. *Tiltai: socialiniai mokslai*, (1), 191-206. Prieiga per internetą: <https://vb.ku.lt/object/elaba:16666405/16666405.pdf>
62. *Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaita* (2021). Prieiga per internetą: http://vtaki.lt/lt/media/force_download?url=/uploads/documents/docs/816_5a81aea2a4ddbc1b1d58328913859404.pdf
63. *Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaita* (2022). Prieiga per internetą: <http://vtaki.lt/lt/vtaki-veiklos-sritys/veiklos-ataskaitos#collapse-335>
64. *Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaita* (2023). Prieiga per internetą: http://vtaki.lt/lt/media/force_download?url=/uploads/documents/docs/1074_1278143a6738da74f2c8b672156e9ff7.pdf

65. *Vaiko teisių konvencija*. 1989/Nr. 60-1501. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19848>
66. Valackienė, A. & Kairienė, B. (2019). Students' participation in search for sustainability: A case study from Lithuania. *Journal of Teacher Education for Sustainability*, 21(2), 56-72. Prieiga per internetą: <https://sciendo.com/pdf/10.2478/jtes-2019-0017>
67. *Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos*. Teisės aktai, 2023. Prieiga per internetą: <https://vaikoteises.lrv.lt/lt/teisine-informacija/teises-aktai/>
68. *Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos*. *Vaiko teisių apsauga*, 2023. Prieiga per internetą: <https://vaikoteises.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/vaiko-teisiu-apsauga/sistema-lietuvoje/>.
69. *Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos*. (2022). *Vaiko teisių apsaugą užtikrinančios institucijos*. Prieiga per internetą: <https://vaikoteises.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/vaiko-teisiu-apsauga/sistema-lietuvoje>
70. *Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos*. Įstatymai. (2023). Prieiga per internetą: <https://vaikoteises.lrv.lt/lt/teisine-informacija/teises-aktai/istatymai/>
71. Van Bueren, G. (2007). Child rights in Europe: Convergence and divergence in judicial protection. Council of Europe. Prieiga per internetą: [https://books.google.com/books?hl=lt&lr=&id=Qt_RPq5ei7IC&oi=fnd&pg=PA9&dq=65.%09Van+Bueren,+G.+\(2007\).+Child+rights+in+Europe:+Convergence+and+divergence+in+judicial+protection.+Council+of+Europe.&ots=h1zNfVauuS&sig=Mif9w4ISPU019IE_P7XV3ZkD3NM](https://books.google.com/books?hl=lt&lr=&id=Qt_RPq5ei7IC&oi=fnd&pg=PA9&dq=65.%09Van+Bueren,+G.+(2007).+Child+rights+in+Europe:+Convergence+and+divergence+in+judicial+protection.+Council+of+Europe.&ots=h1zNfVauuS&sig=Mif9w4ISPU019IE_P7XV3ZkD3NM)
72. *Vilniaus rajono Avižienių gimnazijos Dūkštų pagrindinio ugdymo skyrius* (2023). Prieiga per internetą: <http://www.dukstos.vilniausr.lm.lt/>
73. *Vilniaus rajono Nemėžio Šv. Rapolo Kalinausko gimnazijos Grigaičių pradinio ugdymo skyrius* (2023). Prieiga per internetą: <http://www.nemezis.vilniausr.lm.lt/>
74. *Vilniaus rajono Pagirių gimnazijos Keturiasdešimt Totorių pagrindinio ugdymo skyrius* (2023). Prieiga per internetą: <http://www.pagiriugimnazija.vilniausr.lm.lt/>
75. *Vilniaus rajono Rudaminos Ferdinando Ruščico gimnazijos Rakonių pagrindinio ugdymo skyrius* (2023). Prieiga per internetą: <http://www.ruscico.vilniausr.lm.lt/>
76. *Vilniaus rajono savivaldybė*. Švietimo įstaigos. (2023). Prieiga per internetą: <https://vrsa.lt/svietimas/svietimo-istaigos/121>

77. *Vilniaus rajono Zujūnų gimnazijos Čekoniškių pagrindinio ugdymo skyrius* (2023). Prieiga per internetą: <http://www.zujunai.vilniausr.lm.lt/>
78. *Visuotinė lietuvių kalbos enciklopedija*. (2024) Vaikas. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/vaikas/>
79. Vitkauskas, K. (2009). Vaiko teisių apsaugos politikos įgyvendinimas Lietuvos savivaldybėse. *Public Policy and Administration*, 1(29). Prieiga per internetą: <https://www3.mruni.eu/ojs/public-policy-and-administration/article/view/1230/1178>
80. Žadeikaitė, L. & Gulbinas, R. (2014). Socialinio pedagogo socioedukacinės aplinkos tobulinimas panaudojant IKT. *Socialinis Ugdymas*, 38(2). Prieiga per internetą: <https://scholar.archive.org/work/rndcu6whszbzbvaynm2qlsvve/access/wayback/http://socialinisugdymas.leu.lt/index.php/socialinisugdymas/article/download/38/34>
81. Žalimienė, L., Gvaldaitė, L., Gevorgianienė, V., Petružytė, D., Seniutis, M., & Šumskienė, E. (2020). Vaiko teisių apsaugos specialistų darbo organizavimo klausimai teisinio reglamentavimo kontekste. *Socialinis darbas: patirtis ir metodai*, (25), 27-46.
82. Žydžiūnaitė, V. & Sabaliauskas, S. (2017). Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai: vadovėlis socialinių mokslų studijų programų studentams. Vilnius: Vaga
83. Žiobienė, E. (2022). Vaiko teisių apsaugos institucijų sistema: raida, vaidmuo ir svarba. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. Prieiga per internetą: https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/18163/Liber_Amicorum_%20A.%20Urmonui-209-236.pdf?sequence=1&isAllowed=y
84. Žukauskienė, R. (2012). Raidos psichologija. Integruotas požiūris. Vilnius: Margi raštai

SUMMARY

Title of the final thesis – The Role of General Education Schools in the Child Rights Protection System.

Aim of the research– investigate the role of general education schools in (the) child protection legislation framework. *Paper objectives*: 1. On the basis of scientific literature present the concepts of child protection legislation, child protection legislation framework; 2. Perform an analysis, based on international and national legal acts, in order to discern how effectively child protection legislation is being implemented. 3. Perform an analysis of the child protection institution in Lithuania in order to discern its efficiency; 4. Perform an investigation revealing the role of Vilnius district general education schools in the child protection legislation system from the perspective of guidance counselors.

The objective of the paper was achieved through the analysis of scientific literature and legal acts, and a qualitative study using the method of semi-structured interviews for data collection. The sample for qualitative content analysis was selected based on predetermined criteria and the convenience principle. 7 interviews have been performed with guidance counselors working in Vilnius district general education schools. The analysis of research data has been performed using the (Content) method.

Theoretical analysis of data revealed the concepts of the child and child rights protection in historical context, understanding the social and psychological sphere of the child, and the importance of the changed legal status of the child. The legislative base clearly defines the responsible institutions at the state and municipal levels, which aim for the implementation of child rights. The importance of interaction and function sharing among all institutions in the child rights protection system, including general education schools, is emphasized. It was revealed that the Lithuanian education system encompasses various educational areas and functions, based on inter-institutional cooperation. The educational vision anticipates that every child should have opportunities for holistic education, aiming to develop the educational system. The school is the social environment where the child spends most of their time, making it crucial to ensure children's safety and welfare, including physical and psychological security, and to reduce social risk factors. Despite the educational vision, educational institutions face various problems directly impacting the assurance of child rights and legitimate interests.

The empirical part of the investigation revealed that children are not properly introduced to legislation pertaining to their rights and duties, lacking sources of information, children are not interested in information being provided by primitive methods. Schools face resistance from parents when attempting to provide help to a child, bullying among children, harmful use of psychoactive substances by children, and poor school attendance. The most common difficulties are attempted to be resolved within the school, without transferring information to responsible institutions. General education schools

only partially effectively participate in the child rights protection system, as it becomes apparent that schools lack specialists who would provide assistance to children in implementing their rights. Teachers lack competencies in working with children, due to which necessary information is not passed on to responsible institutions. Frequent inter-institutional disagreements have a negative impact on the assurance of child rights, as child interests remain sidelined, moving away from the main goal of implementing child rights protection. The study highlighted the need to strengthen the entire school community for effective implementation of child rights protection and identified a need for specific measures.

Keywords: child rights, general education school, implementation of child rights in school, social educator, child rights protection system.

PRIEDAI

1 priedas. Interviu klausimyno gairių blokai

Blokas	Blokui priklausančys klausimai	Literatūros šaltinis
Vaiko teisių užtikrinimo aspektai, bendrojo ugdymo mokykloje	Kokios yra jūsų pastebėtos sėkmingos praktikos ar patirtis užtikrinant vaikų teises mokykloje? Kaip vaikai mokykloje supažindinami su teisėmis bei pareigomis? Kokias iniciatyvas ir (ar) programas mokykla įgyvendina siekdama užtikrinti vaikų teisių apsaugą? Kokią pagalbą vaikas gali gauti mokykloje?	LR Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2023 metų veiklos ataskaita; LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (2024, Nr. I-1234, nauja redakcija); P. Freire „Pedagogy of the oppressed. In Toward a sociology of education“ (2020).
Socialinio pedagogo vaidmuo vaiko teisių apsaugos sistemoje	Kokių vaidmenį, jūsų nuomone, socialiniai pedagogai atlieka mokykloje užtikrinant vaikų teisių apsaugą? Kokie yra pagrindiniai iššūkiai, su kuriais susiduriate, siekiant užtikrinti vaikų teises ir teisėtus interesus? Kaip reaguojama į galimus vaiko teisių pažeidimus, kurie gali paveikti vaiko gerovę?	LR Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2023 metų veiklos ataskaita; L. Žalimienė, L. Gvaldaitė, V. Gevorgianienė ir kt. „Vaiko teisių apsaugos specialistų darbo organizavimo klausimai teisinio reglamentavimo kontekste“ (2020).
Vaiko teisių realizavimas ugdymo įstaigoje	Kaip įgyvendinami pagrindiniai JT Vaiko teisių konvencijoje įvardinti principai (Atsisakymas diskriminuoti; svarbiausia – vaiko interesai; teisė į gyvenimą ir vystymąsi; teisė būti išklausytam)? Kokiais būdais mokykla skatina vaikų dalyvavimą, įsitraukimą sprendžiant klausimus, problemas arba keičiant politiką, susijusią su jų teisėmis, vaiko teisių įgyvendinimu? Kaip mokykla atsižvelgia į vaikų nuomonę bei skatina jų dalyvavimą?	JT Vaiko teisių konvencija (1989); LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (2024, Nr. I-1234, nauja redakcija); P. Freire „Pedagogy of the oppressed. In Toward a sociology of education“ (2020); J. Stripeikienė „Vaiko interesus atitinkantis teisingumas: samprata, prielaidos ir kai kurie probleminiai aspektai“ (2021).
Bendradarbiavimas	Kaip mokykla bendradarbiauja su kitomis institucijomis ar organizacijomis siekdama užtikrinti vaikų gerovę ir saugumą? Kaip galite apibūdinti mokyklos bendruomenės ir (ar) tėvų įsitraukimą į mokyklos pastangas užtikrinant vaikų teises?	LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (2024, Nr. I-1234, nauja redakcija); LR Švietimo įstatymas (2024, Nr. I-1489, nauja redakcija); LR Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2023 metų veiklos ataskaita.

Pastebėjimai ir rekomendacijos	Ar pastebėjote pokyčius mokyklos požiuiryje į vaiko teisių apsaugą per pastaruosius metus? Jei taip, kokie tie pokyčiai? Jūsų nuomone, ar jaustumėte poreikį, kad ugdymo įstaigoje būtų organizuojama daugiau prevencinių priemonių, mokymų, seminarų pavyzdžiui įtraukiant kitas institucijas, mokyklos bendruomenei? Jei taip, kokių priemonių reikėtų?	LR Švietimo įstatymas (2024, Nr. I-1489, nauja redakcija); LR Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2023 metų veiklos ataskaita.
--------------------------------	---	---

1 lentelė. *Vaikų teisių ir pareigų įgyvendinimas Vilniaus rajono mokyklose.*

Kategorija	Subkategorija	Irodantys teiginiai
Socialinių pedagogų požiūris į vaikų supažindinimą su jų teisėmis bei pareigomis	Supažindinimas mokykloje su vaiko teisėmis ir pareigomis vyksta reguliariai	SP1 „Vadovaujamės įstatymais ir tvarkos aprašais [...] turime susitikimus ar per klasės valandėles kas kurį laiką primename vaikams, kad jie turi teises ir pareigas, [...] primenu, kur jie gali kreiptis“; SP3 „Šiuo klausimu kalbu su klasių vadovais, ateinu per susirinkimus ir kalbame apie tai [...]“; SP4 „Pas mus kartais atvyksta iš vaiko teisių, jie veda paskaitas mokiniams apie jų teises, tada vaikams būna įdomiau, manau naudinga, kai kas nors atvyksta iš šalies“; SP5 „Yra tvarkos aprašas, juo vadovaujuosi, todėl vaikai puikiai žino savo teises“; SP6 „Dažna tema yra vaiko teisės, žiniasklaidoje, visur [...] iškabinti mokykloje plakatai su informacija ir kontaktais, kur jie gali kreiptis, žinoma, jie žino, kad gali ateiti ir pas mane bet kuriuo metu pasikalbėti“; SP7 „Per daug kalbama apie teises, [...] stengiuosi priminti, kad jie turi ir pareigas, [...] apie tai dažniausiai klabamės per klasės valandėles“.
	Supažindinimas mokykloje su vaiko teisėmis ir pareigomis vyksta pagal poreikį	SP2 „Supažindinimas vyksta pagal poreikį, bet pastebėjau, kad reikia dažniau, nes ypatingai pareigos yra greitai pamiršamos“; SP4 „[...] yra vaikų, kurie ateina su rūpesčiais pas mane, turiu plakatus su vaikų teisėmis ir pareigomis, aptariame tai individualių susitikimų metu“.
	Mokinių pareigoms nėra skiriamas pakankamas dėmesys	SP1 „[...] nepaisant visko, vaikai užmiršta, kad turi pareigas, bet kokioje situacijoje akcentuojamos tik jų teisės“; SP2 „Nuo pat pirmų klasių supažindiname ir primename vaikams, kad jų pareiga yra mokytis, tačiau dabar vaikai visai neturi jokių pareigų, tik teises [...]“; SP3 „Nuolatos girdžiu pasakymus iš vaikų, kad pažeidžiamos jų teisės mokykloje, tačiau apie pareigas vaikai visai nenori prisiminti“; SP4 „[...] kartais net nesinori kalbėti su vaikais apie jų teises, nes kalbant asmeniškai apie pareigas, manęs niekas neklauso“; SP6 „[...] vaikus kviečiu pas save, dalyvauju klasės valandėlėse, bet po visko užfiksuoja tik tai, kokias jie teises turi, pareigos niekam nereikalingos“.
	Vaikas su pareigomis turi būti supažindinamas šeimoje	SP5 „Manau, kad ne tik mokykla turi kalbėti apie pareigas, bet ir šeima [...] vaikai dažniausiai namuose net pareigų neturi, ko tikėtis iš tokio elgesio mokykloje“; SP7 „Labai liūdna girdėti iš vaikų ir tėvų, kad mokykla pažeidžia vaiko teises, o kad vaikas nevykdo pareigų ir pažeidžia kitų teises, tai net kalbėti apie tai negalima, [...] viskas ateina iš šeimos“.

2 lentelė. VTK pagrindinių principų įgyvendinimas mokykloje.

Kategorija	Subkategorija	Irodantys teiginiai
Pagrindinių VTK principų įgyvendinimo aspektai mokykloje	Atsižvelgiama į vaiko interesus	SP1 „[...] turime tvarkos aprašus, kuriais stengiamasi vadovautis, kai turime imtis reikiamų veiksmų užtikrinti vaikų teisių apsaugą, todėl 8 iš 10 atvejų pavyksta užtikrinti vaikų teises, atsižvelgiama į jų interesus“; SP3 „Mokykloje turime tam tikras priemones, aprašus, kurie mums padeda užtikrinti vaiko teises, suteikiu vaikams reikiamą pagalbą arba konsultacijas, pagal jų poreikį [...] todėl dažniausiai pavyksta užkirsti kelią negeriems dalykams [...]“.
	Užtikrinama vaiko teisė būti išklausytam	SP5 „[...] vaikai pas mane ateina dažnai, mes kalbamės, išklausau jų nuomones, [...] visą turimą informaciją konspektuoju ir tam tikrus pasiūlymus pateikiu mokyklos administracijos svarstymui, dažniausiai į vaikų pastebėjimus atsižvelgiama, nes mūsų mokykloje vaikai turi turėti žodį.“; SP6 „Dažniausiai net neleidžiu, kad būtų įgyvendintas vaiko teisių pažeidimas, stebiu vaikus, girdžiu juos, dalinuosi informacija su kitais specialistais, turime algoritmą, todėl už mokyklos ribų atvejai neišeina, [...] manau užtikriname vaiko teises, jų interesus tai tikrai“.
	Mokyklose trūksta resursų siekiant aktyvaus vaikų dalyvavimo	SP4 „[...] turime kelias programas, kuriomis siekiame įtraukti vaikus aktyviau dalyvauti mokyklos veikloje, renginiuose, tačiau jų yra mažai, [...] dažniausiai programas vedu aš, jiems jau nėra įdomu, administracija sako, kad nėra pinigų samdyti kažką kitą“; SP7 „[...] vaikus sunku įtraukti į veiklas, jie pasidarė tingūs, daug atsikalbinėja, dažnai neįmanoma rasti bendros kalbos su jais, [...] vaikai nepasidalina informacija ar problemomis, todėl sunku įtraukti juos į mokyklos veiklą ar programas, kuriomis siekiama jiems padėti, arba jiems tiesiog neįdomu.“
	Mokyklos bendruomenė neatsižvelgia į vaiko teisę būti išklausytam	SP2 „Glaudžiai bendrauju su vaikais, atsižvelgiu į jų nuomones, pasidalinu vaikų pastebėjimais su klasės vadovais arba tėvais, neretai ir per susirinkimus pristatau tai, ko norėtų vaikai, tačiau galiu pasakyti, kad retu atveju į vaikų pastebėjimus atsižvelgia mokyklos administracija.“; SP3 „Nesmagu pripažinti, bet susiduriu su tokiais sunkumais, kad mokyklos bendruomenė ne visada supranta kas yra vaiko teisės, kaip jas užtikrinti, [...] atsakomybė dažniausiai būna mano, kadangi tuo labiausiai domiuosi ir dirbu su tuo“

3 lentelė. Socialinio pedagogo vaidmuo vaiko teisių apsaugos sistemoje.

Kategorija	Subkategorija	Irodantys teiginiai
Socialinio pedagogo funkcijų įgyvendinimas	Švietimo funkcija	SP1 „Visada suteikiu informaciją vaikams, kur jie gali kreiptis ir tai esu ne tik aš bet ir kitos institucijos“; SP3 „Pasakoju apie jų teises ir pareigas, turiu lankstinukų ir vaiko teisių specialistų“; SP5 „[...] su vaikais mokomės kaip atpažinti pavojų, kur kreiptis ir ką daryti [...]“.
	Konsultacinė funkcija	SP1 „Dažniausiai tai yra vaikų konsultavimas jiems rūpimais klausimais, vaikai ateina, pasipasakoja, [...], nes turiu su vaikais artimą ryšį, jie žino mane, todėl dažnai ateina pabendrauti jiems rūpimais klausimais.“; SP2 „[...] konsultuoju vaikus, suteikiu jiems informaciją apie pagalbą, daug kalbame apie jiems rūpimus klausimus, [...] esant tokiam poreikiui kviečiu tėvus ar klasės vadovus pakalbėti kartu [...]“; SP3 „Visų pirma esu draugė vaikams, jie įgijo pasitikėjimą manimi, todėl atlieku ne tik pagalbos specialisto vaidmenį, bet ir draugo. Žinoma, konsultuoju vaikus, organizuoju prevencines priemones pagal poreikį, darau daug dalykų, tarp jų ir bendradarbiauju su kitomis institucijomis [...]“.
	Prevencinė funkcija	SP4 „[...] esu ir psichologė, ir socialinė pedagogė, kai reikia galiu būti auklė, klasės vadovė ar net logopedė, tačiau dažnu atveju vedu prevencines priemones, bendradarbiauju su tėvais“; SP6 „[...] dažniausiai tai esu tarpininkė tarp vaikų ir suaugusių, nes vaikai ne visada drąsiai jaučiasi kalbėdami apie sunkumus patiriamus mokykloje, todėl tenka man įsitraukti, o tada jau galvojame, ką su tuo daryti, kad apsaugoti vaiką, nepadarant dar didesnės žalos, [...] prevencinės priemonės ir jų organizavimas, taip pat mano atsakomybė“.
	Socialinio ugdymo funkcija	SP5 „Mokau vaikus socialinių įgūdžių, kalbame apie jų pareigas bei teises, turiu jaunesniems pateikusi ir užduotėles informacijos užtvirtinimui, [...] teikiu informaciją administracijai, glaudžiai bendrauju su TBK skyriumi savivaldybėje, kartu sprendžiame kaip geriau atliepti vaikų poreikius“; SP7 „[...] mano vaidmuo yra nustatytas įstatymų ir mokyklos tvarkos aprašų, tačiau atlieku žymiai daugiau, nes yra trūkumas specialistų, [...] vedu ir socialinių įgūdžių grupes“.

4 lentelė. Socialinių pedagogų praktiniai darbo iššūkiai užtikrinant vaiko teises.

Kategorija	Subkategorija	Išrodantys teiginiai
Pagrindinės problemos socialinio pedagogo darbo praktikoje užtikrinant vaiko teises	Tėvų pasipriešinimas nustatant vaikui specialiuosius poreikius	SP1 „[...] vaikams sunku būti vienoje klasėje su kitais, sunku susikoncentruoti [...], tėvai nesutinka, kad vaikui reikia pagalbos“; SP3 „[...] per vėlai nustatyti specialieji poreikiai atsiliepiama vaiko pasiekimuose ir psichologinėje būklėje [...]“; SP4 „[...] tėvų pasipriešinimas ir nereagavimas į pastebėjimus [...]“ vaikas jaučiasi nesmagiai, jaučiasi kitoks“; SP6 „[...] skaičius labai išaugęs per pastaruosius metus, darosi baisu, [...] reikalinga tirti PPT, bet jaučiamas pasipriešinimas“.
	Patyčios tarp vaikų	SP1 „[...] aktuali tema visada, vaikai patys papasakoja arba papasakoja kiti vaikai, kurie pastebi patyčias“; SP2 „[...] labiausiai paplitusi problema tarp jaunesnių vaikų“; SP3 „Dažniausiai patyčios vyksta internete, keliami vaikų atvaizdai, kuriami filmukai“; SP5 „Dažniausiai patyčias patiria jaunesnių klasių vaikai iš savo bendraamžių [...]“; SP6 „[...] vaikai būna galvoja net apie savižudybę [...]“; SP7 „[...] atrodo, kad mėnuo be patyčių ir yra tas laikas, kai labiausiai tyčiojamas“.
	Žalingas vaikų psichoaktyvių medžiagų vartojimas	SP2 „Nors įtraukta į draudžiamų mokykloje turėti daiktų sąrašą, visada atsiranda iš kur gauti ir pasislėpę rūkys“; SP3 „Tokius dalykus sunku užuosti ir pastebėti, būna prisimaišo įvairių medžiagų, nuo ko būna bloga“; SP4 „Aktualiausiai dalykas mūsų mokykloje, sunkiai veikia ir prevencinės priemonės“; SP5 „Dažnai tenka pastebėti, [...] atimti, [...] tikrinti“; SP7 „Turime vieną garsų atvejį, [...] vaikas negyvas [...]“.
	Prastas vaikų mokyklos lankomumas	SP1 „Turime nemažai atvejų, kuomet vaikai nelanko mokyklos“; SP2 „[...] daug kalbu dėl lankomumo, bet ši problema vis išlieka“; SP3 „Vaikai mokyklos nelanko dėl skirtingų priežasčių, dažniausiai tai yra susiję su problemomis šeimoje“; SP4 „[...] gyvena atokiau nuo mokyklos ir miestelio, yra rūpesčių šeimoje, tai atsispindi vaikų lankomume“; SP5 „Turime didelę lankomumo problemą [...]“; SP6 „[...] ypatingai po karantino, pastebėjau, kad vis daugiau vaikų, kurie prastai lanko mokyklą [...]“; SP7 „Daug kalbu ir dėl mokyklos lankomumo, jau visais būdais stengiuosi, kad situacija gerėtų“.

5 lentelė. Socialinių pedagogų reagavimas į galimus vaiko teisių pažeidimus.

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Socialinių pedagogų veiksmas siekiant užtikrinti vaiko teisių apsaugą	Vaikams suteikiamos individualios konsultacijos	SP1 „[...] kviečiame tėvus, kalbamės su vaikais, informacijos kitur iš karto niekur neparduodame“; SP4 „[...] kalbame su tėveliais ir vaikais, ateinu pasikalbėti į klasės valandėles arba individualiai su vaikais [...]; SP5 „Dažniausiai nesikreipiame į kitas institucijas, kol neišbandome visų priemonių, kurias turime mokykloje, pirma skubame suteikti vaikui reikiamą pagalbą, kalbamės su juo“; SP7 „Mokykloje, kartu su kitais specialistais arba administracija, atliekame prevencines priemones, stebime situaciją, suteikiame reikiamą pagalbą vaikams, išklausome juos individualių pokalbių metu[...].
	Įtraukiama mokyklos administracija	SP2 „Visų pirma pasitelkiame mokykloje esančius algoritmus, jais vadovaujantis sprendžiame situaciją, įtraukiame mokyklos administraciją“; SP3 „Esant reikalui organizuojame V GK posėdžius ir sprendžiame sunkumus mokyklos viduje, niekur nesikreipiame“; SP6 „Įtraukiu mokyklos administraciją, vadovaujuosi algoritmu, kalbu individualiai su vaikais ir tėvais, kartais važiuoju tiesiai į namus, jeigu nepavyksta prisikviesti į mokyklą“.
	Bendradarbiaujama su vaikų atstovais pagal įstatymą	SP1 „Stengiuosi situaciją išsiaiškinti su tėvais, pasiūlyti pagalbą [...]; SP4 „Kviečiu tėvus į mokyklą, papasakoju situaciją, tada jau žiūrime, ką daryti toliau“; SP5 „[...] pasisodinu tėvus, nors ir nenori jie manęs klausyti, bet kokių atveju papasakoju kas buvo ir parodau įrodymus [...].
	Informacija perduodama policijai	SP1 „Po patikros, radus draudžiamų su savimi turėti daiktų, [...] kviečiu pareigūnus“; SP2 „[...] kreipiamės pagalbos į policiją, jeigu situacija nėra valdoma“; SP3 „Radus draudžiamų daiktų, kaip elektroninę cigaretę, visada pranešame policijai“; SP7 „[...] perduodame informaciją policijai, kaip numatyta apraše [...]“.
	Informacija perduodama Vaiko teisių apsaugos tarnybai	SP1 „Jeigu pastebime rimtą atvejį, informaciją perduodame atitinkamai institucijai, [...] vaiko teisių skyriui [...]“; SP3 „Mūsų algoritmui nesuveikus, pranešame vaiko teisėms [...]; SP4 „[...] kai tikrai reikia, rašau raštą ir informaciją apie situaciją pateikiu vaiko teisių atstovams“; SP6 „Vaiko teisėms [...] siunčiame raštus, skambiname, pasitariame ką daryti [...]; SP5 „Tenka kreiptis į vaiko teises, bet kai mes nepajėgūs nieko padaryti, [...] tada jau ir perduodam atvejį jiems“;
	Informacija perduodama socialinių paslaugų centrui	SP4 „Jeigu šeimai taikoma atvejo vadyba, susisiekiu su atsakingu darbuotoju, pranešu apie situaciją, konsultuojuosi ką daryti toliau“; SP5 „Dalinamės informacija su atvejo vadybininkais ar socialiniais darbuotojais, [...] kreipiuosi konsultacijų“; SP7 „[...] kai šeima jau žinoma, kreipiuosi į SPC, kad pasižiūrėtų kas vyksta, būna važiuojame kartu [...].

6 lentelė. Tarpinstitucinio ir mokyklos bendruomenės bendradarbiavimo svarba užtikrinant vaiko teisių apsaugą mokykloje.

Kategorija	Subkategorija	Irodantys teiginiai
Bendradarbiavimas užtikrinant vaiko teises mokykloje	Tarpinstitucinis bendradarbiavimas gerina vaiko teisių apsaugos efektyvumą mokykloje	SP1 „[...] bendradarbiaujant visada galima pasiekti geresnių rezultatų, todėl posėdžiai su kitais specialistais yra reikšmingi“; SP3 „Bendri posėdžiai su TBK, vaiko teisėmis, atvejo vadyba dažniausiai duoda norimą rezultatą“; SP4 „Yra galimybė organizuoti susitikimus [...], todėl tai palengvina darbą ir darbas tampa kokybiškesnis“; SP5 „Bendradarbiavimas yra svarbus tuo, kad atsakomybė pasidalinama po lygiai, [...] pasiekiami reikiami rezultatai, dalinamės patirtimis“; SP7 „[...] tam ir sukurta visa sistema, kad bendradarbiauti ir dalintis informacija, patirtimi“.
	Mokyklos bendruomenės bendradarbiavimas padeda užkirsti kelią galimiems vaiko teisių pažeidimams	SP2 „Kai įtraukiami ne tik specialistai, bet ir klasės vadovai, kartais ir tėvai, tada galima išvengti problemų, nes apie atvejus kalbame visi kartu“; SP3 „Svarbu įtraukti mokinių tėvus ar globėjus, [...] tokiu būdu tai tampa savotiška prevencine priemone, [...] nereikia kreiptis į vaiko teises“; SP5 „Pirmu reikalu reikia įtraukti mokytojus, tėvus, administraciją, [...] norint pasiekti bendrą tikslą“; SP6 „Džiugu, kada pastebėjimus pasako mokytojai, nes jie mato vaiką klasėje, [...] apibendrintą informaciją perteikiama klasės valandėlės metu, tada vaikai išsineša norimą perduoti informaciją ir gal net susimąsto“.

7 lentelė. Tarpinstitucinio bei mokyklos bendruomenės bendradarbiavimo iššūkiai vaiko teisių užtikrinimo klausimais.

Kategorija	Subkategorija	Irodantys teiginiai
Nepakankamo bendradarbiavimo įtaka vaiko teisių užtikrinimui mokykloje	Informacijos trūkumas neužtikrina efektyvios pagalbos vaikui teikimo	SP1 „Pasigendame dažnai informacijos apie globojamus vaikus arba globos nutraukimo [...]“; SP4 „Negauname informacijos iš vaiko teisių, iš mūsų reikalauja daug, o dar daugiau kaltina, kad nieko nedarome, [...] informacija reikalinga suteikiant pagalbą vaikui“; SP5 „[...] ir vaiko teisių specialistai vangiai bendradarbiauja, [...] nesinori net jiems nieko pranešinėti, nes sulaukiame akmenų į savo daržą, o į mūsų prašymus dėl informacijos dalinimosi nereaguojama dažniausiai“; SP7 „Pasitaiko tokių atvejų, kai [...] su vaiko teisių atstovais santykio neturime, gauname daug pretenzijų, bet nesulaukiame mums reikalingų duomenų, ypač apie globojamus vaikus“.
	Vaiko atstovų pagal įstatymą neįsitraukimas sprendžiant problemas neužtikrina	SP2 „[...] nebendradarbiauja tėvai, kurių vaikams ir jiems patiems reikalinga pagalba, [...] didžiulis pasipriešinimas“; SP3 „Pagrindė tėvai nebendradarbiauja su mumis, kiek žinau ir kitais specialistais, pagalbos vaikui reikia dabar, tačiau siūloma pagalba ignoruojama“; SP5 „Sudėtingas bendradarbiavimas su mokinių tėvais, kuriems jau taikoma atvejo vadyba, [...] nebendradarbiauja su mumis ir kitais

	vaiko geriausių interesų	<i>specialistais“; SP6 „[...] nebendradarbiauja tėvai, kai reikalinga pagalba vaikui čia ir dabar [...]; SP7 „Sunku padėti vaikui, kai tėvai atsisako bendradarbiauti su mokykla, [...] priimti siūloma, tuo labiau nemokamą, pagalbą“.</i>
--	--------------------------	---

8 lentelė. Socialinių pedagogų požiūris į vaiko teisių apsaugą mokykloje.

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Mokykla tinkamai dalyvauja užtikrinant vaiko teisių apsaugą	Organizuojami V GK posėdžiai	SP1 „[...]aš pati esu vaiko gerovės komisijos pirmininkė, tai jeigu kažkoks toks atvejis, tai mes visada iškart susirenkame, pasikviečiame administraciją [...]; SP2 „Vėliau jeigu nepadeda tai padarome V GK posėdį, čia jau kaip mes sakome yra paskutinė stotelė“; SP3 „Dažniausiai neskubame kreiptis, sprendžiame situaciją mokyklos viduje, kviečiame tėvus, organizuojame V GK“; SP4 „Organizuojame vaiko gerovės komisijos posėdžius arba tiesiog tėvų susirinkimą, dėl to aš galvoju, kad mes gerai dirbame [...]; SP7 „[...] organizuojame vaiko gerovės komisijos posėdžius, kai negalime tiesiog valdyti situacijos“.
	Laiku atpažįstami galimi vaiko teisių pažeidimai	SP2 „[...] susitarę su mokytojais, stebime vaiką, kad laiku suteikti jam pagalbą“; SP3 „Kai tik pastebiu, kad su vaiku kažkas negerai, kalbuosi su mokytojais, [...] kalbu su pačiu vaiku“; SP4 „Ateina pas mane vaikai ir patys papasakoja kas vyksta klasėse, tada imuosi atitinkamų priemonių, kad suvaldyti situaciją“.
Mokykla patiria sunkumų dalyvaujant vaiko teisių apsaugos užtikrinime	Mokykloje trūksta pagalbą vaikams teikiančių specialistų	SP2 „Mokykloje trūksta psichologo, mokytojo padėjėjo, [...] poreikis didelis, o pagalbos pasiūlyti negalime“; SP3 „[...] didelė specialistų kaita, neturime tokiam vaikų skaičiui psichologo, kad visi galėtų pasinaudoti pagalba“; SP4 „Esu viena, turiu vaikams būti ir psichologė ir socialinė pedagogė ir pan., [...] jau senokai taip dirbu“; SP6 „Neprisimenu, kada galėjome patenkinti visų vaikų pagalbos poreikį, labai trūksta kompetentingų specialistų“; SP7 „[...] trūksta logopedo, psichologo, mokytojų padėjėjų [...]“.
	Mokytojams trūksta kompetencijų darbui su vaikais	SP1 „Ne visi turi pašaukimą, kai kuriems „specialistams“ čia tikrai nėra vieta“; SP5 „[...] mokytojai, ypatingai senų pažiūrų, nelabai ir supranta, kad tos vaiko teisės, ne taip turi visas vykdyti“; SP6 „Yra problema ta, kad aš jų neprileisčiau prie vaikų visai“.
	Mokykla sulaukia pastabų dėl netinkamai užtikrinimų vaiko teisių	SP3 „Sulaukiu posėdžių metu pasakymų, ką padarė mokykla, kodėl nepadarė to ar ano, o kai paprašau patarimų ar konsultacijų, tokie mano kaip pedagogo poreikiai lieka nepaisomi“; SP5 „Dažniausiai girdimas priekaištas – ką mokykla padarė, kad gerėtų situaciją? Nėra malonu, kai dedama tiek pastangų ir bandoma suteikti pagalbą čia ir dabar, bet viskas ko sulauki, tai priekaištai“; SP7 „Priekaištų būna daug, o realios pagalbos ne, [...] reikia

		<i>stiprinti informacijos dalinimąsi ir supratimą, kas už ką atsakingas, [...] pastabų sulaukiama tikrai dažnai“.</i>
--	--	---

9 lentelė. Mokyklos bendruomenės stiprinimo poreikis įgyvendinant vaiko teises mokykloje.

Kategorija	Subkategorija	Irodantys teiginiai
Priemonių, kuriomis būtų stiprinama mokyklos bendruomenė vaiko teisių apsaugos klausimais, poreikis	Paskaitos bei prevencinės priemonės vaikams	SP1 „Vaikams žymiai įdomiau, kai atvyksta kiti specialistai ir praveda pamokėles arba kai reikia kur nors vykti, tai yra efektyviau, net viena socialinė pedagogė pasakojanti tą patį kiekvienais metais“; SP3 „Norisi, kad atvyktų į mokyklą pareigūnai ar medikai ir papasakotų vaikams apie jų elgesio pasekmes, galbūt tada bus norimi rezultatai“; SP4 „Pasiteisino išvykimai su vaikais į policiją, manau reikia susitikimų ir su kitais specialistais pagal kylančias problemas, [...] vaikai per pažintines programas labiau įsisavina tai, kas norima jiems pasakyti“.
	Paskaitos vaikų atstovams pagal įstatymą siekiant jų įsitraukimo	SP2 „Tėvai turi suprasti, ko iš jų norima, todėl kursai jiems, būtų naudingi ir prasmingi“; SP3 „[...] tėvams apie jų atsakomybes irgi būtų svarbu priminti, dalyvavimas turėtų būti privalomas“; SP4 „Tikrai žinau gerų specialistų, kurie sutiktų tėvams praveisti pozityvios tėvystės kursus, jie yra naudingi visiems, [...] dar svarbu padėti jiems suprasti, kad vaikai tai jų atsakomybė taip pat, o bendradarbiauti su mumis reikia“.
	Dažnesni tarpinstituciniai susitikimai	SP1 „Yra poreikis susitikti su vaiko teisėmis, kad išsigryninti, ką mes kaip mokykla darome, kad sulauktume mažiau kaltinimų“; SP2 „[...] labai reikia stiprinti bendradarbiavimą, geriausiai būtų susitikti ir pasikalbėti, ko konkrečiai yra tikimasi iš mūsų, kai mes padarome viską“; SP6 „Nuotoliniai posėdžiai neveiksmingi, reikia akis į akį susitikti, [...] ir viską protokoluoti, kad nebūtų sumaišties, kad kažkas kažko nesakė“.
	Mokymai mokytojams vaiko teisių apsaugos tema	SP2 „Poreikis visada yra, žinias atnaujinti arba įgyti naujas prasminga mūsų darbe, mokytojai taip pat to tikisi, [...] ne visi žino, kokios yra tos vaikų teisės“; SP3 „[...] reikia būtinai ir reguliariai, [...] pastebiu, kad kai kurie mokytojai nuslepia informaciją, nes nežino kas bus toliau [...]“; SP4 „Pasižiūrėjus kas vyksta pastaruoju metu, būtina visiems, [...] yra tokių atvejų, kuomet žmonės visai nesupranta, kas yra vaikas; SP6 „Gal ne visi norėtų, gal ne visiems atrodo, kad reikia, bet poreikis tikrai yra, jis akivaizdus“.